

KALÁSZ LÁSZLÓ

Bibliográfia, szemelvények

Edelény, 2003

KALÁSZ LÁSZLÓ

(1933 – 1999)

Bibliográfia, szemelvények

2003

Edelényi Füzetek 29.

*Az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum,
valamint a Kalász László Társaság közös kiadása.*

Összeállította és szerkesztette:
Hadobás Pál

Technikai munkatársak:
Gajdos Beáta
Slezsák Zsolt

A borítón Kulcsár Géza fotója Kalász Lászlóról.
A borító belső oldalain Veres András fotói
Kalász Lászlóról (1975; 1987)

HU ISSN 0238-1842

ISBN 963 206 241 8

Felelős kiadó: **Hadobás Pál**, az *edelényi Művelődési Központ,
Könyvtár és Múzeum igazgatója és*
Kardos Sándor a *Kalász László Társaság*
elnöke

Készült az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum
számítógépes szövegszerkesztőjén 2003-ban.

© MKKM, Edelény

Nyomdai munkák: K-B Aktív Kft. Gyorsnyomda és
Másolószolgálat, Miskolc.
Felelős vezető: Kása Béla

KALÁSZ LÁSZLÓ

(Feledy Gyula rajza)

*A könyv a költő születésének
70.
évfordulója emlékére jelent meg*

Kalász László

Úgy hogy mindenki hallja

úgy fogjak dalba
mindig

s úgy végezzem
hogy az vérezzen
el ami szólni indít

s hogy hallja meg
végső szavát is
dalomnak e világ

nemcsak Szeged
a Hold vagy Párizs
de falum legalább

ELŐSZÓ

Kalász László 1933. február 3-án született Perkupán. Az elemi iskolai tanulmányait Perkupán, a gimnáziumot Miskolcon és Mezőkövesden végezte. 1952-ben lett a debreceni egyetem hallgatója. Első, kérészetű költői indulása is a civis városhoz kötődik, de kimaradt az egyetemről, végül Sárospatakon szerzett tanítói oklevelet. *Kozma Antóniával*, életének hűséges társával kötött házasságából három gyermekük született: *László* (1960), *Antónia* (1961), *Zoltán* (1968). Mindhárman szüleik példáját követték, a pedagógus hivatást választották.

A költőt 1970 szeptemberétől haláláig ismerhettem. Szeretetre méltó ember volt, sugárzott róla, hogy az Isten is jókedvében teremtette. 1978-tól, több mint egy évtizeden át, a *Papp Lajos* által jegyzett *Napjaink* szerkesztőségében, *Feledy Gyula*, *Serfőző Simon* más kiválóságok társaságában Kalász László szerkesztőtársa voltam. Utoljára 1999. január 23-án, *Slezsák Imrével* együtt láthattam őt a családi körben... *Január 25-én*, hétfőn reggel hunyt el. Január 28-án, csütörtökön búcsúztunk tőle a perkupai sírkertben. Nyughelyét a család és a tisztelők nagyrabecsülését, szeretetét méltón kifejező díszsírhely jelöli.

A *Kalász László bibliográfia* kiadása a Bódva-völgyi tájhozán túlmutató jelentőségű; része az egyetemes magyar irodalmi kultusznak, jellemző megnyilvánulása a regionális tudatnak. *Kalász László kultusza* már a költő életében derűs, legendás történetekben, emlékezetes könyvbemutatókon, találkozókön, a költő születési évfordulóin megnyilvánuló osztatlan szeretetben is megmutatkozott.

Nem véletlen, hogy az irodalmi kultusz kutatás éppen napjainkban fellendülőben van. *Praznovszky Mihály* hangsúlyozza, hogy sokáig közmegegyezésnek számított: „*A nemzet midőn jeleseinek szobrot emel, magának állít emlékoszlopot s midőn elhunyt jeleseit tiszteli, magát teszi tiszteletre méltóvá.*” *Kalász László* életművére is érvényes: „*Egy költő műve azzal, hogy itthagytá, nem kész. Nemzete szellemében kell elkészülnie*” (*Németh László*).

A költő népszerűségét sikeresen növelte *Dinnyés József*, a *Kaláka* együttes és *Cseh Tamás*. A kritikai fogadtatásában jelentős szerepet játszott *Bata Imre*, *Farkas László*, *Fecske Csaba*, *Horpácsi Sándor*, *Juhász Béla*, *Kabdebó Lóránt*, *Lőkös István*, *Papp Lajos*, *Pomogáts Béla*, *Székelyhidi Ágoston*, *Tarján Tamás*, *Zimonyi Zoltán*. A *magyar irodalom története 1945-1975. A költészet* című kézikönyvben *Kiss Mihály* „*Az élménylíra képviselői*” fejezetben ad róla hírt.

Tisztelői, ismerői, barátai, olvasói, sőt követői is szép számmal vannak. Ezt bizonyítja, hogy 2002-ben, Edelényben megalakult a *Kalász László Társaság*, amelynek célja: „... ápolja az 1999-ben elhunyt Bódva-völgyi József Attila-díjas költő, Kalász László emlékét, a térség irodalmi hagyományait.” Feladatai közé tartozik az irodalmi kutatás, nevelés és oktatás, ismeretterjesztés, a műveltség elősegítése, a kulturális örökség megóvása stb. A Társaság elnöke Kardos Sándor, az edelényi Izsó Miklós Gimnázium és Szakképző Iskola igazgatója; titkára Hadobás Pál, az Edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum igazgatója; alelnöke: Kaló Béla, kritikus, szerkesztő, a szuhogyi Martinkó András Általános Iskola tanára.

A dalforma, a letisztult képalkotás, a fiúi szeretet és a szerelmi érzés spontán kifejezése adja az *Anyámnak kontya van* sugárzó szépségét. Arany Lajos „a természeti dal reprezentatív példájának” tartja ezt a miniatűr remekművet. A magyar líra csodálatos anyaverseinek egyik legszebbik verse a kedvesében édesanyját kereső férfi ősi vágyát szólaltatja meg: „*Anyámnak kontya van / kerek (...) csak akkor leszek kedvesed / ha kerek kontyod lesz neked / ha mint anyám: első jajomra / gyógyírt találsz minden bajomra*”.

A költői hivatás szabta meg Kalász László életének törvényét. Szalonnán élt és tanított, ott vívta ki a törvény adta szabadságot, valószínűleg meg a számára elérhető lehetőségeket. Naponta kellett megküzdenie küldetésstudatáért: „*nem végzem igaz dolgomat / hol szívem téríti el létem / hol meg agyam egy gondolat.*” „...– hitem ponttól pontig bukdácsol: / magamnak szántam minden kínom / – örökké csak verseimet írom.” Saját útját járó istenadta tehetség volt. Dalos költő volt olyan értelemben, ahogyan a dalt Kodály Zoltán értelmezte: „*A dal mennyei eredetű és mennyet varázsol.*”

Kalász költői életművének megismerése, értékeinek tudatosítása, népszerűsítése, kiteljesítése az utókor feladata. Kiss Ferenc, a Kalász-líra legjobb értője, Kalász László válogatott verseiről írt időálló tanulmányának címe: *A jobbik rész szava*. A *Végtelen rét havában* lírai hőse a kozmikus lét ígézetében él, éppen úgy, mint a *Már korán* című versben, a varázslatosan emberiesítő-megszemélyesítő költői leleményként „*ég és föld közös szertartása bontakozik ki*”.

Az irodalom kultikus szokásrendje genetikusan kapcsolódik a kultuszhoz, végső soron a *szakralitáshoz*. A költői önstilizáción túlmutat, ahogyan a krisztusi szenvedéssel, a szenvedés *misztériumával* azonosul: „*Pilátus vagyok / s Krisztus is / percekre feszít vak ítélet (...) golyókát a domboldal / gondjaim már feszületek / mosom kezem Bódvánk vizében / utána felfeszülhetek.*”

Kalász László legjobb versei túlmutatnak a lokalitáson, költői beszéde, szemlélete, a képi megformálás az *elvonatartás* felé is elmozdul: „*Tarolt ágakon / tébolyok: / gyümölcsseimet hova tettem! vézna gallyakról / taszított / szégyen pereg a levelekben // a törzs még áll / s a gyökér mászik / soha-nem-sejtett rétegekbe // fent az ég / kristálykupoláján / mintha egy kőmadár kerengne*”. A térbeli végtelen helyett a benső végtelen dimenzióit járta, akkor is, amikor úgy érezte: „*céljaimban nincs irány / csak a véges vége*”.

Példaképeivel, József Attilával, Nagy Lászlóval, Ratkó Józseffel és költőtársaival együtt utóéletében is vívja harcát, amikor „*a csapdahelyzetet teremtő történelmi idő ezt a morált és közösségtudatot hordozó lírát légüres térbe tereli, majd megbélyegzi és kifosztja. (...) Krízisében át a történelem önmaga jövőkép-hiányáról nyilatkozik meg...*” (Jánosi Zoltán: Ratkó Józsefről).

Súlyos tapasztalatok nyomán mondta ki: a Bódva völgyében bőven terem tövis koszorúnak, tölgyfa feszületnek: „*Pilátus rengeteg kerül / döggivel hóhér és poroszló / majd csak akad egy Krisztus is*”. Emberségre, szépségre szomjas, a zűrzavaros világba kiáltja: „*Áhítat kéne / gyermeki / csodálkozás / havakkal hulló / kék látomás...*”

Az etikumot, a humánus tartotta az emberi létezés tengelyének: „*Mintha rögtön / meghalnék / úgy kellene élnem / élesül nyakamra szél / ereszgeti vérem (...) e szerelmes szülőföld / elveszejt már engem. // mintha rögtön meghalnék / úgy kellene élnem / születéstől haláig / tartó emberségben.*”

A szépen bontakozó Kalász-kultusz eredményei közül csupán néhányra utalok. *Eperjesi Istvánné* igazgatóasszony szervezésében elsőként vette fel Kalász László nevét a *Múcsony-Alberttelepi Általános Iskola*. Szemrevaló emlékművet állítottak Meszesen, ahol a költő szülőföldjén, feleségével együtt megkezdte a tanítást. *Kardos Sándor* igazgatónak és tanártársainak érdeme: *dr. Jánosi Zoltán* szép dombművet avatott az edelényi *Izsó Miklós Gimnáziumban és Szakközépiskolában*, amely a pedagógusköltő jelentőségét tudatosítja. Szalonán 2002. április 11-én, a költészet napján, méltó ünnepség keretében avattunk emléktáblát a *Bónis-Gedeon-kastély* falán, ahol egykor Kalász László családjával együtt lakott és az általános iskolában tanított.

Slezsák Imre, a hajdani edelényi járási könyvtár igazgatója, Kalász László minden egyes kötetét a költővel együtt mutatta be az *Edelényi Járás* könyvtáraiban. *Slezsák Imre* 1987-ben indította útjára az *Edelényi Füzetek* kiadvány-sorozatát. Az 5-ös számú kis könyv KALÁSZ LÁSZLÓ nevét viseli, amelyet a költő 60. születésnapjára *Laki Lukács* László könyvtárigazgató adott közre 1993-ban, a Városi Könyvtár

gondozásában. Alcíme: *Pályatársak Kalász Lászlóról. Bibliográfia.* Szerkesztette: *Laki Lukács László*, lektorálta: *M. Takács Lajos*. Technikai munkatársak voltak: *Tóth Bertalanné* és *Slezsák Zsolt*. A bibliográfiai anyaggyűjtést *Kéthely Anna* és *Laki Lukács László* végezte, és 1992. december 31-én zárta le. A kiadványt *Feledy Gyula Kalász-portréja* díszíti, és *Buda Ferenc Kalász Lászlónak* című ünnepi köszöntője vezeti be. *Raffai Sarolta Szalonna falván, Fecske Csaba: Túl az Óperencián* (1975), valamint *Levél, Szalonnára* (1984) című, Kalász Lászlónak ajánlott verse is megtalálható benne. (Ugyanitt Kalász László költészetéről „Szívvel és ésszel” címen pályakép-vázlatot közöltem.) A névmutatóval ellátott kiadvány regisztrálta *Kalász László* önálló köteteit, újságcikkeit, a róla, műveiről szóló kritikákat, szakirodalmat. Ez az *edelényi bibliográfia* fontos előzménye a mostani *Kalász-bibliográfiának*.

A *Színt vallok a szelekkel* című versválogatás 1983-ban, a miskolci *II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár* gondozásában jelent meg. 1998-ban, az *Edelényi Füzetek* 17. kiadványaként, *Laki Lukács László* szerkesztésében, a filológusnak is kiváló irodalomtörténész, *dr. M. Takács Lajos* szöveggondozásával adtuk közre a *Költő a Bódva-völgyben* című könyvet, *Kalász László születésének 65. évfordulója tiszteletére*. (Költői pályakép és 65 vers.) (Technikai szerkesztő: *Hadobás Pál* és *Slezsák Zsolt*)

Kalász László önálló verskötetei: *Szánj meg idő*. Bp., Magvető Kiadó (1967); *Parttól partig*. Bp., Magvető Kiadó (1970); *Hol vagy jövendő?* Bp., Magvető Kiadó (1973); *Ne dűts ki szél*. Bp., Magvető Kiadó (1975.); *Mintha rögtön meghalnék*. Bp., Magvető Kiadó (1983). *Színt vallok a szelekkel*. Miskolc, B-A-Z. Megyei Tanács és a *II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár*, 1983.; *Nehéz a szó* (Válogatott versek.) Bp., Magvető Kiadó, 1984.; *Világ menj világgá*. Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 1992.; *Kalász László Összegyűjtött versek*. Felsőmagyarország, Miskolc, 1995.; *Nagy jövő mögöttünk*. Felsőmagyarország, 1998.

Kalász László a Bódva-völgy közelmúltjának valóságos legendája: ma is elevenen él a csereháti emberek szívében és tudatában. Éppúgy hozzátartozik ehhez a nehéz sorsú vidékhez, mint a hegyek, a Bódva patak, a Rakaca tó, a borsodi földvár, vagy a szalonnai csodálatos Árpád-kori templom.

Mindig derűsnek, jókedvet sugárzónak láttam ezt a csupaszív embert; aki őszintén tudott örülni másoknak, és örömet ki is tudta fejezni. *Tarján Tamás* remek Kalász-paródiája rávilágít a költő helyzetére: „JÓZSEF ATTILA / díjjal a zsebben / vezérnek lenni? Nem vágyok rája

/ Élek tovább is kenyéren / Szalonnán / Maradok a líra / sörkatonája.” Kaló Béla jellemzése személyes és hiteles pillanatkép, tükröcszerép a költő életviteléből: „...Egy szemlélődő, kissé kócos, öreg kölyök, aki néhány percre megáll elmélázni, de többnyire presszóban látni sörfözni vagy borozni. Falusi emberek között. Hrabál Kerskóban=Kalász Szalonnán.”

Jánosi Zoltán Kalász László „*bartóki dalai*” címen publikált iránymutató tanulmányában meggyőzően bizonyította, hogy a dalköltő Kalász László Erdélyi József, Sinka István, József Attila, Nagy László örököse, Jeszenyin és Lorca Bódva-völgyi rokona. (Jánosi Zoltán: *Lét és ítélet. Felsőmagyarország* Kiadó, 2001. 245-261.) Helytállóan állapítja meg: kortárs líráinkban „a népdalból és a magyar költészet »...bartóki vonulatából« feléje hullámzó örökséget a folklór terepeiről tovább dúsítva fejleszti ki jellegzetes »léthelyzet-sűritő« dalait.”

A négy főre fogyasztott *Hetek* tagjai, Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Serfőző Simon, mindig megvallották Kalász László iránti nagyrabecsülő szeretetüket. Serfőző Kalászt köszöntve arról vallott, hogy „*Élni segít a dal*”. Ágh István meditatív *Havas gyászjelentés*ben örököltette meg a költőtárs temetésének emlékét, tanulságos versben búcsúzott perkupai-szalonnai költőbarátjától. Bella István *Virágrög Kalász László sírjába* című versét így zárja: „*Most földbe vet, le is arat, / fénné őröl, zsákjába rak / a Gazda; ami vagy, az legyél, / Kalász voltál. Most már kenyér.*”

Kalász László munkásságára vonatkozóan az Edelenyi Városi Könyvtárban hagyományosan gondos, teljességre törekvő gyűjtőmunka folyik. Kalász sok olvasója, ismerője, barátja kételyt legyűrő reménykedéssel várja: mi lesz ennek a költői életműnek a sorsa, aki már 1992-ben kötetcímben elkiáltotta: *Világ menj világgá*. Évek óta nem lehet a könyvesboltokban Kalász László-verskötetet vásárolni. A korábbi kiadások elfogytak, újabbakra pedig pénz hiányában nem került sor. Meggyőződésünk, hogy szakmai és erkölcsi kötelességünk, hogy a Kalász László örökségével méltón sáfárkodjunk, hogy líráját hozzáférhetővé tegyük.

Tudjuk, bibliográfiák kiadásáért a kiadók nem versenyeznek, több kiadvállalat bibliográfiák kiadására egyáltalán nem is vállalkozik. A Hadobás Pál által szerkesztett és válogatott *Kalász László bibliográfiája* fontos *alapozó munka*, hathatósan elősegíti Kalász életművében a tájékozódás, kutatás, tanítás esélyeit is. A maga eszközeivel Kalász egész munkásságát, kritikai fogadtatását, tudományos értékelését tárja az érdeklődők elé. *Szinte mindent* elmond Kalász költői fejlődéséről, műveinek kritikai fogadtatásáról. Természetesen a bibliográfia haszná-

lata közben is fény derülhet hiányzó, pontosításra szoruló adatokra. Az adatgyűjtést nem tekintjük lezártnak, minden további hasznos észrevételt köszönettel fogadunk egy javított, bővített kiadás reményében.

Kalász László ars poetica-ja ma is megvalósításra érdemes eszmény: „*Tisztább világban emberként egészen...*” A múltó idővel szemben, amely mindent kikezdi, a költővel együtt hisszük és meggyőződéssel valljuk: „*de ez az ég / de ez a szél / de ez a domb / meg ez az ér / megmarad*”. Az új, teljességre törekvő *Kalász László bibliográfiát* a kutató örömeivel ajánlom minden irodalomtörténész, minden magyar-tanár és irodalombarát olvasó figyelmébe, értő szeretetébe.

Eger, 2003. január 8.

Cs. Varga István

Bibliográfia

1961

1. KARDOS Pál és FÁBIÁN Pál: Visszhang: Kalászcseplés = Élet és Irodalom. – 5. évf. 14. sz. (1961) 2. p.

1963

2. BARANYI Imre: Hol tartanak? Helyzetkép az Alföldben indult fiatal lírikusokról. 2. közlemény = Alföld. – 14. évf. 5. sz. (1963) 49-51. p.
3. Bemutatjuk fiatal munkatársainkat = Alföld. – 14. évf. 11. sz. (1963) 96. p.

1964

4. SZÉKELYHIDI Ágoston: Új költők: Kalász László = Tiszatáj. – 17. évf. 6. sz. (1964) 12. p.
5. KABDEBŐ Lóránt: A kallódó ember (Néhány szó Kalász Lászlóról) = Napjaink. – 3. évf. 8. sz. (1964) 10. p.

1965

6. (benedek): Bódva-völgyi nevelők pihenője: Úttörő-foglalkozások – Ingyen strandbérlet – Készül a kötet = Észak-Magyarország. – 21. évf. 172. sz. (1965. júl. 23.) 4. p.

1966

7. J. B.: Kalász László = Alföld. – 17. évf. 3. sz. (1966) belső borító.
8. SERFŐZŐ Simon: Kalász Lászlóról = Napjaink. – 5. évf. 8. sz. (1966) 8. p.
9. GYŐRI Erzsébet: A Költészet Napja és az Ünnepi Könyvhét eseményei = Borsodi Könyvtáros. – 19. sz. (1966) 4-5. p.

1967

10. Kalász László. A költő verseinek és a róla írt kritikáknak bibliográfiája / Összeáll.: Antal Álmos. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár. Miskolc. 1967. 33 p. Bibliográfiai füzetek 5.
11. KABDEBÓ Lóránt: Fiatal költők = Napjaink. – 6. évf. 6. sz. (1967) 6. p.

1968

12. GERENCSÉR Miklós: Tanító és költő = Népszabadság. – 26. évf. 4. sz. (1968. jan. 6.) 6. p.
13. PÁRKÁNY László: Szánj meg idő. Kalász László verseskötete = Észak-Magyarország. – 24. évf. 11. sz. (1968. jan. 14.) 4. p.
14. (bm): Újabb három bibliográfiai füzet = Észak-Magyarország. – 24. évf. 22. sz. (1968. jan. 27.) 2. p.
15. BATA Imre: Kalász László: Szánj meg idő = Új Írás. – 8. évf. 2. sz. (1968) 122-123. p.
16. BÖSZÖRMÉNYI: Kalász László: Szánj meg idő = Napjaink. – 7. évf. 2. sz. (1968) 11. p.
17. JUHÁSZ Béla: Kalász László: Szánj meg idő = Alföld. – 19. évf. 3. sz. (1968) 74-75. p.
18. LŐKÖS István: Kalász László verseiről (Szánj meg idő) = Népszabadság (Eger) – 19. évf. (1968. márc. 31.)
19. MARAFKÓ László: Kalász László: Szánj meg idő = Jelenkor. – 11. évf. 4. sz. (1968) 370-372. p.
20. m - : Kalász László Tardon = Észak-Magyarország. – 24. évf. 128. sz. (1968. jún. 2.) 4. p.
21. KISS Ferenc: Kalász László: Szánj meg idő = Kortárs. – 12. évf. 6. sz. (1968) 990-991. p.
22. SZÉKELYHIDI Ágoston: Kalász László: Szánj meg idő = Tiszatáj. – 21. évf. 7. sz. (1968) 672-673. p.
23. KABDEBÓ Lóránt: Arcképek, vallomások = Napjaink. – 7. évf. 10. sz. (1968) 6. p.
24. KISS Ferenc: Kalász László verséről = Napjaink. – 7. évf. 10. sz. (1968) 7. p.

1969

- 25. MERKOVSKY Erzsébet: A költészet számai 1968-ban = Élet és Irodalom. – 13. évf. 15. sz. (1969) 4. p.
- 26. Munkatársaink (Kalász László vall magáról röviden) = Tiszatáj. – 22. évf. 10. sz. (1969) belső fül

1970

- 27. Parttól partig: Kalász László új verseskötete = Déli Hírlap. – 29. évf. 59. sz. (1970. márc. 11.) 2. p.
- 28. Kalász László: Szólj zene = Észak-Magyarország. – 26. évf. 69. sz. (1970. márc. 22.) 6. p.
A vers után a lap tudósít többek között arról, hogy a költőnek „A napokban jelenik meg a második kötete, most készítette sajtó alá a harmadikat.”
- 29. BUZAFALVI Győző: Kalász László: Parttól partig = Déli Hírlap. – 2. évf. 90. sz. (1970. ápr. 18.) 2. p.
- 30. LŐKÖS István: Parttól partig: Jegyzet Kalász László új verseskötetéről = Népújság (Eger). – 21. évf. (1970. máj. 1.)
- 31. FÁBIÁN László: Második kötet = Élet és Irodalom. – 14. évf. 19. sz. (1970. máj. 9.) 10. p.
- 32. Képek és költészet: Kalász László: Parttól partig = Észak-Magyarország. – 26. évf. 108. sz. (1970. máj. 10.) 4. p.
- 33. GÖRÖMBEI András: Olvasónapló: Kalász László: Parttól partig = Hajdú-Bihari Napló. – 27. évf. (1970. máj. 31.) 11. p.
- 34. POMOGÁTS Béla: Kalász László: Parttól partig = Alföld. – 21. évf. 10. sz. (1970) 75. p.
- 35. HORPÁCSI Sándor: Kalász László: Parttól partig = Tiszatáj. – 10. sz. (1970) 979-980. p.

1971

- 36. (pl): Élő Napjaink = Észak-Magyarország. – 27. évf. 277. sz. (1971. nov. 24.) 4. p.

1972

37. Mit dolgoznak a magyar írók? Kalász László = Új Írás. – 12. évf. 12. sz. (1972) 135. p.

1973

38. (mikes): Magyar költők versei Szibériában = Észak-Magyarország. – 29. évf. 23. sz. (1973. jan. 28.) 4. p.
39. LŐKÖS István: Hol vagy jövőd? Kalász László új kötete = Népújság (1973. febr. 5.)
40. PAPP Lajos: Hol vagy jövőd? Kalász László új verseskötetéről = Észak-Magyarország. – 29. évf. 35. sz. (1973. febr. 11.) 4. p.
41. ZIMONYI Zoltán: Kalász László = Borsodi Könyvtáros. – 12. évf. 2. sz. (1973) 12-13. p.
42. ppl: A vendég, s a vendéglátós: Kalász László szerzői estje a Kazinczy-klubban = Észak-Magyarország. – 29. évf. 44. sz. (1973. febr. 22.) 4. p.
43. KABDEBŐ Lóránt: Köznapokban = Élet és Irodalom. – 17. évf. 46. sz. (1973) 11. p.
44. MOLNÁR Imre és ZIMONYI Zoltán: Kalász László: Hol vagy jövőd? = Napjaink. – 12. évf. 3. sz. (1973) 10. p.
45. ZUPKÓ Béla: Kalász László Mezőkövesden = Borsodi Könyvtáros. – 12. évf. 4. sz. (1973) 35-37. p.
46. NAGY Ibolya, Cs.: Kalász László: Hol vagy jövőd? = Alföld. – 24. évf. 9. sz. (1973) 72-73. p.
47. RAFFAI Sarolta: Szalonna-falván (Kalász Lászlóéknak) (vers) = Napjaink. – 12. évf. 11. sz. (1973) 5. p.
48. Kalász László költői díja = Észak-Magyarország. – 29. évf. 276. sz. (1973. nov. 25.) 2. p.
49. Radnóti-díj 1973 = Napjaink. – 12. évf. 12. sz. (1973) 2. p. Kalász László is megkapta a díjat.
50. Író-diák találkozó Szerencsen: Szibériai író a Napjainknál = Észak-Magyarország. – 29. évf. 292. sz. (1973. dec. 14.) 2. p.

1974

51. HALÁSZ Géza Ferenc: Az első kötetek után = Forrás. – 6. évf. 1. sz. (1974) 93-94. p.
52. SZÉKELYHIDI Ágoston: Irodalmi műhely és teljesítmény: Számvetés a „Napjaink” munkájáról = Borsodi Szemle. – 19. évf. 2. sz. (1974) 53-59. p.

1975

53. PAPP Lajos: Menni nehéz: Ceruzasorok Kalász László negyedik verseskönyvéhez = Észak-Magyarország. – 31. évf. 28. sz. (1975. febr. 2.) 4. p.
54. TÓTH Lajos, B.: Táj költővel, mögötte hegyek = Borsodi Könyvtáros. – 14. évf. 2. sz. (1975) 5-8. p.
55. József Attila-díj = Élet és Irodalom. – 19. évf. 14. sz. (1975) 2. p.
56. KINDRUSZ Erzsébet, B.: Ne dűts ki szél: Kalász László új verseskötetéről = Hajdú-Bihari Napló. (1975. febr. 19.)
57. DEMÉNY OTTÓ: Kalász László: Ne dűts ki szél = Magyar Hírlap. – 8. évf. 53. sz. (1975. márc.) 4. p.
58. LŐKÖS István. Ne dűts ki szél: Kalász László verseskönyve = Népújság (1975. márc. 30.)
59. Átadták az irodalmi és művészeti díjakat = Magyar Hírlap (1975. ápr. 3.) 5. p.
60. Átadták az irodalmi és művészeti díjakat = Magyar Nemzet (1975. ápr. 3.) 5. p.
61. Az idei művészeti díjasok = Népszava. – 286. sz. (1975. ápr. 3.) 4. p.
62. CSUTORÁS Annamária: Az ember mindig szembenéz önmagával... = Észak-Magyarország. – 31. évf. 86. sz. (1975. ápr. 13.) 4. p.
63. (horpácsi): Szalonnáról is látható a világ: Kalász László ünnepi estje = Déli Hírlap. – 7. évf. 88. sz. (1975. ápr. 16.) 2. p.
64. APÁTI Miklós: Ne dűts ki szél: Kalász László versei = Magyar Nemzet. – 31. évf. 103. sz. (1975) 13. p.
65. FECSKE Csaba: Túl az Óperencián (Kalász Lászlónak) (vers) = Észak-Magyarország. – 31. évf. 109. sz. (1975. máj. 11.) 6. p.

66. KABDEBŐ Lóránt és Kun András: Kalász László: Ne dűts ki szél = Napjaink. – 14. évf. 5. sz. (1975) 9. p.
67. ZIMONYI Zoltán: „A törékeny mindenség ér-futásai”: Kalász László költészetéről = Tiszatáj. – 29. évf. 5. sz. (1975) 66-71. p.
68. ANTAL Magda: Kemények-e a kőbordák? Apró hegyek között Kalásznéknál = Déli Hírlap. – 7. évf. 140. sz. (1975. jún. 17.) 2. p.
69. ÁGH István: Heteknek nevezettünk a ... = Új Írás. – 15. évf. 7. sz. (1975) 112-114. p.
70. KISS Valéria, G.: Kalász László: Ne dűts ki szél = Alföld. – 26. évf. 7. sz. (1975) 80-81. p.
71. DOBOG Béla: Szél ne dűtse ki! Még egyszer Kalász László kötetéről = Napjaink. – 14. évf. 8. sz. (1975) 11. p.
72. (gyarmati): Novoszibirszk közel van: Írószemmel Szibériában = Déli Hírlap. – 7. évf. 219. sz. (1975. szept. 18.) 2. p.
73. CZÉRE Béla és VASY Géza. Kalász László: Ne dűts ki szél: Egy költői arc – két tükörben = Forrás. – 7. évf. 10. sz. (1975) 89-91. p.
74. (horpácsi): Csak megélt, megszenvedett élményt...: Kalász Lászlóról, elfogultan = Déli Hírlap. – 7. évf. 263. sz. (1975. nov. 10.) 2. p.
75. (cs. a.): Építészeti és irodalmi díjat adtak át = Észak-Magyarország. – 31. évf. 286. sz. (1975. dec. 6.) 2. p.
76. Átadták a városi tanács díjait: Kitüntetett írónk: Kalász László = Déli Hírlap. – 7. évf. 286. sz. (1975. dec. 6.) 1. p.

1976

77. VARGA István, Cs.: Kalász László: Ne dűts ki szél = Hevesi Szemle. – 1. sz. (1976) 61-62. p.
78. VARJAS Endre: Mit csinál a költő? = Élet és Irodalom. – 20. évf. 28. sz. (1976) 11. p.

1977

- 79. Költők! Költők? (Kalász László versparódiák) = Napjaink. – 16. évf. 1. sz. (1977) 9. p.
- 80. SZÉLES Klára: Kalász László: Ne dűts ki szél = Kortárs. – 21. évf. 3. sz. (1977) 495-496. p.
- 81. VARGA István, Cs.: „Színt vallok a szelekkel” = Alföld. – 28. évf. 4. sz. (1977) 62-66. p.
- 82. TÓBIÁS Áron: Költő, falun = Szabad Föld. – 17. sz. (1977. ápr. 24.) 14. p.

1978

- 83. HUBAY Ágnes: Az ünnepi könyvhét 1978. évi megyei rendezvényei = Borsodi Könyvtáros. – 17. évf. 2. sz. (1978) 10-13. p.

1979

- 84. TARJÁN Tamás – REMÉNYI József Tamás paródiasorozata: ... = Forrás. – 2. sz. (1979) 40-42. p.

1980

- 85. Ma este... = Észak-Magyarország. – 36. évf. 136. sz. (1980. júl. 13.) 11. p.
- 86. (horpácsi): A rádióban hallottuk: Kalász László = Déli Hírlap. – 12. évf. 165. sz. (1980. júl. 16.) 2. p.
- 87. TARJÁN Tamás: Nyolcszor Tokajban: Emlékek és gondolatok az írótaborról = Olvasó Nép (1980. szept.) 27-33. p.

1981

- 88. Beszélgetés Kalász László és Székely Dezső költővel / Riporter: Szabó Ágnes II. d. = Matyóföld (1981) 88-92. p.
- 89. U. J.: Portréfilm Kalász Lászlóról: Forgatás Szalonnán = Észak-Magyarország. – 37. évf. 74. sz. (1981. márc. 28.) 4. p.
- 90. UDVARDY József: Szalonna, anno: 1981 (tavasz): A hangulat nem fagyott meg = Észak-Magyarország. – 37. évf. 96. sz. (1981. ápr. 26.) 5. p.

91. (horpácsi): „Velem halad a kor” = Déli Hírlap. – 13. évf. 131. sz. (1981. jún. 8.) 2. p.
Kalász László költőről portréfilmet mutattak be a televízióban.
92. BENEDEK Miklós: A képernyő előtt: Kibernetikus torony és versírás = Észak-Magyarország. – 37. évf. 133. sz. (1981. jún. 9.) 4. p.
A Kalász Lászlóval készült portréfilmről szól az írás.
93. (bm-fl): Nyári találkozás: Az ötödik kötet előtt = Észak-Magyarország. – 37. évf. 172. sz. (1981. júl. 24.) 4. p.
94. tamás - : Őszi megyei könyvhetek = Borsodi Bányász. – 24. évf. 43. sz. (1981. okt. 29.) 4. p.
95. BRACKÓ István: Tokajban, tizedszer: Töprengő tábori krónika = Olvasó Nép (1981. dec.) 5-10. p.

1982

96. BRACKÓ István: Tokajban, tizenegyedszer = Olvasó Nép (1982 tél) 31-38. p.

1983

97. HORPÁCSI Sándor: Szalonna fogalommá vált...: Kalász László ötvenéves = Déli Hírlap. – 15. évf. 29. sz. (1983. febr. 3.) 2. p.
98. PAPP Lajos: Akit őriz a lábnymom: Kalász Lászlónak születésnapjára köszöntésül = Észak-Magyarország. – 39. évf. 31. sz. (1983. febr. 5.) 6. p.
99. VARGA István, Cs.: Színt vallok a szelekkel: Beszélgetés Kalász Lászlóval = Napjaink. – 22. évf. 2. sz. (1983) 5-9. p.
100. Kalász László estjét.... = Észak-Magyarország. – 39. évf. 40. sz. (1983. febr. 17.) 7. p.
101. Kalász est Miskolcon = Észak-Magyarország. – 39. évf. 41. sz. (1983. febr. 18.) 4. p.
102. (horpácsi): Kalász Lászlót köszöntötték = Déli Hírlap. – 15. évf. 45. sz. (1983. febr. 22.) 1-2. p.
103. (t. n. j.): Az ötödik kötet is kézben: Kalász-köszöntő Miskolcon = Észak-Magyarország. – 39. évf. 45. sz. (1983. febr. 23.) 4. p.
104. TARJÁN Tamás: Könyvszemle = Népszabadság. – 41. évf. 50. sz. (1983. márc. 1.) 7. p.

105. Kalász László 50 éves = Borsodi Bányász. – 26. évf. 9. sz. (1983. márc. 3.) 1. p.
106. SZENDREI Lőrinc: Mecénások = Észak-Magyarország. – 39. évf. 54. sz. (1983. márc. 5.) 4. p.
107. A II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban... = Napjaink. – 22. évf. 3. sz. (1983) 38. p.
108. SZABÓ BOGÁR Imre: Szent Ferenc Szalonnán (Kalász László: Mintha rögtön meghalnék c. kötete kapcsán) = Borsodi Művelődés. – 8. évf. 3. sz. (1983) 88-90. p.
109. HORPÁCSI Sándor: Kalász László: Színt vallok a szelekkel = Borsodi Szemle. – 28. évf. 3. sz. (1983) 94-95. p.
110. KISS Gyula: Kalász Lászlóról – hogy ötvenéves lett = Palócföld. – 4. sz. (1983) 46-47. p.
111. Koszorúzás és köszöntő = Déli Hírlap. – 15. évf. 84. sz. (1983. ápr. 9.) 5. p.
112. Lira Lillafüreden: Koszorú a költőnek = Déli Hírlap. – 15. évf. 86. sz. (1983. ápr. 12.) 1. p.
113. (horpácsi): Kalász László kötete: Mintha rögtön meghalnék = Déli Hírlap. – 15. évf. 86. sz. (1983. ápr. 12.) 2. p.
114. A költészet napján = Borsodi Bányász (1983. ápr. 14.) 1. p.
115. A költészet napján = Borsodi Vegyész. – 20. évf. 15. sz. (1983. ápr. 14.) 3. p.
116. (bm): Borsodi Könyvsorozat: Beszélgetés Borsos Árpáddal = Észak-Magyarország. – 39. évf. 93. sz. (1983. ápr. 21.) 4. p.
117. FODOR András: Kalász László köszöntése = Napjaink. – 22. évf. 4. sz. (1983) 32. p.
118. Kalász László költővel... = Észak-Magyarország. – 39. évf. 125. sz. (1983. máj. 28.) 11. p.
119. NAGY Ibolya, Cs.: Kalász László: Mintha rögtön meghalnék = Alföld. – 34. évf. 7. sz. (1983) 88-89. sz.
120. Zár az író tábor = Déli Hírlap. – 15. évf. 219. sz. (1983. szept. 15.) 1. p.

121. SZÉKELYHIDI Ágoston: Szilárd álmok: Kalász László költészetéről = Napjaink. – 22. évf. 9. sz. (1983) 32-33. p.
122. VARGA István, Cs.: Kalász László: Mintha rögtön meghalnék = Forrás. – 15. évf. 11. sz. (1983) 87-89. p.
123. FARKAS László: Örökké csak verseit írja: Kalász László: Mintha rögtön meghalnék = Új Írás. – 23. évf. 12. sz. (1983) 105-106. p.

1984

124. HORPÁCSI Sándor: Kalász László: Nehéz a szó: Válogatott versek = Borsodi Szemle. – 29. évf. 2. sz. (1984) 95. p.
125. CSORBA Piroska: Nehéz a szó (Kalász László válogatott versei) Magvető 1984 = Borsodi Bányász – 27. évf. 15. sz. (1984. ápr. 12.) 4. p.
126. A költészet napján = Borsodi Bányász. – 27. évf. 16. sz. (1984. ápr. 19.) 4. p.
127. FECSKE Csaba: Levél Szalonnára (Kalász Lászlónak) (vers) = Észak-Magyarország. – 40. évf. 176. sz. (1984. júl. 28.) 7. p.
128. SIMON Zoltán: Kalász László válogatott versei = Kortárs. – 28. évf. 9. sz. (1984) 1498-1499. p.
129. KISS Ferenc: A jobbik rész szava: Kalász László válogatott versei = Napjaink. – 23. évf. 9. sz. (1984) 21-23. p.

1985

130. ZIMONYI Zoltán: Azonosítási kísérlet – robotkép után: Utószó a Hetek antológiájához = Tiszatáj. – 39. évf. 4. sz. (1985) 94-101. p.
131. Kalász László ösztöndíja = Déli Hírlap. – 17. évf. 157. sz. (1985. júl. 6.) 2. p.
132. Kalász László SZOT-ösztöndíja = Borsodi Bányász. – 28. évf. 31. sz. (1985. aug. 1.) 6. p.
133. Három költő és Magyarország...= Borsodi Bányász. – 28. évf. 51-52. sz. (1985. dec. 19.) 8. p.
134. BRAUN Mónika és osztálytársai, Felsőzsolca: Köszönet az irodalmi élményért = Észak-Magyarország. – 41. évf. 267. sz. (1985. nov. 14.) 5. p.

1986

- 135. ZIMONYI Zoltán: Az ének megmarad: Bevezető szavak egy költői esthez = Napjaink. – 25. évf. 2. sz. (1986) 4-5. p.
- 136. (csutorás): A februári Napjaink: Együtt a Hetek = Észak-Magyarország. – 42. évf. 28. sz. (1986. febr. 3.) 4. p.
- 137. (bm): Tíz, meg egy költő Borsodból = Észak-Magyarország. – 42. évf. 140. sz. (1986) 4. p.

1987

- 138. Március szellemében = Borsodi Bányász. – 30. évf. 11. sz. (1987. márc. 19.) 4. p.
- 139. A 25 éves Napjaink köszöntése = Észak-Magyarország. – 43. évf. 79. sz. (1987. ápr. 3.) 1. és 2. p.
- 140. Találkozók a könyvhét jegyében = Észak-Magyarország. – 43. évf. 125. sz. (1987. máj. 29.) 4. p.
- 141. SZ. F.: Szalonnától - Nagyszaláncig = Turista Magazin. – 98. évf. 6. sz. (1987) 33. p.
- 142. SZEKÉR Endre: A szellem végváraiban: Cs. Varga István: Utak és távlatok = Napjaink. – 26. évf. 9. sz. (1987) 36-37. p.

1990

- 143. Szeretném, ha írásaim segítő tettekké válnának: Györgyei Géza beszélgetése Kalász Lászlóval = Észak-Magyarország. – 46. évf. 176. sz. (1990. júl. 28.) 9. p.

1992

- 144. K. I.: Kalász László: „A könyvnek is legyen tartása”: Ladik az iszapban = Déli Hírlap. – 24. évf. 195. sz. 81992. aug. 19.) 3. p.
- 145. Világ, menj világgá = Észak-Magyarország. – 48. évf. 237. sz. (1992. okt. 7.) 8. p.
- 146. Világ, menj világgá = Észak-Magyarország. – 48. évf. 241. sz. (1992. okt. 12.) 8. p.
- 147. Megemlékezés és ünnepség a megyeházán = Észak-Magyarország. – 48. évf. 251. sz. (1992. okt. 24.) 3. p.

148. ÉM-portré: Kalász László = Észak-Magyarország. – 48. évf. 267. sz. (1992. nov. 12.) 3. p.
149. Irodalmi délután = Észak-Magyarország. – 48. évf. 272. sz. (1992. nov. 18.) 8. p.
150. Könyvbemutató = Észak-Magyarország. – 48. évf. 275. sz. (1992. nov. 21.) 6. p.

1993

151. Egy nap és hatvan év: Kalász László köszöntése = Észak-Magyarország. – 49. évf. 29. sz. (1993. febr. 4.) 8. p.
152. HORPÁCSI Sándor: Kalász László hatvan éves = Fókusz. – 4. évf. 1. sz. (1993. febr.) 36. p.
153. POMOGÁTS Béla: A nehéz szó költője = Új Magyarország. – 3. évf. 33. sz. (1993. febr. 9.) 10. p.
154. Irodalmi est = Észak-Magyarország. – 49. évf. 42. sz. (1993. febr. 19.) 3. p.
155. ISZLAI Zoltán: Kalász László: Világ, menj világgá = Élet és Irodalom. – 37. évf. 7. sz. (1993. febr. 19.) 11. p.
156. KAROSI Imre: Laczy és a hatvan = Déli Hírlap. – 25. évf. 56. sz. (1993. márc. 9.) 7. p.
157. Kalász László a szövetségben = Észak-Magyarország. – 49. évf. 59. sz. (1993. márc. 11.) 8. p.
158. A Magyar Köztársaság Érdemrend kiskeresztje, polgári tagozat (Kalász László kitüntetése) = Magyar Közlöny. – 31. sz. (1993. márc. 19.) 1612. p.
159. Kalász Lászlóról... = Könyvtári Levelező/lap. – 5. évf. 3. sz. (1993) 31. p.
160. BUDA Ferenc: Kalász Lászlónak = Holnap. – 4. évf. 3. sz. (1993) 19. p.
161. SZEKÉR Endre: Kalász László: Világ, menj világgá = Holnap. – 4. évf. 3. sz. (1993) 20-21. p.
162. ÁGH István: Világ, ne menj világgá = Hítel. – 6. évf. 4. sz. (1993) 95-101. p.

163. VARGA István, Cs.: A jubiláló Kalász Lászlóról = Észak-Magyarország. – 49. évf. 95. sz. (1993. ápr. 24.) 8. p.

1994

164. GYÖNGYÖSI Gábor: Ha azt mondjuk, Szalonna = Észak-Magyarország, ÉM-hétvége. – 50. évf. 95. sz. (1994. ápr. 23.) VII. p.
165. Kalász köszöni... = ITT-HON, az ÉM borsodi melléklete. – 2. évf. 41. sz. (1994. okt. 11.) 8. p.

1995

166. Két évszázad helyi irodalom Észak-Magyarországon = Észak-Magyarország. – 51. évf. 1. sz. (1995. jan. 2.) 10. p.
167. Mit ér az alkotó, ha vidéki? Irodalmi fórum a tiszaujvárosi Városi Kiállítóteremben = Észak-Magyarország. – 51. évf. 126. sz. (1995. máj. 30.) 8. p.
168. ma-: A kilencedik kötet karácsonyra = Déli Hírlap. – 27. évf. 183. sz. (1995. aug. 7.) 7. p.
169. HAJDU Imre: „Itt, a Bódva völgyében érzem itthon magam”: Nyárvégi könnyed beszélgetés Kalász László költővel Szalonnán = Észak-Magyarország, ÉM-hétvége. – 51. évf. 207. sz. (1995. szept. 2.) VII. p.
170. FECSKE Csaba: Kalász Laczy = Észak-Magyarország, ÉM-hétvége. – 51. évf. 243. sz. 81995. okt. 14.) II. p.
171. Regényfolyamtól a vers „összesig”: Könyvbemutató a könyvtárban és a Kazinczy-klubban = Észak-Magyarország. – 51. évf. 286. sz. (1995. dec. 5.) 3. p.
172. IMRE László: Áhítat kéne...: Kalász László versekről és az ünnepről = Új Észak. – 1. évf. 28. sz. (1995. dec. 22.) 6. p.
173. Kalász László összegyűjtött versei = Déli Hírlap. – 27. évf. 304. sz. (1995. dec. 29.) 6. p.

1996

174. KALÓ Béla: Szalonnai Kalevala: Kalász László összegyűjtött versei = Déli Hírlap. – 28. évf. 14. sz. (1996. jan. 17.) 6. p.
175. R. É.: Villáminterjú Kalász László költővel = Új Észak. – 2. évf. 24. sz. (1996. jan. 29.) 6. p.
176. FECSKE Csaba: Egy igaz költő (Kalász László: Összegyűjtött versek) = Új Észak. – 2. évf. 35. sz. (1996. febr. 10.) 8. p.
177. el -: Hol ünnepelt Kalász László = Új Észak. – 2. évf. 87. sz. (1996. ápr. 13.) 6. p.

1997

178. ARANY Lajos: „Anyámnak kontya van”: Természetmotívumok Kalász László verseiben = Partium. – 5. évf. Ősz (1997) 32-42. p.

1998

179. A költő köszöntése = Észak-Magyarország. – 54. évf. 28. sz. (1998. febr. 3.) 9. p.
180. Hatvanöt éves költő a Bódva-völgyben = Észak-Magyarország. – 54. évf. 29. sz. (1998. febr. 4.) 3. p.
181. Kalász László köszöntése = Déli Hírlap. – 30. évf. 29. sz. (1998. febr. 4.) 6. p.
182. FECSKE Csaba: Költő a Bódva-völgyben = Észak-Magyarország. ÉM-hétvége. – 54. évf. 50. sz. (1998. febr. 28.) IV. p.
183. FILIP Gabriella: Forradalmi képek és szóképek = Észak-Magyarország, ÉM-ünnep. – 54. évf. 62. sz. (1998. márc. 14.) III. p.
184. KALÓ Béla: Költő a Bódva-völgyben = Heves Megyei Hírlap (1998. márc. 21.)
185. SERFŐZŐ Simon: Élni segíteni: Kalász Lászlónak (vers) = Észak-Magyarország. – 54. évf. 179. sz. (1998. aug. 1.) 8. p.
A vers az 50. születésnapra készült.
186. FECSKE Csaba: Nagy jövő mögöttünk: Kalász László új kötetéről = Észak-Magyarország. – 54. évf. 297. sz. (1998. dec. 19.) 19. p.

1999

187. DOBOG Béla: Gyönyörű homlokaink (Kalász Lászlónak) (vers) = Észak-Magyarország. – 55. évf. 1. sz. (1999. jan. 2.) 15. p.
188. Elhunyt Kalász László = Hajdú-Bihari Napló (1999. jan. 26.) 2. p.
189. K. I.: Elhunyt Kalász László = Déli Hírlap. – 31. évf. 21. sz. (1999. jan. 26.) 4. p.
190. SERFŐZŐ Simon: Meghalt Kalász László = Észak-Magyarország. – 55. évf. 21. sz. (1999. jan. 26.) 8. p.
191. VARGA Lajos Márton: Elment Kalász László = Népszabadság. – 57. évf. 21. sz. (1999. jan. 26.) 10. p.
192. Búcsúzunk (Ágh István, Buda Ferenc, Fecske Csaba, Vass Tibor, Cs. Varga István, Raffai Sarolta, Cseh Károly, Bella István, Serfőző Simon írásai) = Észak-Magyarország. – 55. évf. 23. sz. (1999. jan. 28.) 8. p.
193. Megkésett köszöntők a költő koporsójánál: Kalász Lászlótól több százan búcsúztak a szülőfalu, Perkupa temetőjében = Észak-Magyarország. – 55. évf. 24. sz. (1999. jan. 29.) 1. és 2. p.
194. Eltemették Kalász Lászlót = Déli Hírlap. – 31. évf. 24. sz. (1999. jan. 29.) 4. p.
195. VARGA István, Cs.: Kalász László: Nagy jövő mögöttünk = Új Könyvpiac. – 9. évf. január-február (1999) 6. p.
196. ... (Január 25-én elhunyt Kalász László József Attila-díjas költő. Négy versét közli a lap.) = Magyar Napló. – 11. évf. 2. sz. (1999. febr.) 27. p.
197. ... (66 éves korában elhunyt Kalász László József Attila-díjas költő. Két versének közlésével búcsúzunk a szalonnai tanártól és a kiváló alkotótól) = Szabad Föld. – 55. évf. 6. sz. (1999. febr. 9.) 15. p.
198. HUSONYICZA Gábor: „Mintha rögtön meghalnék” (Kalász László emlékére) (vers) = Kazincbarcikai Közélet. – 11. évf. 5. sz. (1999. febr. 11.) 2. p.
199. HÍDVÁRI Imre: In memoriam (vers) = Kazincbarcikai Közélet. – 11. évf. 5. sz. (1999. febr. 11.) 9. p.
200. Kalász László emléke (György-Horváth László, Demjén István, Tas Ágost, Cs. Varga István írásai) = Észak-Magyarország. – 55. évf. 49. sz. (1999. febr. 27.) 19. p.

201. KÁVÁSSY Sándor, dr.: Végső búcsú = Hírlevél (a Környezetvédelmi Minisztérium belső információs kiadványa). – 7. évf. 3. sz. (1999. márc.) 19. p.
202. ÁGH István: Havas gyászjelentés: Meghalt Kalász László = Hírel. – 12. évf. 3. sz. (1999. márc.) 10-12. p.
203. VARGA István, Cs.: „... Kalász voltál. Most már kenyér”: Búcsú Kalász Lászlótól = Új Hevesi Napló – 9. évf. 3. sz. (1999. márc.) 47-50. p.
204. Kalász László emlékére = Déli Hírlap. – 31. évf. 79. sz. (1999. ápr. 6.) 4. p.
205. A költészet napján = Észak-Magyarország. – 55. évf. 81. sz. (1999. ápr. 8.) 8. p.
206. Kalász László versei = Észak-Magyarország. – 55. évf. 83. sz. (1999. ápr. 10.) 3. p.
207. Kalász Lászlóra emlékeznek = Déli Hírlap – 31. évf. 83. sz. (1999. ápr. 10.) 4. p.
208. KAROSI Imre: Életjelek: Alku nélkül: Piacképes-e a líra? = Déli Hírlap. – 31. évf. 85. sz. (1999. ápr. 13.) 6. p.
209. In memoriam Kalász László (1933-1999) (Antal Attila: „Születéstől halálig tartó emberségben”; Cs. Varga István: „... Áldjon Isten mezőkbe”; Dusa Lajos: Az Úr jobbán (Kalász Lászlóhoz); Cs. Varga István: „... Kalász voltál. Most már kenyér”; Kaló Béla: Egy praemortalis emlékkönyv) = Partium. – 7. évf. Tavasz (1999) 41-50. p.
210. KALÓ Béla: Egy praemortalis emlékkönyv: Cs. Varga István: Költő a Bódva-völgyben = Új Hevesi Napló. – 9. évf. 4. sz. (1999. ápr.) 77-78. p.
211. Búcsú Kalász Lászlótól: Slezsák Imre búcsúbeszéde Kalász László ravatalánál = A Borsodi Tájház Közleményei 5. (Edelény) (1999) 5-7. p.
212. FECSKE Csaba: Kalász Laczy = A Borsodi Tájház Közleményei 5. (Edelény) (1999) 9-11. p.
Elhangzott a szalonnai Teleházban rendezett költészet napi ünnepségen, 1999. április 11-én 15 órakor.

213. Írók az irodalmi nemzetről = Észak-Magyarország. – 55. évf. 184. sz. (1999. aug. 9.) 8. p.
214. Irodalmi fórum = Észak-Magyarország. – 55. évf. 192. sz. (1999. aug. 18.) 8. p.
215. Emlékfa Kalász Lászlónak = Déli Hírlap. – 31. évf. 192. sz. (1999. aug. 18.) 6. p.
216. Elismerő díjak, emlékeztető levelek: Szabadfórummal fejezte be munkáját a 27. Tokaji Író-tábor = Észak-Magyarország. – 55. évf. 193. sz. (1999. aug. 19.) 1. p.
217. P.: Olvasó nemzetté kell válnunk: Bezárt a 27. Tokaji Író-tábor = Déli Hírlap. – 31. évf. 193. sz. (1999. aug. 19.) 3. p.
218. P.: Mi marad a könyvhegyekből – bennünk? A 27. Tokaji Író-táborról, összegzés helyett = Déli Hírlap – 31. évf. 196. sz. (1999. aug. 24.) 6. p.
219. JÁNOSI Zoltán: Kalász László „bartóki dalaí” = Új Holnap. – 44. évf. 9. sz. (1999. szept.) 7-16. p.
220. VARGA István, Cs.: Kalász László emlékfájára = Új Hevesi Napló. – 9. évf. 10. sz. (1999. okt.) 42-44. p.
221. Kalász László nevét vette fel a múcsonyi iskola = Déli Hírlap. – 31. évf. 243. sz. (1999. okt. 18.) 4. p.
222. Kalász László nevét viselik = Észak-Magyarország. – 55. évf. 243. sz. (1999. okt. 18.) 3. p.
223. „Hegedűnyakú madarak szálltak”: Beszélgetés Kalász Lászlóval (Beszélgetőtárs: Zimonyi Zoltán. A beszélgetés 1985. április 27-én készült magnófelvételtől került lejegyzésre) = Orpheus. – 10. évf. 22. sz. (1999. tél) 4-48. p.

2000

224. Kalász László emléknep = Észak-Magyarország. – 56. évf. 29. sz. (2000. febr. 4.) 3. p.
225. Bódva-völgyi versmondók = Észak-Magyarország. – 56. évf. 31. sz. (2000. febr. 7.) 8. p.
226. Tegnap, a költészet napján... = Déli Hírlap. – 32. évf. 86. sz. (2000. ápr. 12.) 7. p.

227. Kalász László emlékére = Észak-Magyarország – 56. évf. 98. sz. (2000. ápr. 27.) 8. p.
228. Bódvavölgyi versmondók = Észak-Magyarország. – 56. évf. 99. sz. (2000. ápr. 28.) 7. p.
229. Tisztelgés a költő emléke előtt: Kalász László – rajzkiállítás Kazincbarcikán = Észak-Magyarország. – 56. évf. 104. sz. (2000. máj. 5.) 7. p.
230. B. F.: Kalász László emlékezete: Ráérnek még a tragikummal szembesülni = Déli Hírlap. – 32. évf. 105. sz. (2000. máj. 6.) 6. p.
231. Kalász-emléktábla = Észak-Magyarország. – 56. évf. 293. sz. (2000. dec. 15.) 7. p.

2001

232. Kalász László-emlékhetek = Észak-Magyarország. – 57. évf. 28. sz. (2001. febr. 2.) 6. p.
233. Fölemelni a tájat = Déli Hírlap. – 33. évf. 31. sz. (2001. febr. 6.) 7. p.
234. Szavalóverseny Kalász László emlékére = Észak-Magyarország. – 57. évf. 31. sz. (2001. febr. 6.) 8. p.
235. Jótékonyági gála a költő emlékére: Kalász László-emlékhetek kezdődtek Múcsonyban: szavaló- és prózamondóversenyek = Észak-Magyarország. – 57. évf. 32. sz. (2001. febr. 7.) 6. p.
236. Múcsonyi illusztráció Kalász László verseire = Észak-Magyarország. – 57. évf. 34. sz. (2001. febr. 9.) 7. p.
237. Emléktábla Kalász Lászlónak = Déli Hírlap. – 33. évf. 50. sz. (2001. febr. 28.) 8. p.
238. Szavalóverseny Kalász László emlékére = Észak-Magyarország. – 57. évf. 73. sz. (2001. márc. 28.) 7. p.
239. Kalász László emlékére verseltek = Észak-Magyarország. – 57. évf. 82. sz. (2001. ápr. 7.) 3. p.
240. Bódvavölgyi versmondók = Déli Hírlap. – 33. évf. 92. sz. (2001. ápr. 20.) 6. p.
241. Meszes község... = Déli Hírlap. – 33. évf. 102. sz. (2001. máj. 3.) 7. p.

242. Különös karrier kortárs kötetekkel: Felsőmagyarország Kiadó: egy személy, tíz év, évente huszonöt-harminc könyv (Ismét Hetek) = Észak-Magyarország. – 57. évf. 129. sz. (2001. jún. 5.) 8. p.
243. Ma: Újabb Hetek-antológia = Déli Hírlap. – 33. évf. 130. sz. (2001. jún. 6.) 6. p.
244. Jubilál a Felsőmagyarország Kiadó = Könyvheti Újság (A II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár ünnepi kiadványa) Miskolc (2001. jún.) 9. p.
245. Új Hetek antológia = Észak-Magyarország. – 57. évf. 131. sz. (2001. jún. 7.) 2. p.
246. FECSKE Csaba: Más ég, más föld = Észak-Magyarország. – 57. évf. 167. sz. (2001. júl. 19.)
A Hetek költői csoport új antológiájáról szól az írás, melynek Kalász László is tagja.
247. Kalász László emlékére = Déli Hírlap. – 33. évf. 282. sz. (2001. dec. 4.) 8. p.

2002

248. Kalász Lászlóra emlékeztek = Déli Hírlap. – 34. évf. 30. sz. (2002. febr. 5.) 4. p.
Megemlékezés az Izsó Miklós Gimnázium és Szakképző Iskolában.
249. Emléktábla – koszorúzás = Észak-Magyarország. – 58. évf. 31. sz. (2002. febr. 6.) 6. p.
Kalász László emléktábláját koszorúzták meg az edelényi gimnáziumban.
250. Kalász László emlékére szavalnak = Déli Hírlap. – 34. évf. 38. sz. (2002. febr. 14.) 6. p.
251. Kalász-napok Múcsonyban = Észak-Magyarország. – 58. évf. 39. sz. (2002. febr. 15.) 9. p.
252. Emléktábla a költőnek = Észak-Magyarország. – 58. évf. 85. sz. (2002. ápr. 12.) 1. p.
Kalász László költő emlékére helyeztek el emléktáblát Szalonán.

253. Költő a Bódva-völgyben: Emléktábla-avatás Szalonnán = Déli Hírlap. – 34. évf. 88. sz. (2002. ápr. 16.) 8. p.
Kalász László költő emlékére avattak emléktáblát.
254. Kalász László emlékére szavaltak: A költészet világa = Déli Hírlap. – 34. évf. 110. sz. (2002. máj. 13.) 6. p.
255. JÁNOSI Zoltán: Kalász László emberi útja = A Borsodi Tájház Közleményei 9-10. 5. évf. 1-2. sz. (2001) Megjelent 2002 tavaszán. 83-87. p.
256. Emléktábla avatása Meszesen (Elmondta: Hadobás Sándor) = A Borsodi Tájház Közleményei 9-10. 5. évf. 1-2. sz. (2001) Megjelent 2002 tavaszán. 88-91. p.
257. Napjainkosok, napjainkban = Déli Hírlap. – 34. évf. 130. sz. (2002. jún. 6). 4. p.
258. Kalász László Társaság = Észak-Magyarország. – 58. évf. 278. sz. (2002. nov. 29.) 9. p.

Szemelvények

4. Székelyhidi Ágoston: Új költők – Kalász László

Méltatni kell, mert vérbeli, igaz költő. Aggódni kell érte, mert lassan arra kényszerül s készül, hogy letegye a tollat. Senki se higgye, hogy talán azért, mintha „pöre” volna a szocializmussal, vagy fordítva. Nem. Az szorítja a szívét, aminek orvoslását épp a szocializmusra bízta az idő. Költőként pedig a renyhe óvatossággal gyűlt meg a baja, s azzal, hogy helyzeti hátránya lévén, a kiszorítósdí játékot nem győzi könyékkal és ügyességgel.

HARMINCEGY ÉVES. Eldugott kis borsodi faluban született, ott is a legkívül esőbb részen: apja úttör volt, az egész népes család kint élt valahol a falu határában. Mint sok rosszruhás, nagycsizmás társa, 1945 után tanulhatott, gimnáziumban, majd egyetemen. Közben egyre rosszabb, egyre lefelé sodróbb helyzetbe került. Mielőtt végzett volna, el kellett válnia az egyetemtől. Teljesen magára maradt. Végül, némi bolyongás után, letelepedett egy, a szülőfalujától is kisebb és eldugottabb helységbe. Tanít, megnősült, gyermekei születtek; él, ahogy lehet.

„Nincsenek napjaim, csak perceim vannak” — panaszolja egyik versében. Mindig is csak kurtán mért percekben tehetette, amire hivatva van. Így is milyen sokat és milyen értékeset alkotott! Eddig mintegy hétszáz verse gyűlt össze. Tíz éve publikál. Pesten, Debrecenben, Miskolcon, Pécsen folyóiratokban s napilapokban száz-százhusz verse jelenhetett meg; töredéke annak, amit írt. Nemzedéktársai már a második-harmadik kötetnél tartanak. Elhagyták, jaj, messze elhagyták! Joggal, okkal? Bizonyos, hogy nem. Itt is, megint magára maradt. S a lehető leggyötrőbb állapotban: beszél, egyre beszél, s csak minden ezredik szava hallható.

Pedig érdemes lenne meghallgatni valamennyit. Semmi hamisság, semmi cifrázkodás, semmi mutatóvázis nagytmondás sincs bennük. Természetesen, már-már szemérmetlenül őszinték, ám a szószátyár ömlengés, az önmarcangolás, a rohamszerű kitérőmozgás mellézköngéi nélkül. Kalász úgy versel, ahogy munkaközben, folyóparton heverészve, szerelmesét várva, temetési menetben lépkedve belül zsong, remeg, fáj az ember, elszabadultan s szinte öntudatlanul. Verseinek szólama, tagolása, szókötege az élőbeszédé. Még címük sincs; a szokásnak eleget téve, az első sorokat választja külön szerzőjük. Monológokra emlékeztetnek ezek a versek. Hangvételük, kissé laza ömlésük, a hagyományos ritmust és rímelést kiiktató felépítésük, látványt, ér-

zést, hangulatot, gondolatot egybefogó asszociálásuk a líra örök, ősi forrásból fakad: egyszerűen és kendőzetlenül kibeszélni, ami eltölti, betölti a lelket. A képek anyaga is a közvetlen környezetből áll össze. Káposztáskert, száradó ruhák, folyópart füzekkel, hajnali fagyban dermedt fák, pohár fölé hajló arcok, hírek a rádióban, a testi folyamatok állandó élménye — még árnyéka sem fedezhető fel itt sznobságnak, utánérzésnek, álvalóságot konstruáló művészi kalandorságnak.

Ebből az anyagból azután Kalász arculatában-szellemében sajátos világot épít. Melynek princípiumait keresve, elsősorban nem az eszmei-erkölcsi rétegekben kell vizsgálódnunk. Kalász nem intellektuális költő, és úgy látszik, a műveltség sem ad számára alapvető, nagy élményeket. Verseiből ugyan nem hiányzik a gondolatiság, csakhogy ez nem témákat termelő, hanem átvilágító, kommentáló természetű. Mégpedig alkalmasint azért, mert nála sokkal eredendőbb, parancsolóbb, kifejezést követelőbb a különös burjánzású érzelmi-hangulati átélés, azonosulás. Innen minden egyes képnek, versnek, Kalász eddigi költészetének az a tulajdonsága, hogy hiányzik belőle a racionális-logikai eleve megtervezettség, a gondolati világkép egyirányú haladása, alakulása, építése.

Mint minden effajta lírikus, ő is állapotrajzokat ad magáról, a mindennapi élet élése közben. Nem nyúl át múltba, jövőbe, nem vonatkoztat el a pillanattól. Látszólag szeszélyesen ír, valójában szigorú logikát követ. Életének és sorsának logikáját. S mivel a sorsa úgy hozta: pillanatról pillanatra szembe kell néznie a bizonytalansággal, a magánnyal, apró ügyek-bajok konok, felőrlő támadásával, az értetlenséggel, azzal, hogy észrevétlenül, szinte alattomosan siklanak el az évei, s mintha bezárulna előtte, mögötte, fölötte minden kapu, amely a tágas-gazdag világba nyílik. Ez a sorsa. Így él. S ha belehasít a teljesületlen vágyak és igények nyomán támadt fájdalom, ha egyszer ez történik vele és körülötte, miért ne mondaná ki, miért ne ezt mondaná el?

Szándékosan éleztem ide a kérdést. Ugyanis nemrég megcsillant Kalász előtt a remény: talán mégsem fájtja-szenvedte ki hiába a verseit, talán nem fakulnak meg a kéziratlapokon. Megcsillant a remény, s gyorsan eltűnt. Engedtessek meg azonban legalább *utána* küldeni néhány szót.

Kalász kétségtelenül sok fájdalmat, kiábrándulást, bizonytalanságot tartalmazó lírája magában hordja okolását-eredetét is. Nem metafizikai költészet ez, nem terjeszti ki a maga gyötrelmét a világra: ebben is szigorúan őszinte. A valóság szakadékos tájain fakadt, s nem másra, csakis ezekre a tájakra veti vissza kevés fények sok árnyékát. S a jó, a szép, a teljes, a fényben fürdő világ áhítása és akarása nem po-

zitiv elem-e? Nem mélységesen és gazdagítóan emberi-e? S nem úgy van-e, hogy: Kalász verseit nem jelentetik meg kötetben, mert — más okok mellett — sok köztük a bizonytalansággal küzdő, a rosszérzéssel, a magánnyal vívódó, tehát Kalász még több keserűséggel telítődik, még elhagyatottabbnak, még magányosabbnak érzi, tudja magát, tehát ha lenne is ereje évek múltán megint jelentkezni, még keserűbbek, a kilátástalanság rémével még beárnyékoltabbak lesznek azok a versek. És akkor? Nyilván kezdődik előlről az egész. Körre kör, de mindig lejjebb egy bugyorral.

Nem szánakozást akarok kelteni. Hanem a tragédia határát súroló emberi-költői példa súlyával kérni, hogy aki övig süllyedt az iszapba, az húzassék ki, ne pedig az várassék tőle, hogy előbb lépjen szárazra, azután beszéljen. Mert akkor se szárazra nem léphet, se beszélni nem beszélhet. „Néma fű lesz belőlem” — így véli Kalász is. Hát ne legyen! Óvatosabban fogalmazva: jó lenne, ha nem lenne, s ha e végből megtenné ő is, ami ráhárul, mások is, ami rájuk hárul.

* * *

5. Kabdebó Lóránt: A kallódó ember (Néhány szó Kalász Lászlóról)

1. Mindnyájan ismerjük, mégis ismeretlen, mindig segíteni akarunk rajta, és sorsa évek óta változatlan. Változatlan? Ez — emberi sorsról, költői lehetőségéről lévén szó — a lassú lemaradást is jelzi egyúttal. Nagy szavak, tragikus gesztusok, sikerrel teljes kivonulások nélküli *kallódó költő*. Mindenütt tehetségesnek tartják, sőt számon tartják, — de még első kötetéig se jutott, pedig már túl van az emberélet útjának felén. Lapunknak is állandó munkatársa, és legtöbbször a közölt legjobbakkal egyenrangú verseivel. Az áttörés, országos figyelem felkeltése mégsem sikerült.

Próbáljuk két-oldali vizsgálat tárgyává tenni e sikertelenséget. Mennyiben vagyunk mi, az irodalom szervezői, és mennyiben hibás ebben maga a költő?

Kalász László még a vidéki irodalmi centrumoktól is távol él. Szalonnán, egy eldugott faluban tanít. Ez elvágja a gyakori személyes érintkezéstől, elvágja az intenzív kapcsolattól, egy őt támogató, tartást és tájékozódást biztosító irodalmi élettől. Szerkesztőségek, kiadók, e gyakran ostromlott várak a távolról jött levéllel szemben sokkal ellenállóbbak. Másrészt a Tiszatáj okos kezdeményezése előtt senki sem

foglalkozott a még kötet előtt állók bemutatásával, elemző és — épp Kalász esetében — publicisztikus szenvedélyű figyelem-felhívással.

Pedig erre Kalász Lászlónak nagy szüksége van. Költészetének nem sajátja a hangos viták kavarása. Benne nem olyan társadalmi problémák jelentkeznek, melyek pro vagy kontra elemzéseket igényelnek. *Nem aktuális társadalmi jelenségek illusztrációja.* Amiért mellé állunk, amiért sajnálnánk kallódását: egyszerűen, mert tehetséges költő. És ez alatt természetesen nemcsak azt értem, hogy van versíró képessége, hanem azt, hogy *költészete bizonyos formában tükrözése is társadalmi mozgásunknak.*

2. Egyéniségével nem aktív részese napjaink alakulásának, költészetével sem kíván közvetlenül ebbe beleszólni. *Verseiben csak önmagát fogalmazza meg.* Természetesen ez nem individualista program, nem világtól elzárkózásban jelentkezik, hanem a naiv tündéri realizmus egy napjainkban elérhető csúcsteljesítménye, amely mégis alatta marad a tudatos költészet intellektuális igényességének. Az alvajárók biztonságával írja verseit.

Megjelenési formája a falu és környéke képeiben mozgó költő. És ezek a képek ömlenek, csobogásuk az erdei patakok finom, könnyedén nyugtató hangulataira emlékeztet. Ebből a természetből buknak elő a kínlódás jajszavai. *Egy ember keresi magát, képességei teljességének, lehetőségeinek megvalósulását.*

Ma már kilószámra mérhetjük verseit. Ha kifogy a szerkesztőségi dossziében, írunk, küld vagy ötvenet. Ezek közt öt-tíz kitűnő vers van, de egy sincs, amelyikben ne lenne egy-egy értékes kép, fordulat, vagy sor. Ez talán módszerére is rávilágít. Kontroll nélkül, a percben dolgozik, *a vers számára a legmagasabb intellektuális cselekvés.* Ha önmagát keresi, elkezd képeiben folydogálni. Van mikor — hogy hasonlaltunknál maradjunk — eljut az óceánhoz: *ön maga emberségét felmutatja*, és ez mindig találkozást jelent egy-egy általános érvényű gondolattal, hangulattal, érzelmi vagy tájélménnyel. De sokszor elakad a folyás, ágakra szakad, belefullad lehetőségei keresésébe, — képekre hull a vers. Vagy visszafordul önmagát emésztő, maró, keserű világába. Sokszor ezt csak groteszk képei (főleg hal képei) jelzik, de van (és kudarcai során mindinkább gyakori), amikor *közvetlen, verbálisan megfogalmazott pesszimizmusban buggyannak ki keservei.*

Emberségének értéke, hogy nem hibáztat ezért senkit, s az önmagára vonatkozó sötét képet nem vetíti ki a valóságra. Ugyanakkor ez a senki nem okolás bizonyos fatalizmust vált ki belőle, *önkínzó elkeseredést: az egészséges világ kivetettsége, tehát ő egészségtelen jelen-ség.*

3. És ez így sehogy sem fogadható el. Nem ő az egyetlen kallódó ember társadalmunkban. Ha más összekötő vonás nem is lenne köztük, csak ennyi, már akkor is figyelemfelhívóvá válhatna ez a költészet. *Most, amikor — társadalmi méretben — már mindenki megtalálhatja a helyét, lehetővé kell tenni ugyanezt az egyéni esetekben is.* Ennyiben lehet számonkérés is a társadalomtól, és ennek hangot kellene adnia.

Másrészt generációjában számos, hozzá *jelleghen is hasonló* félrecsúszással találkozunk. És ennyiben már valamilyen társadalmi mozgást fogalmaz meg. Olyan kiáltó művészttragédia jelezte ezt, mint a Soós Imréé, intellektuálisabb szintén az Oldás és kötés hőséé, vagy a költészetben Csoóri Sándoré és sokban idekapcsolódik a Juhász Ferenc probléma is.

Sírtak már eleget a ma 40-50 évesek hányódásáról, de van egy másik generáció, amelyik csendesebben szenved a válságokat: akiknek pályája felszabadulásunkkal indult, népi rendszerünk első nevelése, népi értelmiségünk első raja. Bennük eszmélt rá népünk ezeréves óhaja a valóra válására. Óriási lendülettel vetették magukat tanulásra, vitatkozásra, politizálásra, mozgalmi életre — gondolkozó és cselekvő közösségi embernek indultak. (Csak egy nagyszerű művészi megformálására utalok ez élménynek: Soós Imre Ludas Matyi tanulására, lendületére.) Ez a naiv, tündéri hit tört meg a későbbiek során. Az előttük járó forradalmi hitért visszafordulhattak fiatalságukhoz (pl. Benjámin, Illyés, Darvas, Csanádi, Vas István stb.), a kétségekkel megpróbált fiatalabb ember csak szép emlékért fordulhat vissza egy lehetőséget kihasználó naiv ifjúsághoz. Rendszerhez való hűségük soha nem vált kétségessé, ha belesodródtak is a különböző elhajlások okozta veszélyekbe, jó szándékuk legtöbbször vitathatatlan volt. Emiatt nem kerültek az elemzés előterébe. Ugyanakkor hiányzott a világnézeti szilárdság, sokszor a szakmai megalapozottság. Hűségükből következik munkájuk — legalább is szubjektíve — becsületes elvégzése. Ugyanakkor hiányzik már a munkavégzés és a teljes ember összekapcsolása, a végzett munka társadalmi funkciójának nyomon kísérése. (Például Kalász költészetében faluja csak mint képanyag szerepel, és csak ritkán, mint társadalmi tevékenységének területe.) Általában nincs velük probléma, — amíg a kitűzött feladatot kell végrehajtani, illetve végrehajtatni. (Ugyanis *mindinkább közülük kerülnek ki a vezetők* helyettesei.) Különösen a faluról indulók esetében mutatkozik ez a jelenség, tükrözve a múlt évtizedben a paraszti életformaváltás során jelentkező ingadozásokat. Megjelenési formája ennek sokaknál a „mindenütt otthon” helyett az otthontalanság, egyedüllét érzése.

Ha ezt a rétegmozgást figyelem, megtaláltam. Kalász lírájának a forrásvidékét is. A kallódás ilyen foka az ismertek közt szélsőséges eset, akaratgyengeség, továbbképzés hiánya, gondolkozásra való restség erősítheti fel *észrevehető válsággá*, melyen közülük nem egy már sikeresen átvergődött. (Ellenpéldaként a hozzá származásban, Miskolcon – Debrecenben átvezető útjában sokban rokon Bihari költői felívelését említhetném, vagy Buda Ferenc viszonylagos költői önmagára találását.)

4. Mindenesetre egy eddig kevésbé elemzett társadalmi jelenségre hívja fel ez a figyelmet, mely iránt még az irodalomban sem érdeklődünk kellően. Amikor az ifjúság helytállásának művészi dokumentumait kerestük, a velük majd egykorú, de később eszmélkedő, sok irányba fejlődő Tűztáncosokat találtuk, majd a még fiatalabbakat, akik *a hűségén túl korszerű műveltségű, aktív cselekvő emberek, művésziileg is jelentős szinten*. Az előttük járókra csak időlegesen, egy-egy kuriózum hívta fel a figyelmet (pl. Soós Imre tragédiája, Juhász Ferenc hallgatása), lehangosabb visszhangot Csoóri Sándor váltotta ki, és őt is sokan félreértették. Rossz közérzetüket nem bontották komponenseire, melyből előviláglott volna egy elsődleges jó közérzet az ország sorsát illetően. *Ami zavar, bizonytalanság, pesszimizmus beléjük sűrűsödött, az már nem a közösség, hanem egyéni sorsuk adottsága, melyen okos figyelemmel, azt hiszem, még lehet segíteni*. Ez pedig semmiképpen nem az elzárkózás, vagy másik végleteként a szánakozás, üres-pózos rekviemezés. Egy kötet megjelentetése, közvetlenebb kapcsolat az irodalmi élettel *szintén csak szükséges eszköze ennek*.

Többről van szó, *bizalommal és felelősséggel való megterhelésről*. A munkavégzés és tehetség, közösség és egyén szétoldódásával szemben mindennek összekötésével a teljes egyéniség kibontakozását, megvalósulását kell elősegíteni. Következik ez társadalmunk törvényszerűségeiből, megvannak objektív alapjai. A megvalósítás mégis sok türelmet, egyéni elbírálást igényel. Másrészt a kallódó embertől pedig annak felismerését, hogy *számára nem ez a sors*. Ha másképp nem, önmaga gyengeségével, lustaságával megküzdve túl lehet lépni ezen.

Sok értékes ember, egy nemsokára a vezető posztokra jutó generáció önbizalmának helyreállítása is a feladat egyúttal — kallódó tagjainak pedig a megfelelő helyre segítése.

* * *

6. Bódva-völgyi nevelők pihenője

Jócskán benne vagyunk a nyári vakációban. Az iskolákban már régen megtartották a tanévzáró értekezleteket, lezárultak az egyes nyári tanfolyamok is. A nevelők nagy többsége nyári pihenőjét tölti. Az edelényi járásban, a Bódva völgyében jártunk a napokban, felkerestünk általános iskolai nevelőket, hogy megtudjuk, miként töltik pihenőjüket, hogyan telik szabadságuk.

Verseket ír és festeget

Szalonnán az iskolaigazgató nem volt otthon. Éppen Budapesten járt Trabantjáért. Az egyik nevelői lakásban kedves ismerősünket, Kalász Lászlót, az ismert költőt találtuk. Évek óta itt tanít, az általános iskolában. Nemrég érkezett haza a Hajdúságból, ahol családotul üdült rokonoknál. Felesége, aki szintén az általános iskola nevelője, a két gyermekkel foglalkozik. Kalász László pedig az egykori urasági épületből alakított tanítólakás hűvösében verseket ír, korábbi műveit rendezgeti. Most készül kötete, amit a Debreceni Magvető jelentet meg a következő év elején. Idejét irodalmi munkával és festegetéssel tölti. (Erről az oldaláról eddig nem ismertük.) A hajdúsági nyaralás sok élményével és a Bódva-völgyi kirándulások sokféle impressziójával bizonyára találkozunk majd több, későbbi Kalász-versben.

Végig a Bódva völgyében, meg fent az aggteleki karsztvidéken kirándul diákokkal találkoztunk. Az ország legkülönbözőbb tájairól jöttek nevelőkkel, hogy a festői vidékkel ismerkedjenek. Pihennek, üdülnek, kirándulnak a nevelők a Bódva völgyében és szerte az országban.

* * *

7. J. B.: Kalász László

„Nehéz a szó” — írja, de „ne te védj meg hallgatás”. A „mérj meg szocializmus” igényéig jut. Már-már a kallódó tehetségek közé kellene sorolnunk, ha csak arra gondolnánk, hogy igen túl van a harmincadik évén, még mindig kötet nélkül. „12 éve szólok, s hasztalan / papírjaimról lekopik szavam” — írta nemrég. Drámaibb hangütésben: „Hangszalagjaink elszakadtak, / süket barlang a gégefő”. Az Alföld indította útjára, 1953 óta jelenik meg itt. Szórványosan ugyan, de ma már minden folyóiratunkban találkozunk verseivel. Ám terméséből szinte csak ízelítő, ami eddig az olvasó elé került. Az utóbbi években némileg nő

vekedett a publicitása is, csak a kötet születik nehezen. Pedig lehetőségében nem kételkedhetünk, folyóiratokban megjelent versei is tisztes kötet körvonalait sejtetik.

Perkupán született 1933-ban, 5 évig élt Debrecenben, egyetemi tanulmányokat is folytatott, jelenleg — immár közel évtizede — a Borsod megyei Szalonnán, hegyek közé húzódott falucskában tanít. „Verset csak akkor írok, ha nincs túlórám. Éjszaka.” Így is elég sokat azonban, játékos-kesernyés öniróniával mondja: „Verseim inflációja, vállrafektet a kásás hóba.” De aztán oda a játék, súlyosabb lesz a szó: „Nehéz, nehéz már szólni, merni, könnyebb nyelvembe szöveget verni.” Másik versében: „Mint macskaszájban papagáj / biztatom magam: / talpra állj!”

Apja útkaparó volt, 35 éven át szórta a kavicsot. A fiút sem csupán gyermekemlékek kötik a kőhöz: maga is megpróbálta apja mesterségét, a szív alakú lapáttal való hajladozást, de a kemény derékgörbítő munka mellett a lapos kavics fürge csusszantását is a sima víztükrön. A kő szinte önálló motívumköre lett lírájának. „Kövek, kövek, hű társaim, lám / hozzátok mégis hű maradtam: / kővel játszom. / Bár lennék én is / kő tettekben, szikla szavakban.” A köveket úgy mutogatja, mint műemlékeit. Az időt is így szólongatja: „Lehelj köveket szavaimba idő... / Súlya legyen, mely húz a mélybe / csobbanón...”

Kalász László erős képteremtő fantáziával alkotja verseit, élénk és eredeti láttató ereje szinte háttérbe szorítja a verszenét. Képei élesek, határozottak. Versében a gondolat dominál, nem egyszerűsít, de egyértelmű és áttetsző. A karcsú lírai kompozíció, a könnyed, gyakran játékos-ironikus, modern hatású hang jellemzi. Lírájának érzelemvilága nem mutat nagyobb hullámzást. Nem szenvedélyes a hangja, nincsenek túlzó szavai, tartásában van valami érzelmeket rejtő tartózkodás. „Indulatok dagályai, / piperés szavak lázai / ne csapjanak át rajtam.” Nem tud mit kezdeni a drámai érzelmekkel, inkább profanizálja kissé, groteszk elemmel szállítja le emberibbnek vélt mértékre. Iróniáját öniróniával egyenlíti ki; a kielégületlenség, csalódottság, nosztalgia csak félig hiteles hitetlenkedésekkel ellenpontosodik. Néha kesernyés a hangja, ami jórészt periférikus helyzetéből fakad, ám panaszától is elhessenti a tragikus színt. Néhány újabb verse a perspektívaesztétikából való kiszabadulását jelzi.

* * *

12. Gerencsér Miklós: Tanító és költő

Cinkék, sárgarigók, barázdabillegetők és mindenféle apró, zajos madarak a gyerekeknek. Gomolygó seregük az udvarra röppen, hentelegnek a hóban. Szünet van, tíz perc boldog zabolátlanság a számtanóra szigorú osztási, szorzási, kivonási műveletei után. A vén iskola küszöbéről vigyázza őket a fiatal tanító. Szívja a Kossuthot, homlokát ráncolja, de a szeme mosolyog. A költő szerint szépen jókedvű szemével a tanító, tekintete előtt a porzó havak sörényére csillag tapad, az ügető szelek ekéjét fényből verték, így szántják azok a fagyott világot, s patáik alatt kristályszikrák fénylenek.

A költő tudja azt is, hogy a tanító gyengéd pataknak érzi magát, a gyermek Mózes fonott kosarát viszi ringatva, így könyörög a világhoz, hogy védje a gyermekjövendőt, ne vagdalja jég, sás, hadd vigye végig ő, a tanító, amit elkezdett.

Azon a tájon él a tanító, ahol született. Megjárta a kavargó, csörmöplő Miskolcot, a lomha Mezőkövesdet, a vastag boltíves falak Sárospatakját, diplomájáért Csokonai Debrecenében magolta a filológiát. Aztán visszajött a Bódva völgyébe, ahol a népmesék szellemalakjai élnek a tarisznyavarak romjai között. Ha felkel, reggelenként látja, hogyan szállnak a ködök a hegyen, hogyan önti el a fák közét a tiszta-ság. Közben vállain érzi gondoljai csomagját, távol vadak verik a harmatot, bokájuk fürdik a fűvekben, az ő térdében pedig száraz gally ropog. Sokszor elmondja: „nincs idő, hogy ma szeressemek — szenvedésekre sincs időm — bánkódás sem nyomhat — a percek vágtáznak bennem szédítőn. — Nincs időm csókra, ölelésre — magamtól lopom verseim — és munka ring dolgot petézve — virágon s fűvek élein.” Könyörög: „lepje meg a gyönyöröket izzadó kín, hogy ne csak hab ülepedjen szorító kagylója szélein.”

Tizedik éve tanít feleségével együtt a borsodi Szalonna községben. Gyerekek, utcák, értelem növekedik körülötte. Arany János és Móríc Zsigmond képei alatt cseperednek fel tanítványai, akik gyenge szuszogással figyelnek minden szavára. Mind hajdan a mezei kútból, ma is maga húzza huszonnyolc méter mélyből a vizet, vastag sarat pucol le cipőjéről, fát vág, ha melegedni akar. Késő este főzik a babgulyást, ha másnap fött ételt szeretnének ebédelni. Mégis derűsen mondja el: „Ha nincsen frigidaire-je, akkor a zúzmarák mirelitjeit vásárolja a fákról. Van városa is: utcái mezőn dülők, erdőn csapások, villamosai a szelek, neonjai mély villanások a csillagokban. Dunája is van, a Bódvát mondja magáénak. Mássza a hegyek emeletjeit. Repülőjáratai: a varjak, a verebek mind leszállnak a táj megannyi légi kikötőjében, ahon-

nan vágyai indulnak világnak, s amikor a belső szabadság szárnyain repül, megnyugodva tudja, hogy nem él peremén a sorsnak.

A költő sok-sok titkot elárul a különös tanítóról. A hazát visszavarázolt csodaszarvasnak látja: ezredes szaru-ágain égbe szökell a jelen, gallyain fészkeink-palatáink rügyeznek, repül a tavaszban csapadákon, vermeken át a jövőbe igaz gyermekeivel.

Ahány irodalmi lap van az országban, mindegyikben beszélt már a költő, anélkül, hogy a tanító kimozdult volna falujából. Ott él Kalász László a dombok, völgyek hepehupáin. Folyama a falut átszelő patak, tengere a Rakacai-tó, Alpokja a Cserehát kölyökhegyei, de azért ott-honosan tárulkozik ki az egész földkerekségre. Villámlik déltől északig, tetőtől talpig ég, sistereg testében az ér.

Most adta ki a Magvető a harmincnégy éves költő első kötetét *Szánj meg idő* címmel. Kalász László versei onnan keltek útra, ahonnan maga a poéta — a szülőföld iránti hűség üzenetét hozzák a versek a költészet ünneplőjébe öltöztetve. Áll a tanító a távoli, kis iskola küszöbén és gondolatai a nagyvilág aggodalmaival, reményeivel testvériesülnek. Messzi városokra, országokra figyel a költő, a tanító pedig azt mondja a hideg télben hazainduló gyerekeknek:

— Gomboljátok be a kabátot, nehogy megfázzatok.

* * *

15. Bata Imre: Kalász László: *Szánj meg idő*

Akkor szólal meg a kötet címe igazán, ha meggondoljuk, hogy a harmincnégy esztendőös költőnek ez az első verses könyve. — *Szánj meg idő!* — Még kövesdi diákkorából ismerem. Már ott is garabonciás volt. Akkoriban festett. Aztán Debrecenben találkoztunk ismét. Most már igazán garabonciás, verseket ír. Milyen kár, hogy nem lelt Csokonai városában tartós hazára. Pedig annyira őshonosnak látszott tehetsége, szelleme szerint. Mint az anyanyelvét, úgy használta a költői beszédet. Még a bőre alól is kép fakadt. Verset írt minden keze ügyébe akadt papírra, aztán zsebre gyúrte. S hogyha kedve kerekedett, bárkit megállított az egyetem folyosóján, olvasta neki, mondta verseit. Annyi volt a vers, amennyire magát komolyan nem vette. Végül már csak néhány embernek tűnt fel, mikor egy szép napon elment Debrecenből. Szalonnára tanítani. Hogy csak a verset vette szívére, kevés volt neki egy debreceni üdvössége. De a tanítómesterséggel nem csúfolkodott. Kilenc esztendeje tanít szülőfaluja, Perkupa mellett.

Szánd meg őt, idő! Mert ez a tehetséges költő mégis csak itt van, egy elkésett első kötettel. Nemzedékére is jellemző a késétség. Mos-

tanában találják meg egymást, a kritika is csak utóbb veszi észre, Bella István, Buda Ferenc, Ágh István, a falusi magányon át törekvő Raffai Sarolta, meg a nagykállói könyvtáros, Ratkó József összetartoznak sorsuk és indulásuk szerint. Kalász László késettsége generációjának késedelmét is kifejezi. Társai már régen számon tartják, ő is kereste hozzájuk az utat. Mert időnként csak elruccant Debrecenbe, felutazott — saját költségén — Budapestre. Verseit adminisztrálni, de inkább társakat keresni.

Gyerekkorától édestestvére a szegénység. A perkupai útkaparó nagyratörő fiának műemlékei vannak, mint egy kultúrának. Műemlékei a kövek. Első játéka is a kő volt. Első győzelmeit is a kövek tanúsítják. Meg az a néhány törött ablak. Rakoncátlan gyerek volt, később is: „sose álltam jól a sorban”. „Örök újonc” maradt. Mindig késve jelentkezett, s csak a maradék semmiség jutott neki. Így aztán a kövek barátja lett. „Lehelj köveket szavaimba idő, fújjad vén óriás szikláidat éne-kembe” — ilyen költői becsvágy fűti. Gyötrelmes idő, nagy kő „idő / szikla ne hullj rám / kőpatak-zuhatagjaid / fejemre ne zúdítsd”. A másik verset meg épp ellenkedve kezdi: „Verj kőidő, mert — más verscímmel szólva — kő az idő... „tavasz van / állni kell a jó erőben / szemben a kőidővel”. Ahogy Buda Ferenc majd minden versében ott van a vas jelzőképp vagy fogalomként, úgy tér vissza Kalásznál gyakran a kő és a kőidő képzete. Az idő keménysége, egyértelműsége, térszerű jelenléte, vállra nehezülő valósága.

Szánj meg idő! — Fél a haláltól, tehetsége elsikkadásától. Szalonán, ha a tanító verset ír, maga az úr is, szolga is. A szerző, a közönség, a bíráló egy személyben. Így aztán egyszer istenkedik, kihúzza magát, mert ki bírná tehetségébe vetett hit nélkül ezt a magányos birkózást, de hamar jó a kételkedés is, az önirónia: „Mondtam egy száradt pataknak: száraz medreddel szaladj csak, / ameddig el tudod hitetni / másokkal, magaddal, / hogy bővizű folyam vagy / ...s fűnek-fának kongod hatalmad, / följebb is nézhetnél: / egy-két fa hervadt lombbal / rezeg nevetében rajtad”. — Gyöngyöket izzadó kín után sóvárog, hogy szorító kagylói szélein ne csak hab ülepedjen. Jó ösztönnel ügyeli magát. Igazán az a baja, hogy szétszórja elképzelését. Legjobb verseiben is találhatni fölös sort. El kell hagyni belőlük, egyikből-másikból kettőt csinálhatunk. Csak egyetlen, de bizonyos példát idé-zünk. A kötetnek talán legszebb verse a Fut énekelve.

Ha a harmadik szakasz végén befejezzük a verset, a tökélyt magát érzékeljük. Olyan sugárzása, bonyolult kihangzása és mesteri kerek-sége van, mint a népdalnak. De Kalász nem itt tett pontot a versre. Tovább írja — magyarázza: „Kutattam eddig, / mi vidítana, / nem lel-

tem semmit, / s indultam haza / így gondolatban, kispatak, tudod, / nyugalmat nekem csak hullámod ad.” — Nemcsak a túlírtág tűnik fel, de az ellentett szemléletek egymás mellé rendelése is. Előbbi részben a lírai hős rejtőzködik, a tárgyi megjelenítettség jellemző, utóbbiban a személyes lírai helyzet közvetlenül tárul elénk. Amaz megjelenítés, felidézés, ez leírás. Aztán — e közbeékelés után — mintha egy másik vers kezdődne, amannak más fekvésbe való áttétele. Lágyabb, mint az előbbi, nem olyan erős. De ez is egyből szakad a szívből. Annyi történt, hogy az első részben megjelent tökély közvetlenül felidézi a személyességet, az megmutatkozván, a költő meghatódik. Könny szökik szemébe, s ez a könny ott csillog — fekete gyöngy! — a harmadik rész minden során, a patak minden hullámán. Mégis az első rész az igazi! Ott a hullám szökell, taraja annak gyöngyöz, s a költőnek — s bárkinek — jó figyelni, szomorúan figyelni, mintha csak játszanék. Itt a kimondhatatlan is testet öltött.

Két szemlélet közt nyújtana híddá magát Kalász László. A tárgyas, megjelenítő hangot összekeveri a személyes leíróval. Szellemi helyzete magyarázza ezt, de — ő tudja legjobban — nincsen mentség! — Mert neki is dolga van itt. S amit Kalász Lászlónak kell, bizony senki el nem végzi helyette. (Budapest, 1967. Magvető, Új Termés)

* * *

34. Pomogáts Béla: Kalász László: Parttól partig

Kalász László a köznapi dolgok természetes hangú énekesének indult: *Szánj meg idő* című első kötete arról beszélt, ami körülveszi, s ami életének tartalmát ad. A tájról, a természetről, a munkáról, a szerelemről, s arról a hűségről, amely a dolgozó emberek egyszerű közösségéhez fűzi, és amelyet nem választania, vállalnia kellett, hiszen vele született, emberségéhez tartozott. Otthon érezte magát a világban, verseiben gyakori volt az idill. „Énhozzám lejönnek / az őzek / széles csapáson / miattam / meggyullad a tűzeg / a lápon / ha fázom” — olvassuk új versei között (*Énhozzám lejönnek*). A második kötet hangja mégsem ez, s a változás mindenképpen örömdetes. Nem mintha az otthonosság vallomása, a költői idill nem hozott volna létre őszinte és artisztikus verseket. A továbblépés azonban változást kívánt: a szemhatár kitágítását, a világban tapasztalható — szociális és bölcséleti konfliktusok küzdelmesebb átélését —, egyszóval olyan belső megrendülést, amely felbontja a korábbi természetes harmóniát, és inkább diszharmóniákra utal.

Erről a megrendülésről hoznak hírt a *Parttól partig* versei. A konfliktusok elsősorban társadalmiak: Kalászt a falu szociális gondjai foglalkoztatják, a fellépő anomáliák hívják ki igazságkereső indulatait. „Míg az idő pénzes szélétől / az idő pénzes széléig evickél / bennragadnak fillérérmei / s az automaták nem adják vissza” — írja azokról, akiknek ma is gondok között kell küszködniük. S így folytatja: „Sört dobnak ki fröccsöt és kenyeret / némi ruhát és részletcsekket butorra / képernyőket és rádiókat löknek / nyugodalmat soha” (*Zsebmetsző gondok*). Vagyis a boldogságot kéri számon a világon; a boldogságot, amely nem egyenlő az anyagi javak korlátozott mértékű megszerzésével és birtoklásával. Kalász nehéz sorsú vidéken él, ahol a földműves munkának viszonylag több erőfeszítéssel kell megszereznie soványabb eredményeit. A táj szépsége, regényessége terméketlenséget takar: a turisták a hegyeket csodálják, s nehezen veszik észre a gyötrelmes emberi munkát. „E táj — írja Kalász — csak arra jó, hogy / megszokjuk mint a bőrünk / benne vagyunk, de benne / kedvünkre nem időzünk” (*E táj*).

A gondok szétfeszítették a korábbi harmóniát, lerontották a természeti idillt, de megedzették a költői elszántságot és etikát. Küldetést adtak és célokat. Kalász László nemcsak panaszkodik, nemcsak beszámolót ad a valóság diszharmonikus tartományairól, hanem küzdelemre is vállalkozik: osztolni akar abban a sorsban, amit felmutat. Feladatait a szülőföld és a rajta élő emberi közösség szolgálatában találja meg: „van dolgunk más / egészen földi / idevalósi gond elég” — írja abban a versében (*E tájról*), amely az úrhajók képzeletbeli látványától jut el a szülőföld foghatóbb és — a költő számára mindenképp — aktuálisabb gondjainak vállalásáig. Kalász is azt az etikát választja, amelyet Nagy László és az őt követő fiatalabb nemzedék (Ágh István, Ratkó József, Bella István stb.) képvisel: az igazságtalanság, az élőködés ellen akar küzdeni. *Bolondnak kéne lenni* című versében — amelyet bizonyára szándékosan tett verseskötete élére — így fogalmazza meg ennek az etikának a parancsait: „kosként nekimenni / az iszonyat falának / verni a csontsisakot / repedjetei varratok / s két buzogányomat / míg szétrongyoll az ujjperc.”

A diszharmonikusabb élményvilág és a küzdelmesebb etika természetesen Kalász költészettanán, szemléletén és eszközein is ott hagyta a nyomát. Korábban a dalformát kedvelte, arányos szerkezetekben és arányos szóképekben fejezte ki harmonikus közérzetét. Második kötetében is található ilyen dalok, pl. *A halál* című verse, amely a pusztulás látványát is idillbe szelídíti: „A halál / a fészeraljából / leemeli a kaszát / bűdös pálinkából kortyol / s dülőútnak nekivág / itt

egy virág ott egy dudva / lenyiszálja ami él / amíg gőzösödő útja / túlsó végére nem ér.” Az ilyen arányos dalszerkezetek azonban viszonylag ritkák, a Parttól partig költője indulatosabb formákat keres. Két — érzésem szerint nehezen járható — utat próbál meg: a rövid, ötletszerű verset (főleg az *Akkor Krisztus* című ciklusban olvastunk ilyeneket), amely inkább csak „félkész” versnek, forgácsnak tetszik; és egy hosszabb alakzatot, amely viszont nem eléggé „feszített”, gyakran epikus-sá válik, s túlírja, túlbonyolítja a mondanivalót. A harmadik út a sikeres: az a módszer, amelynek révén Kalász rapszodiákká alakítja át a dalokat. Vagyis a korábbi dalforma logikai és olykor grammatikai fella-zításával fejezi ki a diszharmóniát, az égőbb szenvedélyt. Ennek az alakzatnak a legsikeresebb példája az idézett *Bolondnak kéne lenni* is. Úgy hiszem, ez a módszer kínálja számára most az érvényes eredményeket. (Magvető, 1970.)

* * *

41. Zimonyi Zoltán: Kalász László

Kalász László költői pályájának kibontakozása és sorsalakulása magyarázatra szorul. Kilencéves, amikor egy versikéje megjelenik az egyik kassai napilapban; 19, amikor a debreceni *Építünk* (az Alföld elődje) közli az első költeményét. Kötethez mégis csak 30. és 40. élet-éve között „meghosszabbodott ifjúsága delelőjén” jutott.

„Sose álltam jól a sorban (jelentkeztem s mindig késve) s csak ma-radék semmiségre” — panaszoja az egyik versében, s ez a keserű-séggel árnyalt önjellemzés ad kulcsot sorsa megértéséhez. Körülmé-nyeire és emberi-költői természetére utal — megkésett indulásának pedig éppen e kettő az oka.

A *perkupai útőr fiaként született 1933-ban*, annyival később, hogy éppen lemaradjon a „fényes szellők” mozgalmas, a népi tehetségeket összefogó-kimozdító korszakból.

Középiskoláit Mezőkövesden, Sárospatakon, Miskolcon végezte, itt érettségizik. Debrecenbe, az egyetemre rossz időben érkezik, az ötven-es évek szellemi fagyosságában. Barátai helyét nem lelő, félszeg, csellengő emberként emlékeznek rá. „Hogy kiverelkedje a maga helyét, eszébe sem jutott. Úgy lézengett a céljukat tudó, serény emberek között, mint aki vigyázatlanságból sodródott ide... Kitért mindenki elől, minden bántást eltűrt, s kínos helyzeteiben az ártatlan humor volt egyetlen menedéke” (*Kiss Ferenc*). Egy szép napon megszökik, alig veszi valaki is észre.

„Milyen kár, hogy nem lelt Csokonai városában tartós hazára. Pedig annyira őshonosnak látszott tehetsége s szelleme szerint. Mint anyanyelvét, úgy használta a költői beszédet. Még a bőre alól is kép fakadt. Verset írt minden keze ügyébe akadt papírra” (*Bata Imre*).

Szüülőfaluja mellett, a szemhatárt befogó szalonnai dombok-hegyek között telepszik le. Tanít és verset ír, s figyel, egyre lankadó hittel: hogyan előzik meg kötetükkel a nemzedéktársai. Az övé késik. Aki egy eldugott borsodi kis faluban tanít, aki csak zsúfolt órarendje után írhat verset, az nem ér rá „mutatni” magát, ráadásul, ha ügyetlen is ehhez. Az Alföld és az időközben megindult Napjaink támogatja, míg végül 1967-ben megjelenik első kötete (*Szánj meg idő*), s azóta — mintha a kiadó a mulasztást szeretné pótolni — már a harmadik is. (*Parttól partig* — 1970; *Hol vagy jövőd* — 1973.) 1971-ben megkapja B-A-Z. megye irodalmi díját.

Evtizedet késő indulása miatt egyszerre jelentkezett a nála 5-10 évvel fiatalabbakkal, Serfőző Simonnal, Ágh Istvánnal, Bella Istvánnal. A kritika hamar felfigyelt rá, hogy a hatvanas évek második felének költői kirajzásában közös törekvés jelentkezik, „nem valamilyen előre-készített program vagy recept nevében szólaltak meg, hanem egymástól függetlenül, az ország különböző részein forrtak ki, nem az irodalomból eresztették érzékelő csápjukat az élet felé, hanem a valóság őket személyesen is érintő darabjait emelték be a költészetbe” (Kabdebó Lóránt).

Így kezdték azután együtt emlegetni *Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József és Serfőző Simon* nevét, olykor hetek néven közös csoportnak is tudták őket. A csoportban-lét erősen vitatható, az viszont kétségtelen: egyindulatú-egyszándékú költők, valamennyien a magyar líra fő vonulatához, a közéleti-közösségi költői magatartáshoz kötődnek.

* * *

43. Kabdebó Lóránt: Köznapokban

Kalász László harmadik kötete, a *Hol vagy jövőd* egységesebb, pontosabban komponált a megelőzőknél. Korábban tehetségéről győzött meg; mostani könyvében összegzi sajátos világképét. Önigazolás helyett állásfoglalásával teremti meg költői egyéniségét.

Életrajzi és költői elemek játszanak egybe a kötetből kiolvasható egység létrejöttében. A vidéki (falusi) életkeret elszigeteli a társaktól. Lehetetlenné teszi a naponkénti személyes eszmecseréket. Negyedik évtizedébe érve pedig tudomásul kell vennie az élet múlásának bio-

lógiai tényeit. És az ennél súlyosabb tanulságot is: az egyes ember élete az ideális, óhajott jövő kiteljesedése előtt ér véget.

Magányt és pesszimizmust sugallhatna ez az élethelyzet. Vagy a provinciális, a magyar vidéki irodalomban oly ismert „prófétás” tradíció folytatását. Kalász tudatosan kerüli ezeket a hagyományos magatartásokat. A vidék az ő számára nem távolság, hanem közösség. A mulandóság a természet rendje. Szűkebb és tágabb környezetének elmaradottsága pedig az a köznapi ellentmondás, amely éleszti szenvedélyes közéletiségét, megtartja a valóságba. Kalász László az a költő, aki „papírforma szerinti” hátrányait nem sirámainak „maga mentségére” használja, hanem hiteles valóságsszemléletének gazdagítására.

A legszemélyesebb megszólalás, a meditáló környezetrajz, a rácsodálkozás tájra és létezésre; valóban ritka képérzékenység és felelős közéleti mondandó együttes jelenléte Kalász kötete: a dalszerű kis remekeket éppúgy megtaláljuk benne, mint a hosszabb, rapszodikus összegzéseket. Korábban egyes verseket méginkább szép, de a vers egészétől gyakran önállósodó részleteket dicsérhetünk kötetekben. Most a képességeihez felnőtt, érett költőt üdvözölhetjük.

* * *

46. Cs. Nagy Ibolya: Kalász László: Hol vagy jövendő?

Három lépcsőfok Kalász László három könyve; egymásból szükségszerűen következő állomások és fokozatok. Hogy szükségszerűen, azt számtalan lírikus példája bizonyítja, akik, mint Illyés Gyula írja egy helyütt, lépcsőnek tapossák maguk alá az éveket: s mindenik lépcsőfok, mindenik év, a józanodás, az illúzióvesztés kiábrándítóan reális ege alá segíti a lábat. S azt is bizonyítják költősorsok, hogy ez a csúcs lehet a megújult emberi és költői lét legalsó grádicsa, de lehet — paradox módon — emberi és művészi mélypont is. Hogy Kalász László útja merre kanyarodik innen, még titok: megszületendő könyveire vár a feladat, hogy felfedje.

Eddigi pályájában van valami „rendhagyó”. Az első lépcsőfok. Nem a naiv, buzgó hit — lassú kiábrándulás gyakoribb tájait járja be ez a líra. Már a nekiinduláskor is van egy árnyalatnyi finom, de tartós szomorúság, enyhe nosztalgia a költő hangjában (*Szánj meg idő*, 1967). Egész lírája alaptónusává lesz ez, legutóbbi kötetében (*Hol vagy jövendő?* 1973) gyakran már öntámadó cinizmussá, keserűséggé mérgesedve. S ami köztük van (*Parttól partig*, 1970) dühös harc a remény, a néha önáltató reménység őrzéséért. Különös keretbe fogja, és sok mindenben magyarázza Kalász László költészetét a tény: a szalonnai

tanítóskodás. A „periférián” élés. A nagyvárosi, de legalábbis mozgalmas, nyüzsgő élet előbb-utóbb a mérhetetlen magány, egyedüllét érzésével áldja, átkozza meg költőit. Kezdetben sok előnye lehet ennek a töprengésre, meditálásra, számvetésre késztető magáynak. Mindaddig, amíg meg nem bénítja a versszülő agyat. De mennyivel másabb, kínzóbb az a magány, mely az „áldott falusi csönd” leple alatt támad az emberre! Ez a magány többnyire a vágyakozásból táplálkozik, a képzelet növeli szörnyeteggé. S mennyivel másabb a tapasztalás teli zsákjával félrevonulni és megteremteni a feldolgozás megkövetelte békét, alkotó békét, mint kilógni kicsit a világból, valamiképpen mindig távol lenni a tapasztalás, élményszerzés gazdagabb lehetőségeitől. Ez a helyzet, létforma alapvetően meghatározhatja a költői életművet.

Úgy tűnik fel — a három verseskötény alapján —, hogy Kalász László nem akar, mégsem akar erről beszélni. Inkább csak a végeredményt, s ritkán írja a kiváltó okot. Ez általában is igaz, nemcsak amikor a költősorsról vall. Az első könyv különösen igazolja ezt: mintha a bizonyosságtól való félelem hőköltetné a költőt. Pedig az indulás jellegzetes hangulatlírája még ritkán jelez szélsőséges érzelmeket, mégis sejteti a szomorú bizonytalanságot, a még meg nem erősített, de le sem győzött kétséget: jó-e így, jó lesz-e így az élete. „Nem élek peremén a sorsnak” — mondja a *Szánj meg idő*-ben, de azt is: „sokat gondolkodok rád egyedüllét”.

Nem akar róla beszélni, mert ez a kudarc érzésének mérgét csöpgtetné a szívbe. De kötetről kötetre tűnnek a falusi élet szép békéjét éneklő versek, a kis feladatok okozta öröm versei, a mindennapok aprócska prófétaságainak boldogsága. Tűnik a még szelíd nosztalgia, a csöndes szomorúság. Dac, méreg, idegesség lép a helyükbe. Helyükbe lépnek a kétségbeesés-rohamok versei. A második kötet, a *Parttól partig* költője már a körülzártak dühével küzd a jövő reményéért — a maga jövőjének reményéért. Az életet jelentő áldott nyugtalanságot félti a csömörtől, az unalom gyilkolásától. S mintha költészete is lobot kapna a tüzes akarástól: erőteljes, színes képei vannak „szilánkozó” félelmének kifejezésére.

A harmadik kötet a csüggedés. Nincs jövő. (Szép, tiszta rajza ennek a bizonyosságnak az *Elcsatangolt paripáinkat* című vers.) Erről beszél a kötet minden ciklusa, valamiképpen erről minden verse. Hol kesernyés cinizmussal, mint a Hajdan; hol szikáran és tárgyilagosan, mint a Kelek; „... álmaim most már nagy ívben elkerülnek...”; hol fájdalommal, mint az Az ott: „... elhőrgött minden indulat az útra fák lökik keresztbe megfáradt árnyukat”; tétován vagy teljes meggyőződéssel:

úgy tetszik, visszavonhatatlanul. Nem véletlen talán, hogy ebben a könyvben oly gyakran előfordul a *hamu* szó. Az elégett remény hamuja: a harc, a hit tüze odalett (*Kardom is kőből, Fogy a hó, Amikor elillan, Alszunk*). Az életforma magyarázhatja az életművet, mondtuk. Pontosabban: hangulatot, életlátást, tematikát elsősorban. Ám, hogy a mű, a megvalósulás esztétikai értéke milyen, az természetesen más tényezőktől is függ. De bizonyos mértékig már az is, hogy a maga életkörülményeiből mit tud költőként kamatoztatni valaki. Ezek a szempontok már a művészt vizsgáztatják.

Hogy mit? arra Kalász László versei így felelnek: főképpen a hangulatot. A *Hol vagy jövődő?* azt is súgja még: az önelemzést. A verseskönyvek alapján azonban úgy érezzük, hogy mindez talán kicsit szűk, kissé kevés. Mintha témahiány fenyegetné a költőt. Hogy a költők mindig önmagukat írják, igaz, de aforizmaszerűen általános is. Lebonthatja azt, hogy önmaguk és a világ viszonyát. S ki nagyobb, ki pedig kisebb szeletjéhez méri magát a világnak. Többet vagy kevesebbet áramoltat át belőle idegein s művein. Hogy Kalász László költői világa kissé bezárt, a miért? keresésekor az életkörülményeket és a tehetséget, emberi s művészi adottságot egyaránt meg kell faggatni. Illetve: az emberi s művészi adottságok teherbíró-képességét.

Csak új szint jelentenek, de nem lényegi változást a *Hol vagy jövődő?* „istenes” versei. (*Akkor látták, Nem vált áccsá, Jön az Isten, A mennyből, Uram*). Nem a vallásosság, sem az Ady-féle kétségbeesett, hitetlen hitű életbe kapaszkodás szülöttei. Inkább a kíváncsiságé. (Az *Uram, a Jön az isten* kicsit adys is.) Zárt ez a líra, s nem egészen előnyére. Zárt, de szépen fogalmazott. Kalász képteremtő fantáziáját a szüntelen természetközelség néha szürrealisztikusan merésszé tette: ám mindig világos, tiszta a költői nyelv. Hogy e gazdag, dús nyelven tudná-e közvetíteni Kalász a tágabb világ rezdüléseit, az valószínű. Nagyobb súlyt is elbírna a költő versformáló ereje: friss még, a lélek csömöre nem fertőzte meg.

Ez is bizonyítja, hogy az a lépcsősor tartogat még fokokat Kalász László számára. S nem a kiégettség pokla felé. „... talán összeszedem magam...” — ennek a félsornak higgyünk, mert nem lehetetlen, amit óhajt: „... isten ha van: / lehelne belém dupla lelket”. (Magvető, 1973.)

* * *

54. B. Tóth Lajos: Táj költővel, mögötte hegyek

*E táj
linó-metszetében
a célok vézna karcolások
kapaszkodnak mint vékony gallyak
és már a végüket is látod*

(Kalász László)

A Gömör-szepesi Érchegység keleti lábánál vagyunk, de a helyiek a domborzati térképen iskolásan komolyodó nevét Galyaságra szelídítették, s ha belőle egy részlet is fontos, mint itt, úgy alakjáról Hármashegynek nevezik.

A táj a Bódva völgye, amelyet az Árpádok korabeli templomokkal és kúpokra települt középkori városkákkal jegyzett el magának a történelem.

A hegyek kis teret szorítottak a folyóknak és a folyó is fukaron mérte a határokat. A kisebb tér pedig a falvakat terelte közelebb egymáshoz és azokban is összébb a házakat, s így melegebbé tette az otthonokat.

Táskánkban a táj képeskönyvével, indultunk a költőhöz. Vittük persze a költő verseskötetét is, amit a táj tényvázlatának is tekintünk, hogy a benne hivatkozott képek elevenjét a valóság elevenjéhez mérjük.

Mondtuk, a táj szelíd hódító, otthonosságával ejti rabul az utast, s ha őt igen, nyilvánvaló, hogy a költőt, aki a táj fia, otthonában kell felkeresni, hegyei között, melyekről benső barátsággal szól:

*Apró ország
csöpp anya
szemnyi asszony
itt még a dombok is hegyek
hadd nőjek e kisdéd magasan
azzá én is: mi lehetek
(Apró ország)*

*A hegyek
egy darab eget
emelnek a válluk felett
ez az én hazám világom:
mint egy óriási lábnyom
(A hegyek)*

Mindig erről az óriási lábnyomról ír verset, a lábnyom természetrajzáról, s arról, ami vele itt belül megesik, — ritkán, csak ha fordulatai kivetik otthonából, vagy ha könyvélménye kényszeríti rá — másról.

És mégsem tájköltő, ha fákról ír, vagy madarakról, nyilván minden más táj fája és áthúzó madárcaapata tárgya költészetének.

A faluban az iskolává rangosult hajdani kiskastély nevelői lakrészeiben lakik „méterhuszas” falak között annyi otthonossággal, melyet csak egy otthonnal dédelgető táj adni tud.

Jó ideje aggodva figyelem a könyvtári forgalomban: aktuálisak-e korunkban a költők? Divatregények, bestsellerek áradatából képes-e, akarja-e az olvasó öt-tíz percét elszakítani, hogy költő magánbeszélgetésére odafigyeljen. Fordul-e feléjük a közfigyelem ma is, mint az írott költészet nagy pillanataiban? Keresi-e munkájukban az olvasó és értő közönség azokat az elemeket, amelyek az ő gondolatai, a vágyakat, amelyek az ő vágyai? Ha megtalálja, elismeri-e sajátjának, s a felismerés nyomán népszerűvé tud-e válni a költő?

Költőnket felismerték és elismerték, sok-sok író-olvasó találkozó és a József Attila-díj is bizonyítja.

Közismert arcképénél is jellemzőbb vonása a zavarba ejtő szerénysége, amely csak verseiben nyílik vallomássá, magánbeszélgetésben félszeg mosoly mögött búvik. Kicsit csodálkozik az elismeréseken, arra tán büszkébb, hogy közben — ez mégis a fontosabb — példás családapa.

Szibériai repülőútja során már lefelé a moszkvai állomáson, a lépcsőn araszoló utasok közül kiválasztotta őt Salinov elvtárs írószöveg-ségi titkár, aki azelőtt nem is látta, s kérdezte:

— Te vagy Kalász, a költő?

— Az. De honnét tudja?

— Hát úgy nézel ki.

És valóban, hogyan is néz ki a költőnk? Arc, mosollyal, túl a negyvenen, olyan vonásokkal, amelyek szinte egybeesnek verseivel. Kötetei ismeretében szinte testi valójában is ismerőssé válik olvasói előtt. Most szerénységét is legyőző bátor mosolyával mutatja a tanítókertben „tizenöt liter pálinkát” is termő hét szilvafáját és a szirma terhével most viaskodó spanyolmeggyét. Iskola-háza előtt számtalan versébe beletopogó, lubickoló libáknak hét kis sárgapihés unokahúgát pásztrolja egy szelíd tojó a füvek hónaljában termő gyenge hajtások felé. Itt ismerem meg sorra költői anyanyelve ősképeit.

A gyermekkori ősképek elevenjétől lehetetlen elszakítani. Legősibb ámulatai lehettek a madarak, a mindenféle szárnyasok. Az első kötetétől a mostani negyedikig folyton beleszállnak a versekbe könnyed

ívű szárnyalásukkal. S mily sok idő múlva adatott meg neki, hogy maga is magasból pillantson a földrajzzá zsugorodó tájra:

*madarakban emlékezem
vércse víjásba ütközöm*

írja negyedik kötetében, nyilván az ősképre való első csodálkozása ámulatával. Gondjai, ha vannak, és miért ne lennének, azok is megjelenhetnek madaras áttételben:

*kárognak dolgaik mint varjak
fácánként rikácsolnak
megszürkülnek verebökké
kapkodnak mint a cinegék*

*száll a harkály kopogtatni
orvoslani szívem hátát*

(Bokron havon és úton át)

Versei mind rövid osztatú, egyetlen leheletnyi párával kimondható sorokból állnak össze. A lélegzés természetes ritmusa versei saját ritmusát is adják olyanformán, hogy a központozást elhagyja.

Tizenhét éve tanít a faluban, és jár hetente beszámolni Apához, aki úttörő volt és arra büszke, hogy tanító a fia. Ő meg arra, hogy a mai úttörők — találkoztunk velük — felpillantva a kocsira köszöntik őt. Ő pedig visszakiált: — kívánok Józsi bácsi!

A második osztályt vezeti rendszeresen. Mindez évről évre megadja neki a pedagógus siker jóérzését, közvetlenül látja munkájának eredményét. Délután és esténként órákat ad a felnőttoktatásban. Éjjel hálófülkéjébe benéz az elnémult iskolaudvar sudár topolyája:

*Ablakhoz áll
benéz a fa
mindjárt fölkap
gallyaiba
vís az égbe
dob a szélbe
topog
rálép gyökerére
a világ*

(Ablakhoz áll)

Indulatai természeti képek áttételein keresztül jelentkeznek. Erős valóságérzéssel kapcsolódik a természethez, s ha verset ír, nem lelkét mond fel.

Nem tudni, hány beérkezett író, költő él és ír falun, és közülük hány érzi ezt száműzetésnek. Ő nem. Ha sorsa mégis városra szólítja rövid tartózkodásra, idegen ott, és siet haza az ismerősen otthonos világba, falujába.

Nála a paraszti lét és környezet nem halvány emlékkép, amire a vers indulatát építheti. Szeme előtt változott az a falu, — amelyből indult, és ahol dolgozik — mai faluvá, amelynek erkölcsi, etikai arcát mindig maga előtt látta, érezte. Vele fejlődött, harmóniájuk mindvégig zavartalan volt, egymásra hasonlítanak.

Lírikus alkat, aki belsőjéről, melyet környezetéhez mér, folyamatosan állapotrajzokat állít ki verseiben, s mindig az aktuális pillanat és környezete ihletéből alkot.

Ma talán ez azért is fontos, mert az ember és a természet megbolydult harmóniájában, a technikában szédülő, bizonytalan mozgású emberrel újra felfedeztetni a természet hétköznapi csodáit. Ezzel tud újat nyújtani költészete a mai társadalom számára.

* * *

57. Demény Ottó: Kalász László: Ne dűts ki szél

A költői munka bírálatának mindig sarkalatos pontja volt és marad a fejlődés vizsgálata. Hogy a már ismert művekhez viszonyítva, lelnei-e benne új elemeket a forma, a mondanivaló s a magatartás dolgában. Jól tudják ezt a költők, s némelyikük engedve a nyomásnak, olykor alkatától idegen tájakra téved, csak azért, hogy valami félreértett korszerűséget bizonyítson. De számomra mindig kedvesebb volt az a költő, aki belül maradva önnön lehetőségein, a már meglevőt mélyíti tovább — a lehetséges tökélyig.

Azt gondolom, hogy a Szalonnán élő Kalász László ilyen költő. Számára csak az élmény új, a megélt sors elemeitől gazdagodó érzés mélyebb és komorabb: de alapállása változatlan. Így csak az alkot, aki futó kételyei ellenére is hisz munkája értelmében.

Népmesei képeket költ, de ezek talaja mindig a valóság. Számára elveszíthetetlen domínium a falu, akkor is, ha érzi szűkösségét, ha szorongásokat idéz föl benne. Érzi, hogy valamiképpen kirekesztve él, távol a „nagy” irodalom mozgásától, de mint mondja: *„bújócskázom ezer alakban”* — s bár címe: *„sehol, sosem találsz meg”*, ott van számára a játék lehetősége, a természet pompája, a megrögzött ottho-

nosság. S csak látszólag — a felületes szemlélőnek — egyszerű ez a sors. Hiszen benne van a modern ember minden önvádja, kínja, s fényesen világol ilyen sorokból: „*Mételyezve félig-tudással / s híjjával erős akaratnak / se isten se ördög nem voltam / ... / beoltva szenvedéllyel, vággyal / s híjjával igaz szerelemnek / se ember se állat nem voltam*”.

Csak az ösztön lehet annyira rafinált, hogy számos bújócska után rímeit végül is rátaláltassa a megfelelőbb szóra, s hogy az olykor csak 8-10 soros versek is elégiányi terhet hordozzanak. (*Nem lősz le, E táj, Erős harag*). Rimbaud-ról írott verse, a Véletlenek hőse, tökéletes szonett, e versforma minden köteles korlátja nélkül. S anélkül, hogy tagadná a költő világirodalmi nagyságát, a sors és vállalás, düh és rezignáció ellentétpárjaiból eljut a legmerészebb állításig: „*bolond vagy te Rimbaud zavart lélek*”. De aki ilyen merészen fogalmaz, köteles önmagát is ilyen jól ismerni, s Kalász László el is jut az önismeret és önvizsgálat legmélyebb rétegéig. Így fordul szembe az idill önmagával, s a tündérkedő képek, tiszta falusi hangulatok közé meghökkentő siko-lyok keverednek: „*sosem éltem boldogan / örömtelen a számvetés*” (Rám forr). Tudja, a költő társadalmi lény: tetteinek egyik legfőbb rugója a kötelesség. S míg egyik felől gyermeki sutasággal bizonykodik: „*Nem hittem ám el mindent* — férfias keménységgel folytatja: „*de a hi-tért magáért / tudni is megtanultam / tenni is / mintha tudnám*”.

Kötetének záró verse a Színt vallok a szelekkel — reményteljes tavaszi himnusz. Legszebb képe, amelyben a költő édesanyja „*a fény elé tartja / a kéthetes tojásokat / s röntgenezi a nappal*” — a jövő, a mindenség kutatásának szép szimbóluma. Így kell a Földet is a fény elé tartani, s keresni benne a jövőndő ígérétét. Ezt teszi a költő is, olykor játékosan, olykor kételyekkel viaskodva, de a reményt soha, egy pillanatra sem adva föl. (Magvető)

* * *

67. Zimonyi Zoltán: „A törékeny mindenség ér-futásai”

Kalász László költészetéről

Kalász Lászlót két évtizednél hosszabb költői pályáját rövidítve is-merte meg az olvasó. 1967-ben „*fiatal*” költőként jelent meg az első könyve (*Szánj meg idő*); azóta jutott jogos helyére, a lírai közép-nemzedékbe. További kötetei (*Parttól partig*, 1970 és a *Hol vagy jövőndő?* 1973, *Ne dűts ki szél*, 1975) már a végeredményt: a költői hajlam és a külső meghatározók összegződését jelzik, ahogyan az Én összetalál-

kozik a világgal, átéli, megtapasztalja, s e tapasztalásból gyúródik egybe a sorsa.

Tanulságos megidéznünk e találkozás Kalász László-i történetéhez a Végtelen rét havában című versét. A Kalevala ősi ritmusán megszólaló, játszi groteszk költeményben a pajkos puttókölők és az őt feladatra sarkalló apa párbeszédéből filozofikus gondolatsor bomlik ki a költészet hasznáról, értelméről. Valójában egy belsővé váló külső kihívás története a vers, ahogy a csak az alkati adottságaitól indítattott ember meghallja a világ elvárásait, a feladatot, amelyet az rábíz, mint Isten az üzenetet Jónásra, keservesen győtrődik a terhe alatt, menekülne, majd végül elfogadja.

Gyermekörömmel, groteszk fantáziával indul a költemény: „*békés óriás hegy-ökrök / gerincére meztelen / felszaladtam sütkérezni / lágyékukat csiklandoztam / erdő-szőrűket húzgáltam.*” A világ azonban mást vár a fiútól; az elégedetlenség az apja hangján éri utol: „*Hiábavaló fényemre / ostorral pattintott apám / mondta: / Tirhulj beste kölyke / szemenszedett láss dologhoz / önnön-fényű mást világíts / aranymarkú nekem is szórj / mókuskedvű bút nevetess.*” Erre az első kihívásra még csak kamaszos esetlenséggel lóbálja lábát, az újabb és erősebb parancs előtt azonban — „*lásd bajunkat renyhe kölyke / minket lehúzz ne ficáncolj*” — már nem térhet ki. Az emberi sorsok szóaltatása azonban fölsebzí a lelket, nehéz a kereszt. Menekülni kell: „*Én eddig csak sírtam / ne tanítson engem senki / emberek sorsán vajúdtam / megpróbálnék már nevetni.*” Kitérés ez, s nem mókuskedv; a fájdalomában nevető ember életszemlélete, melyben a „*játszi nedv (humor) nevet, s olykor szívre hat*” (Arany János). A humor lenne tehát ama töklevel, amely alá a mi puttó Jónásunk húzódhatna, vagy esetleg a „lenni közönséges ember, mint más” Arany János-i magatartása, a lemondás: „*vágyad csak pelleerejű / s rosszat nem lendíthet jobbra / ólomkezü szaporázzad / madárlelkű hullj a földre*”. Ugyanezek a sorok — hisz az apa szavai — az imént még a fiút ösztökélő külvilág lemondását is jelentik, a reményvesztést a költészet ható, jobbító lehetőségében. Az elhivatottságtól azonban nem lehet szabadulni. A játszi kedv és a valóság elvárása, a belső és a külső parancs időközben sorssá lett. „*Vágyam el nem hagyhat / azt fogom én már csülökre*” — így a fiú az apjának; magában pedig — s ez a vers zárótétele — megismétli ama első biztatást, amikor apja még hittet sarkallotta sorsuk felemelésére: „*Önnön-fényű mást világíts / aranymarkú másnak is szórj / mókuskedvű bút nevetess / fennlovagló szállj apádhoz / gyémántszemű nézz magadból / napjaidból láss jövőnkbe.*” Csakhogy e belsővé vált elszánás felhangja kifejezi immár a feladatot elvállaló tra-

gikus erkölcsét is. S a lehetőséget, hogy e kiküzdött harmónia alól előszökhethetnek a legyőzött erők; felsejlik az előtörténet: mielőtt az Én és a világ fellebbezhetetlen sorssá állt volna össze. A kételyt: tényleg így, ilyen formában kellett-e lennie, nem jöhetett volna létre másképp e találkozás?

Kalász László egy másik, a *Véletlenek hőse* című szonettjében Rimbaud arcképét rajzolja meg, hogy végül a szemébe vágassa: „bolond vagy te Rimbaud zavart lélek”. Indulata önmagát sebzi, az ellentétekből felépített groteszk portré ugyanis önarckép. S számonkérése tehetsége rimbaud-i lehetőségének. Amely megvolt, megvan, hisz alig van szebb magyar versünk, amely a költészet tiszta eszközével legyőzve a halált, az elmúlásban is az életet himnizálná:

*Én láttam őt
midőn virágba lépett
s feje fölött a szirmokat becsukta
megölelte a vágyódó bibéket
s hamvát hullatta hamvadtó porukba

fényként a karcsú száron leszivárgott
felkáprázott egy gyökér alagútja
magára hagyván virágot világot
drága szívét a földbe visszadugta*

E pillanat azonban csak egyik villanása Kalász versvilágának. Ha rámérnénk ugyanis költeményeinek vibráló lélekállapotát egy képzeletbeli skálára, az egyik végére a megszorodott, magányos, egyedül vergődő ember, a „lépnék / égben akadok el / lépnék / földben megragadok” odaverség, mozdulatlanságélmény, az emberre ölmosódó nagyobb erők kényszere, a „megültük / torát is a múltnak / de a jövő még nincs velünk” illúzióvesztés jutna. A másikra a bensőséges viszony a tájjal, környezettel, az emberekkel, a kor igazságainak öröme, a harmonikus, elrendezett Én. E két végpont között pedig az el-esettség, a nehéz életek, kuszált emberi viszonyok, magány és kiábrándultság *meghaladási kísérletei*, hol mint torz fintor, groteszk rándulás, humor, érdes hang, harcos kiállás, az önmagát rendezett ember világszólongatása. Ez vezet át azután a harmóniához.

Ökonómikus költő jól tagolja eme lélekállapotait; költői korszakokat, kötetalaphangot teremt belőle. Kalász László szervesen, s nap mint nap átéli a hangulatváltásra kényszerítő élményeit, költészete szüntelen ide-oda leng e világállapot-skálán. Fájdó és elemi meghatározottságban. A folyton egymásba játszó hangulatok miatt hiányzik azután e

skáláról a harmónián túli idill, s esik le róla a másik végen a fájó anyagot már nem birtokló versvillanás, torzó. Az egybejátszás miatt költői alaphangját sem igen lehet megjelölni, egyformán s egyszerre sajátja valamennyi. A végeredmény lett a váltakozás, melyben a költői hajlam és a külső meghatározó tényezők összegződtek.

*Kicsinyes apró
gondjaimban
bálnaként lubickol a Gond
dombhátán-domb dombjaim közt
sötéten meredszik a Hegy*

*mi minden gyűlt roppant hasába!
Jónás Ninive vétek átok
őskor Jura pala anyag
arany
szemét
urán
jövendő
s jól megüledett álmok*

Mi táplálja e váltakozást? Miért éli meg Kalász szervesen s mindennap a hangulatváltásra kényszerítő élményeket?

Tanulságos a költői sorsalakulás külső története maga is. Szinte csodagyerek, kilencéves korában már versikéje jelent meg egy napilapban; az *Építünk* — az *Alföld* elődje — 19 évesen indítja, s már akkor — ahogy Bata Imre visszaemlékszik — „*mint az anyanyelvét, úgy használta a költői beszédet*”. Kötethez mégis csak 30-40. életéve között, meghosszabbodott ifjúságában jutott. „*Sose álltam jól a sorban / jelentkeztem s mindig késve / s csak maradék semmiségre*” — panasolja az egyik versében, s ez a panasszal árnyalt önjellemzés helyzetét és emberi-költői természetét egyaránt hitelesen tükrözi.

1933-ban született Perkupán, egy kis abaúji hegyi faluban, köves, sivatár vidéken. A háború végén 12 éves, a társadalmi fordulat épp idejekorán biztosította a szegény úttörő fiának a továbbtanulást, felemelkedést; az életkora viszont azt is jelzi, hogy lemaradt a fényes szellők mozgalmas időszakából, a világforgató hit akkorra kihűlt, amikor már Kalász is részselhetett volna belőle. Debrecenbe, az egyetemre rossz időben érkezik, az ötvenes évek eleji komor hangulatban, szellemi fagyosságban. Az otthonra, a falura is ekkor nehezedik a legnagyobb teher. „*Ki tudná ezt a világot eltalálni / csak rázni kell a markunkban /*

csak rázni” — jelzi egyik, akkoriban írt verse az elbizonytalanodását. Válságos, megfutásra kényszerítő évek ezek a világban „örök újonc” habitussal élő fiatalembernek. A másik debreceni „tanú”, Kiss Ferenc így ír erről: „Külseje, megjelenése, viselkedése, mozgása, egész lénye félszeg, csellengő ember benyomását kelti [...] Kitért mindenki elől, minden bántást eltűrt, s kínos helyzeteiben az ártatlan humor volt egyetlen menedéke.” Csoda-e, ha mellékutak csöndjére vágyik, s megszökik Debrecenből. Alig néhány embernek tűnt fel, amikor egy szép napon elmaradt az egyetemről, hazatért a távoli országzugba, a szemhatárt befogó dombok-hegyek közé, szülőfaluja mellé, Szalonára tanítani. Ott él azóta is. E körülmény a félbemaradt tervek, a menekülés miatti keserűsége túl ellentmondásokat hordoz. Mindenekelőtt és legáltalánosabban: a falu egyszerre *megtartó és nyomasztó*, de mindenképpen *valóságos* élettere. Ottléte nemcsak vonzalom, hanem odavertség, meghatározottság is. Elzártságélményt jelent egyfelől, az élet nyomasztó az utak holtágán, a kisfalu elesettségében, ahonnan *„nem szálltak még rakéták / s nem tudjuk még követni se szemmel / se ésszel / se szívvel [...] van dolgunk más / egészen földi / idevalósi gond elég // éjszakánként zuhanva alszunk / de álmunk könnyű messzeség.”*

Az itt élő költő számára közvetlenül adott a valóság kihívása, az illetékességtudatot pedig megadja az életközelség. Kalász átlát a falu gondjain, emberi kapcsolatait a szociográfiáját is hordozzák. Így, amikor róla szól, egyszerre pöröl érte és vele, hisz a magukba süppedt házaknak, befelé néző ablakoknak nemcsak a külső, a belső megoldást is meg kell találni a felemelkedéshez. Felbukkan a verseiben az ugarmotívum, az istent, a kisjézust, szűzmáriákat fölfaló behemót ökör szimbolizmusa, a vidéki zabálás naturalista-naturális életszintje: *„lelkünket kipréseli gyomrunk ki törődik ma a lelkével bort húst bele mindent bele”.*

Nagyszerű, de nehéz e közösség szolgálata: *„Helyettük is élek míg élek: / fölöttük is éljen a nap / ám mily könnyű hinni azt: fények / dőlnek mindig és sugarak.”*

S milyen erős a kísértés!

*Sötétségük van
a fényeknek
liliomoknak feketéjük
sátánszárnyakkal száll az angyal
a csecsszopó dühvel felém üt
ezért menjek én Ninivébe?*

— — —
*nekem nem kell menny menedékül
nem kell jövő mártíromság sem
s ha kiköp a hal: némán állok
vagy fajtalanul kiabálok
velük együtt
részegen*

Ámen

S mennyi, de mennyi a kényszerpályára terelő mozzanat. Hisz a debreceni szökevény odahagyta Csokonai városában az idejekorán való érvényesülés lehetőségét. Aki egy eldugott kis borsodi faluban tanít, aki csak zsúfolt órarendje, túlórái után írhat verset, az nem ér rá mutatni magát, ráadásul, ha ügyetlen is ehhez. Nyomaszt a szellemi magány is.

Kalász László nemzedéktársai két hullámban, 1955, illetve 1958 körül indultak; ő mindkettőről lemaradt. Kötete évről évre késett, a hite egyre apadt önmagában, küldetésében: „*régtől szétrágják előlem / ami miatt teremtettem*”.

A falu azonban otthonos is, az intézmények (városban személytelen erők), a tanács ott Feri vagy Lajos bácsi, a rendőr sógor-koma is lehet, s falun ki nem az. Az odavalóság megtartó erőt, folytonosságérzetet ad a nagy társadalmi mozgás miatti sorscserékben. A „Jeszenyin-kék tájak távlatok” megőrzik az ember és természet bensőséges kapcsolatát, csodálatos tartományokat rejtegetnek a költészet számára is: „*Énhozzám lejönnek / az őzek / széles csapáson / miattam / meggyullad a tűzeg / a lápon / ha fázom // a szél / szájában hord tüzet / jeges szívemnek / ledőlök / akkor a hegyek / szívem mellé fekszenek.*” Kalász László verseiben mesterkélttség nélkül szólal meg a Francis Jammes hangjára emlékeztető panteisztikus falusi hitélmény, természetesen beszéli a népköltészet nyelvét, lengeti dallamát, birtokolja naiv szürrealizmusát.

E biztonságra szüksége is van annak, aki nem mindenütt honos egyéniség, aki a nagyobb világban vendég vagy idegen. Útjairól az idegenségérzet kíséri haza, de otthon is van e nagyvilág, hisz a legelzártabb mai falu sem maradhat már meg a maga lokális életében. A tömegkommunikáció, a felgyorsult közlekedés biztosítja a nyitottságot, az elzártágban is ott a teljes élet, s a költő feladata éppen ennek a megélése. Mindebből az is következik, hogy a nagyvilág sorszerűbben, személytelenül, ijesztőbben, élményszegényen jelenik meg. Ami-

nek fontos esztétikai következménye is van Kalász költészetében. A darabka otthonosságért nagyobb adagban részel az otthontalanságból, s ha ezt versbe emeli, saját megélt világa élménye alapján teheti csak. A személytelen, idegen világ humanizált, otthonos környezetben való megragadása a költői kifejezés allegorikus, hasonlatokra alapozott megoldását sugallja, ösztönzi az átvetítéses előadást, ami új esztétikai minőséget teremt.

A humort.

A humort hordozó személyiség helyzetteremtő, a valóság ellentétét játssza egymásba, hogy meghaladja őket. Korábban említettük már, hogy nehéz helyzeteiben a humor volt Kalász egyetlen menedéke. Élethelyzete ugyancsak erősen szituációteremtő, sugallja az átvetítéses előadást („*lila szputnyik a karalábé*”) és az ellentétek ütköztetését (gyakori stilisztikai eszköze például a képtelen ellentét: „Kelek, mert este lesz”; „Sötétségük van a fényeknek”; sűrűn alkalmazza a rímhumort: „kengyel-angyal”; „körmök-karmok”; olykor belső rímként is: „Az ingerek és undorok”; „Az ott az út”; „A bazár bezár” stb.). Költészetét a legerősebb esztétikai minőségként a humor jellemzi, a maga változatos alfajaiban, aszerint, hogy milyen a lélekállapota. Megfér benne a derű, borongás, szomorúság és a szarkazmus egyaránt. A *Hazám* című költeményében például a természeti megújulás képvilágában kifejezett iparosítás („*gyáraink rügyeznek gallyaidon*”) derűs, az alábbi képverse viszont, hogy csak a két véglettel példálózunk, szarkasztikus:

M
É
L
Y

*Holló-kék
színű ez a
k a r á c s o n y*

*Krisztus születését
bejelentem a tanácson*

Sajátos, hogy a groteszk is erős jellemzője, holott ritkán jár együtt a humorral.

(Általános megjegyzésként — egy későbbi kritikai észrevétel kedvéért — említsük meg, hogy a humornak adottak a veszélyei is; nevezetesen, ha a szubjektumban nincs meg — *Hegel* szavával — „az igazi objektivitással telt lélek magva és tartása”, akkor megjelenik az ér-

zelgősség, illetve a nyers fájdalomban megcsappan az igazi humorhoz tartozó nagy szellemi mélység és gazdagság.)

Összegezve az élethelyzettel kapcsolatban elmondottakat, benne egyszerre adott az elzártság-, elesettségélmény, a világ sorsszerűbb megélése, a kényszerpályára jutás érzete, ugyanakkor az otthonosság, az élő emberi és természeti kapcsolatok, illetékességtudat. Esztétikai vonatkozásban pedig ösztönzője a humornak.

E mozzanatok váltakozó tendenciaként jelennek meg az egyes kötetekben. Az elsőben (*Szánj meg idő*) az önbecsülés és a költői hivatásérzet aláejtése, fogyatkozása az egyik fő motívum. A másik a jobbért izgató magatartás, a „gyermek-jövendőt” óvó szenvedély. E versekben követ legjobban mintákat, főként a Tiszta szigorúság költőinek attitűdje érhető tetten: az érzelmi általánosságban és fogalmi elvontságban megformált jövőhívás. (*„Mérj meg szocializmus / ... Mérj meg / végre mindenkit mérj meg: / kit hajt gond / s kit csak könnyű érdek.”*) Ugyanez a magatartás viszont élménygazdag azon verseiben, amelyekben a származtató világot, apja munkáserkölcset állítja mérceként, avagy egybekapcsolja az anyaképet és a szerelmet (*Műemlékeimet, Anyámnak kontya van*). E két tartomány mellett ritkábban, bár karakteresen szólal meg a groteszk (*A gyerekek hajnalban*) és az idill nélküli életszeretet (*Patakparti világban*).

Az első kötete megjelenése érezhetően lezárta az elhúzódo pályakezdést, közelebb vitte Kalászt önmaga igazi lényegéhez. Második kötetében (*Parttól partig*) elszakadt az erkölcsi általánosságoktól, a nehéz indulás, beérkezés miatti alkotói gondoktól. Látásmódjának, élményeinek új minőségei jelentek meg, illetve kiteljesedtek a korábban csendesebben meglevők. Erősödött az illetékességtudat, a „*főlemelni e tájat*” igény és szándék; itt a legjobbak a magány meghaladási kísérletei. Kevésbé ellentmondásosan jelenik meg élethelyzete, ugyanakkor hangvételében és tematikájában gazdagabban; groteszkjeiben, humorában a szellem itt a legmélyebb. Érdemes azonban figyelni a kötet beköszöntő versére: „*Bolondnak kéne lenni*” — indítja, s így végzi: „*mert csak a bolond bátor / mert csak bátor segíthet / mert ha az se segíthet / eltűnünk mint a kámfor*”. A kiküzdött tartást feszegeti a lefojtott személyes indulat és keserűség, megjelenik a rejtőzés, szerepformálás. A harmadik kötetben (*Hol vagy jövendő*) fokozódik majd, még közelebb jut személyisége mélyrétegéhez, s egyben ellentmondásaihoz is. Az előzőekben a meghaladási kísérlet volt az erősebb, most a menekülésvágy, a jónási magatartás. Az illetékességtudat inkább ostorozó, az „ugarral” perel. Főlerősödik a „*megültük / torát is a múltnak / de a jövő még nincs velünk*” türelmetlensége és illúzióveszt-

tése. Kötetcímadó verse is görcsös kapaszkodás, föllökött két kar, sikoly az aláhullásban, menekülés a félvak idő lábanyomából, az élet ideges rángásaiból: „*vágtatunk / csupán a létért / hol vagy jövendő*”. Nagyon fájó, keserű anyag ragyogtatja fel a költészet optimizmusát, szolgálja a beköszöntő versben megformált teljesséigényt: „*Tisztább világban emberként egészen / hol föld se reng és ég se háborog / élni bátran tehetni merészen / — mostanában csak erre gondolok*.”

Miként a legújabb kötetében is (*Ne dűts ki szél*), amelyben a félelem még didergőbb, a hit azonban emberközelibb, az eszményi cél helyett közelebbi megtartó erőbe kapaszkodik, „*a nappal dolgos arcán*” főiragygó munkába, a mindennapokba. E könyv egyenes folytatása és következménye az előzőben elkezdődött folyamatnak, bár szétziláltabban. A fájdalom ihlette szerepformálásra már nem jut erő, a „*hajdan míg bátor voltam / kezemben csörgőt hordtam*” leplezkedés helyett a csupasz emberi fájdalom meztelenkedik: „*Fejemet / már / nem / oroszlántorokba / dugom / homokba / fenekem / az égnek / félek*.”

Kalász legutóbbi két kötete mutatja ugyanis a legőszintebben — esztétikai normaként értve — az alkotót és élményvilágát, ugyanakkor viszont a leplezetlen önmegmutatás gyakran kerül a belső megformálást, élménytagolást. A fájdalom tompítja a szellem igazi mélységét és gazdagságát is.

Itt válna problematikussá Kalász László újabb pályaszakasza. Hogy mégsem, maga az ambivalencia a biztató jel. A hozama a személyiség legmélyebb rétegének megmutatkozása, s ha ennek a rendezőerő ellanyhulása volt az ára, ezt meg kellett fizetni. Kijelöli viszont Kalász további feladatát is, az egyensúly visszaállítását, amire azonban nemcsak biztató jelek, hanem nagyszerű versek is utalnak. Mint például a kötetzáró *Színt vallok a szelekkel*, amelyben újra feltűnik az anya alakja, amint a böjti szélben megfényesedett ég felé emeli a kéthetes tojásokat „*s röntgenezi a nappal / röntgenezi öreg szemével / a törékeny mindenséget / a törékeny mindenség ér-futásait fürkészi / hogy mi kél majd ki / fürkészi a jövendőt / a kert alatt tipegő aranybolyhokat / fürkészi az életet és színt vall / öreges mozdulása a tavasszal / és ősz hajában kunkorodik egy tincs is / s jövendő kacsák billegése / ingatja fejét jobbra-balra / s a lánykor népdalai / az újulás nász és születés / dalai türemlenek fel / s a lánykor táncai / az újulás nász és születés táncai / mozdulnak őt-kísérő-émlékező mozdulatomban / hogy tartsam arcom a nap felé / hogy a fény elé tartsam arcom / ... lássam a földet / a Földet melyet a fény elé kell végre tartani / / mint anyám a tojásokat*”.

69. Ágh István: Heteknek nevezettünk a

hatvanas években:

Bella István, Buda Ferenc, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon, Kalász László meg én. Nem kötött bennünket érdek. Nem is törődtünk nagyon ezzel a csoportosítással, nem éltünk egy helyen, alig találkoztunk, nem leveleztünk. Mégis, ha visszagondolok, már az első alkalommal megszerettük és tudtuk egymást. Közös volt a sor-sunk. Kecskeméten, Nagykállóban, Kalocsán, Miskolcon, Budapesten, Szalonnán. Közülünk a szalonnai tanító: Kalász László.

Feléje fordítva a tollat eszembe jut, hogy mi még levelet sem váltottunk. Nem gondolom szellemi restségnek, bár ráfogható, inkább kortünetnek. Jobban tudunk egymásról, mint kétszáz levélből, hiszen tizenkét év óta ennyi még rossz levelezőktől is kitellene. Rendszeresen olvastam verseit, tudósított. Asztalomon fekszik négy kötete, mi kell ennél több, ha a szeretet nem hiányzik? Magyarország olyan kicsi, hogy minden írója összetalálkozhatik évente egyszer-egyszer. Mi is találkoztunk harminc-negyvenszer életünkben. De mi marad kapcsolatainkból, ha elemésztődünk? A csontok közötti űr?

Először a fiatal költők pécsi találkozásán láttuk egymást 1963-ban. Nagy szemű, söröző fiú ült oldalt vagy hátul, szelíden és ravaszul hallgatva, netán a sört sernek nevezve, nagyon hátulról képzett e betűvel.

De, nehogy ez az írás túlzottan magányüggé váljon, egyik nagy-szerű versével folytatam tovább emlékemet. Elolvasta Buda Ferenc előtt az Ökrök című versét nekem. Talán az egyetlen, amelyet címmel tisztelt meg. Aztán megfosztotta címétől a második kötetében.

Bármelyik versét olvasom azóta, mindig azt a reszelős kis büszke hangját hallom:

*Szarvuk hegyével
az eget
öklelik
— üvegbe reped
törik —
nyirkos orrukra tapad
s nyálukon csorog le a nap

patájuk terped s szügyükön
aranydandár — szilánkok vágnak
pókhálóeres szemükön
légyraj hízik
fekete könny
bőgnek bután e legelőn*

*a nagy félemlített világnak
tartják hördülő szájukat
majd bekapnak e tág lyukak
szarvuk mellemnek ékelődik
jobb ha húzódom távol tőlük*

*nem félelem
nem is csodálat
hökkent vissza:
sok e vadállat:
s értelmetlenség
hadakoznom
se szóval
mert lebögnék folyton
se tettel:
megbénítanak tekintetükkel
szemükben értelem?
ugyan!
fejükben zsír terem
szívük ha van
az is csak faggyú
undok váladék*

*zöld epe
tölti el
szívük helyét
föld
levegő
vélük népesül
köd meghasad
S mindenfelől
reám rohannak*

*emelem karom:
vézna! vézna!
patájuk alatt
sár lesznek
néma
fű nő belőlem
majd leharapnak*

Azért mertem ide másolni az egész költeményt, hogy dokumentumává tegyem a Kalással kapcsolatos sokszori értetlenségnek. Ezzel a versével meggyűlt a baja: allegóriának hitték. S azt is gyanítom, azért nincs egyetlen főlcímzett verse sem négy kötetében, mert a címek könnyen félreértetik rosszhiszemű értelmezőiket.

Ő, a perkupai útkaparó fia, aki gyerekkorában, apja ároksíkján, útja közepén, fűben, sárban és porban annyi ökrösszekeret, ökörscsordát láthatott elvonulni, döbbsen, halálfélelemig szemléletesítve figyelhet-e ezeket a mérsékeltégői elefántokat. A butaság, az igába hajtható stupid erő, a herélt állatok természete. Láta széthúzni őket, aztán egymásnak támasztani farukat, az ökörkosárból fű után habzó szájukat, látta, ahogy könnyeztek. A bávaságból átbődültek megmagyarázhatatlan vadságba, taposásba. Eszerint Kalász László ökrei igazi ökrök még akkor is, ha nem feledkezem meg az emberek állati tulajdonságairól sem.

„Madár fiaihoz. Írta Ágh István verse”. Így köszönt. Nevet velünk, mert mi sohasem találkoztunk kettesben. Most értem meg nevetésében a hirtelen elkomorodást, mintha eszébe jutott volna, hogy az embernek saját viccén röhögni nem illik, most érten, nem erre gondolt, hanem a rámozott allegorizálást mosogatta magáról. S talán azért használta nevemmel, mert érezte, én mondom meg neki humora lényegét egy írásban. Humora minden megnyilvánulása ilyen filozófiából fakad — önvédelme, önvédelmünk komoly paródiája.

„Honfoglalás, Dráma egy felvonásban.

Árpád: Bocsánat, ha zavarok.

Itt laknak az avarok?”

Kalász-Árpád ekképpen szokott közénk lépni. Pedig akkor még egyikünk sem tudott a kettős honfoglalásról, melyet László Gyula professzor megfogalmazott.

Asztal-országnál ültünk és vártuk őt, rokonai.

Szelíd vidámság az érintkezésben, csöndjeiben örökké versekre járó agy, öltöny és nyakkendő jellemzi őt. Az egyiket könnyeden, a másikat feszélyezetten viseli. Sokszor voltunk irodalmi esteken konferenciákon, közgyűléseken, nemzetközi találkozók. Neki volt a legtöbb esze, mindig fölír egy-egy verset zsebéből előhúzott gyűrött papírajaira. S nem bökverseket, alkalmi rigmusokat, hanem igazi költeményeket. Nem érdekli, hogy kék táblácska hirdeti bal gallérján: „Laslo Kalas Hungary”, vagy éppen gyümölcsöt szedeget pálinkának Szalonnán.

Talán bölcsebb valamennyiünkél hetünk közül.

Nem vidéki bölcsesség-e ez? — kérdezhetném — s nem a teljes megvalósulás ellen ható-e? Én lennék a provinciális! Rest, begyöpösödött, gondolkodásra képtelen, hiszen megrögzött véleményt hajtogatnék. Kétségbe vonnám a költő természetét. Éppúgy kétségbe vonnám hazám nyolcmillió polgárának képességét a szellemi létre. Nemcsak a vidéki költőt nézném le, de a vidéki népet, a szalonnai embereket is.

A művész művében érvényes. Nem érdekel hol él, ha jó művésznek tartom. Természete szabja meg, hol éljen. Ő ott, én itt, a másik amott. Remélem, nem szemérmertlenség, ha személyemmel magyarázkodom, paraszt származásom, tizennyolc évi vidéki életem ellenére sem tudnék megenni vidéken. Világvárosi dühök, szorítottságok, tombolások, rejtőzködések kellenek nekem az íráshoz. Amott a falu boldogja lehetnék. Van róla tapasztalatom.

Lakótelepünk első emeleti szobájában fogalmazok, nyitott ablak mögött, májusi alkonyatban. Tele gyerekekkel az udvar, két órája fűnyíró gép zúgja változatos ritmusait, egy-egy halkabb pillanatban figyelmeztető és hívó anyák hangja hallatszik be. Szalonnán csönd van. Nem jártam ott, hát Kalászhoz folyamodom csöndjéért. Először a bazaltzúzalékkal leterített utak, szívalakú lapátok, árokparti lapulevelek, káticsban rejtőzködő sóskövek csendje, a vihar, a csorda, a szekér elvonulása utánié, a patak két csobbanás között, ahogy a víz a nagy kőről bebukik, s még elhallgat egy pillanatra, s tovább tovább a tanító úr iskola utáni csöndjéig, szülőttei alvása idején a nagy kutyaugatásokig.

De, ki kell már mondanom, mit terem ez a csend.

Dalt, meditációt, gyermeki érzéseket meg a rátaposó ökörpatakat. Ismeretségünk elején mindegyikkel meghatott annyira, hogy másféle verseit, a didaktikusokat, annál inkább nem szerettem. Ma is a kíváncsalmak torzszülőtteinek hiszem őket. „Atomkorban élsz! — szolt a „nevelő”, de elfelejtette, hogy ez a költő az atomkort nem a maghasadásban, a gombafelhőkben, a műholdakban éli meg, hanem a mai természetben és emberi közösségben:

*Fekete patak,
én, lassú, fekete patak,
csak téged szeretlek,
csak téged, testvéremet, szeretlek,*

*hullámod elindított,
hullámod bennem is elindított
egy kis hullámot
egy kis fekete hullámot,*

*s fut énekelve,
fut szomorúan énekelve,
kövektől szökell,
kövektől magasba szökell,*

*taraja gyöngyöz,
taraja hasonlít fekete gyöngyhöz,
midőn visszahull,
midőn folyóba visszahull.*

Jelentősége dallá sűrített természet és természetesség.

* * *

81. Cs. Varga István: „Színt vallok a szelekkel”

Szülföldje a „kies Bódva-völgy”, amely két falut is adott költőjének. Az abaúji Perkupát valóságos szülfaluként, és a tőle köhajtásnyira levő Szalonnát életének választott színtereként. Várromok, kolostorfalak maradványai őrzik a legendás régmúltat. Egykor a közeli Szendrő a Felvidék legerősebb helyőrségével biztosította a védelmet, Diósgyőr volt a közigazgatás székhelye, Miskolc pedig azóta is a gazdasági élet központja. Az emlékörző képzelet szépítette is a múltat, így akarta fedtetni az elmaradottságot, a szegénységet, a szépítő legendák szomorú szülöttjét. Néprajzi gyűjtések bizonyítják, hogy a palócság sajátos színei is megtalálhatók ezen a mondateremtő vidéken. A századelőn a kivándorlás láza csapott magasra, 1919-ben a szociális elégedetlenség lobbant lángra. Katonákat, mártírokat adott a Bódva-völgynek népe a Tanácsköztársaságnak. Ennek a tájnak elkötelezettje, szerelmes rabja: a költő Kalász László.

A falusi emberek világa valóságstiszteletre, a szép iránti fogékonyságra nevelte a gyermekkorát birodalmakkal mérő költőt. Perkupán, Miskolcon, Mezőkövesden végzi iskoláit. Majd a debreceni egyetemre kerül magyar szakos hallgatónak. Költőnek készül, a világépítés, rendteremtés vágya lobog benne. Kíséri egy igaz legenda is: mindössze kilencéves, amikor verse jelent meg egy kassai lapban. Első számon tartott, vállalt verse 1953-ban, negyedszázada jelent meg a debreceni *Építünkben*. A lombosodó legenda azonban hamar szétfoszlik. A vágyak, álmok világából a valóságra ébred. Nem sokáig vásítja az egyetem padjait. Csak a legközelebbi barátokkal tudatja szándékát, és észrevétlenül távozik Debrecenből. Eltűnt az egyetemről és a népbüfék környékéről zöld lódenkabátos alakja. Megszűnt az ismert gesztus, amint

belső zsebében hordott verscsomójára öntudattal ráüt, mint közelesen beváltható alaptökére. Szükszavúan csendes, jóakarátú, mindig segítőkész fiúnak ismerték barátai, akinek társaival szemben egyetlen fegyvere nagyszerű humora volt.

A szülőföldre, Szalonnára kerül vissza, ahol megszakítás nélkül azóta is tanítóként él pedagógus feleségével és három gyermekével. Nem kap költőhöz illő magas szellemi kilátót, sem értő társakat, sem embersűrűs környezetet. De nem csapásként fogadja sorsa alakulását. Patakon tanítói oklevelet szerez, és helytállva végzi a pedagógusok mindennapi munkáját. Sorsa hátrányait előnyre igyekszik váltani. Léthelyzete alkalmas a meditációra, a szemlélődésre alkaltilag is hajlamos. Minden adott a karcsú rendben futó, halk líra kialakításához. De az ő költői útja is mutatja, a ma költője nemcsak *nascitur*, hanem inkább *fit*. Nagy erőfeszítések árán tud csak viszonylagos előnyt kicsikarni helyzetéből. Nemcsak a múlt, de a lassan mozduló jelen érdektelensége, közönye is leküzdésre vár. A falusi magányt néhány barát közelsége és a távoliak biztató szeretete oldja.

A feladat rendkívüli: kiszakadva megmaradni, fölébe kerülni emberként és költőként a kisszerűség csapdájának. Megküzdeni a „periféria-érzés” szorításával, azzal a benne hatalmasodó érzéssel, hogy „sose álltam jól a sorban / örök újonc — mind kilógtam”. Az egyetemről kimaradó Kalász László nagy árat fizet. A szalonnai csendben, a hosszú várakozásban felerősödnek a balsejtelmek, a „Néma fű leszek” veszélyérzése szorongatja:

„sose szóltam felerészt se

— — — — —

*régtől szétrágják előlem
ami miatt teremődtem.”*

(Sose azt)

Érzi, sose azt kapja, amire vágyik. De vívódva, füstölgő indulatait tréfába fojtva is felhasználja a hosszú várakozás éveit. Termi verseit, mint fa a gyümölcsét. Őt nem emelték a „fényes szellők” szárnyai, saját erejéből kellett a szárnybontogatás próbáit elvégeznie.

Önálló kötethez későn jut. Egyetlen haszna ennek is van: az idő lett verseinek füstfogója, kiforratott, csiszolódhatott versművészete. Friss hangú, önfeledt énekest mutat első verskötete, az 1967-ben megjelenő *Szánj meg idő*. Tanulja, formálja a költői nyelvet, következetesen alakítja kötői hangját. Bevallott mesterek helyett a népköltészetre hivatkozik legszívesebben. A „*Hetek*”-hez tartozónak vallja ma-

gát, Ágh Istvánékat érzi magához a legközelebb. A kötetzáró ciklus, a „Nehéz a szó” versei a legígéretesebbek: *Hazám, Mérij meg szocializmus, Ki csak patak volt.*

Célja, hogy érzéseit, gondolatait kopáran egyszerű, szinte eszköz-telen formában fejezze ki: „rövid, egy képből kibontott, végigvezetett verseket akarok írni” — vallja. A modern életet gazdagító népi kultúrának, a népköltészetnek az értékeit akarja költészetébe bevonni. A sorsa nehézségein felülemelkedni vágyó, életben és társadalomban helyét kereső ember élményei áradnak versbe. Költészetének hajtóereje: a bele nem nyugvás, a jogos kételkedés, tanulságkeresés izgalma. Az elkallódástól való félelmet a személyiség, a költői öntudat megnövelésével ellensúlyozza.

Apai örökség az utakhoz, kövekhez való vonzódás. A kő-motívum jelentéskörének kiszélesítéséhez az útör apa sorsa adja a személyes köteléket:

*„Apám hányta harmincöt évig:
nem érezte, hogy háta pattan:
hajolt, hajolt, s mikor felállott
volna, harmincöt év múlva,
vette észre: nincs egyenesbe
valami mindig földbe húzza.”*

(Műemlékeimet)

Műemlékeiként jogos büszkeséggel mutogatja a köveket, a megtartó hűség példáját látva bennük: „Bár lennék én is / kő tettekben, szikla szavakban”.

A dalszerűség, a letisztult képalkotás, az érzés spontán kifejezése adja az *Anyámnak kontya van* sugárzó szépségét. A kedvesében anyját kereső férfi ősi vágyáról szól:

*„Anyámnak kontya van kerek,
... Csak akkor leszek kedvesed,
ha kerek kontyod lesz neked:
ha mint anyám: első jajomra
gyógyírt találsz minden bajomra.”*

Társak, tanítványok dúdolták az idézett sorokat, vannak, akik egy korábbi változatát is kívülről tudják.

A késői első kötetes költő már tudja: „az látja meg a tengert / hullámát az növeszti / ki nem vágyik lassúbb szélre / füzes alatti árnyra / két partú pihenésre”. Nem elég a tehetség, nagy fegyelmező erő,

irány szabó lelki garanciatulajdonságok is kellenek: emberi vágyakat irányító, költészetet felszabadító jellem. Kalász a faluval együtt éri meg a parasztság életformaváltásának nagy eseményeit. Az átalakuló falu képe lírájában is megjelenik. A villany bevezetése, az ipar, a bányászat gyors fejlődése, a kollektivizálás, mint korjellemző események alakítják a táj és a nép arculatát.

Második kötete, a *Parttól partig* 1970-ben lát napvilágot. Ez idő tájt különösen meggyorsul a fejlődés a szülőföldön és környékén. A fejlődés hallatlan üteme újabb kérdéseket vet fel az elkötelezett költő számára. Őt nem a falura vágyódás nosztalgiai, hanem a falun élés valós problémái foglalkoztatják. A népert perlő okos szó hite, a felelősséggel mindenkihez szólás igénye, az idővel való lépéstartás vágya hatja át költészetét. Lélekben szabadulni a környezet béklyóitól, de nem kívülről állónak lenni, még csak nem is kívülről állónak látszani. A veszély változatlanul a leselkedő, elnyeléssel fenyegető provincializmus.

Felépíthető-e szellemi kilátó, költői világegyetem egy szalonnai iskolában, pedagóguslakásban, „kastélyban”, és a körötte levő veteményeskertben? Avagy összeroppan a költői öntudat, mint talp alatt a dióhéj? Itt született és itt élő költője e tájnak csak egy van: Kalász László. Akik erre kerültek, a sors változásai folytán nem sokáig maradtak. A környezet hátrányait előnyre változtató, sorsát és tehetségét kiteljesítő Fábry Zoltán kínálja a nagy példát a szomszédságban, a stószai őrhelyen. A szülőhely kis folyója, a Bódva északról csörgedezik alá lassuló iramban, színét és tisztaságát veszítve, miután átnyargal a stószai őrfenyvesek között. A Fábry-ház előtt még átléphető patakocskának magyarországi völgyében a nevezetes, télidőben csontokig hatoló „kassai szél” zúdul alá. Ezen a tájon építi elszánt konoksággal, emberi szelídséggel Kalász a maga költői világát. A versírás az ő számára az elkallódás félelmét legyőző intellektuális élmény.

Felerősödik felelősségérzete, általánosabb emberi szinten igyekszik kifejezni mondanivalóit. A falusi emberek világa változatlan ihletforrás (E tájról, A gépek). Vágyát megfogja a valóság: „úszni nincs hová, parttól partig nincs iram”. Harcol a „meggémberedett szederjes világ” közönye ellen. Tudatosul élethelyzete. Humorában, groteszkjeiben mélyül a gondolati elem. Áttételesebbé válik az önkifejezés. Megjelenik a rejtőzködés, a szereptudat. Köntöseit váltja a személyes indulat, a keserűség. Gazdagodik versművészete, kialakulnak formai jellegzetességei. Az elszaporodó groteszk meg-megtöri a szinte bukolicus természeti harmóniát. Feloldja diszharmoníájával a hangulat, a derű egyöntetűségét. Megszünteti az ábrázolás szinte görögös lebegését. A cím nem különül el a verstől. A kezdő sor címként ugrik az írás-

jeleket nélkülöző vers élére. Növekvő művészi hitellel fejezi ki a borsodi, abaúji dombok, lankák embereinek világát, életérzését. Egyetlen dalfüzérnek szánja egész költészetét.

A második kötet legszebb darabja a *Végtelen rét havában*: „No beste kölyke / lóringáló láss dologhoz / önnönfényű mást világíts / aranymarkú másnak is szórj / mókuskedvű bús nevetess / fennlovagló szállj apádhoz / napjaidból láss a jövőnkbe”. Ifjúkori eszméihez, a kétkezi munkásokhoz töretlen hűséggel ragaszkodik. A sárbaragadt ember vágódásával nézi a felhőket, a csillagokat, mit sem törődve a csillagállásokkal. Az élőbeszéd közvetlen, őszinte vallomásával szól a szerelemről, múltó életörömeiről.

Számvetést végezve írja: „életed rég fellobbant”. Ebből a tényszerű helyzettudatból nosztalgikus vágyak, vagdalkozó indulatok fakadnak. A lélek menekül a reménytelenségből. Számba veszi a mentőerőket. A természet, a gyerekkor, a szerelem résnyi lehetőségein át akar magaslatra jutni, léthelyzetéből kiemelkedni. A maga bőrén naponta érzi, hogy az ember nem független környezetétől, azaz a lét határozza meg tudatát, mégpedig a „hol” létet. A természetbe kivetítődő érzések, maga a természet is csalóka. A múltat megszépítő, a fájdalmakat, a szegénységet örömmel látó gyerekkor is hazugság. A szerelem a legtöbbet ígérő menedék: égi-földi birodalmait járja be, eljut a „nem lennék ha / nem szeretnélek” vallomásaig. De hiába jönnek le hozzá az őzek széles csapáson, hiába fekszenek szívéhez a hegyek — „itt a dombok is hegyek” —, a megértő szellemi társakat nem pótolhatják.

Harmadik kötetében a *Hol vagy jövőd* (1973) verseiben tovább gazdagítja költői önarkképét. Rezignáltan rögzíti a változásokat: „vedlett ősz sétál hajamban”. Illúzióitól szabadulva lépcsőnek tapossa maga alá az éveket. A szelíd nosztalgiát már a második kötetben elnyomta a fortyogó indulat, a dac. A harmadikban megsokasodnak a csüggedés jelei, a kételyek. Az utak a távolba vesznek: „álmaim / most már nagy ívben elkerülnek” (*Kelek*). Úgy érzi: „elhörgött minden indulat / az útra / lökik keresztbe / megfáradt árnyékukat” (*Az ott*). A Tejútra is árnyékot dűtenek nagy égi fák.

Furcsa „istenes” versei nem a vívódó hit vagy ateizmus, hanem inkább a csodálkozó kíváncsiság dokumentumai. Kalász úgy lát, mint a kemény hegyi emberek: materialista, amikor a természetet szemléli, de hinni kezd, ha az életről van szó. Ennek azonban már semmi köze a vallásossághoz. A szépen megfogalmazott versekbe egyre mélyebb, töprengőbb gondolatok kerülnek. Nem ritka a szürrealisztikus gondolati és képi merészség sem, de makacsul őrzi az egyszerűség, a szikár tárgyilagosság elvét. Kritikai bátorsága újult erővel támad: „Megültük / torát is a múltnak / de a jövő még nincs velünk” (*Megültük*).

Eredeti képek, súlyosodó indulatok, groteszkbe forduló rezignáció, félelmet, szorongást legyűrő büszke öntudat ambivalenciája gomolyog metsző kritikai éllel: „Lecsusszan minden / tetőkről a hó / havon a szán / ... és temérdek megalkuvásról / a takaró / s pucér fenekét / menti az önérdék” (*Lecsusszan minden*). A verseskötény Kalász számára a jövő hitének szabálykönyve, amelyben a költő a jövő közös hívására felel. Hasznos költői akaratának célja: a szolgálat. A *Simogat a szélben* úgy látja, hogy a táj fölött csüngő „hold elszegődött / egy fának gyümölcse lett”.

A fürkésző tekintet, az önelemzés szükségszerűen jut ellentmondásokhoz. Erős a felelősségtudat, de nő a türelmetlenség is. Zászlóként kitűzött nyitóversében elveti a vakon élést és a menekülés zsákutcáit: „Tisztább világban / emberként egészen / hol föld se reng és ég se háborog / élhetni bátran tehetni merészen / — mostanában csak erre gondolok”. A harmónia azonban csak látszólagos: „Mikor elillan / a zápor / fekszik a rét és tündököl”. Illúzióromboló a folytatás: „rálép a behemót ökör / virág döglök ronda szagától / ... falja a sok medáliát / éjszakája torkába böffen / álmot hitet tövig kirág / csak ganéja lapul köröttem” (*Amint elillan*). A természet is a kiábrándultság, a diszharmónia kifejezője lett. De a tájjal való bensőséges együttélés nem vesz ki verseiből. Lírikus mitológiát épít, szinte jeszenyini hangulatú finom képalkotással, árnyalt érzékeléssel: a Nyugat ott van, ahol „Napnak dunyhát tereget / éjszakára a hegyháton / szénát szárítgató anyagom”. Megélt, megszenvedett élményeket enged versbe áramlani. Néha azonban túlírás károsítja a megformálás értékét.

Negyedik kötetének, a *Ne dűts ki szél* címűnek a záróverse jelenti Kalász László lírájának csúcspontját. Szárnyaló, reményteljes tavaszi himnusz a *Színt vallok a szelekkel*. A jövő-, a mindenséggutatás szimbóluma a vers. Édesanyja a nappal röntgenezi a tojásokat: „röntgenezi a nappal / röntgenezi öreg szemével / a törékeny mindenséget”; féltőn vizsgálja a törékeny mindenség érfutásait. Költészetének zárt élményvilága tágult, de ennél is fontosabb a mélységben munkáló költői öntudat önelemzése, valóságfaggatása. A harmónia élménye a költő személyes világából a jövőbe húzódott vissza. A valóság bonyolultsága rég a derű, a harmónia feladására készítette. De továbbra is alapelve marad a fel nem adott művészi egyszerűség, miközben közelebb kerül a jelen felelősségteljes költői kifejezéséhez.

Tehetségét továbbra is az embert és költőt éltető szülőföldnek ajánlja. Táj és költő egybeforrásának szép példája Kalász László költészete. „Fölemelni e tájat” vallja: „szívünk és nem a munka nehéz”. Szavait a valóság igazolja:

„Van elég idevalósi gondunk...
éjszakánként zuhanva alszunk
de álmunk könnyű messzeség.”

Ez a második kötetben megfogalmazott vallomás nem veszített érvényéből. Széttéekintve a tájon, töretlenül hiszi, hogy az igazságot tartós sérelem itt sem érheti többé.

Az elmúlás, az egyetlen végzetes tragédia gyötrő problémája már a harmadik kötettől fogva jellegadó. A negyedik kötetnek, a *Ne dűts ki szélnék* már a címadása is a halálgondolat folytonosságáról tanúskodik. Humorra hajlamos erős rímérzéke, a kedvelt nyelvi groteszk gyakori alkalmazása, gazdagodó versművészete fanyarabb, keserűbb életérzés kifejezésére is alkalmassá teszi Kalász költészetét. A mezők illatát már rég elnyomja az erős földszag, az idillt nem engedi kibontakozni a valóságérzék. A természetben a vég nélküli harcot látja, nem a tunya mozdulatlanságot. Viszonylag szűk körből meríti anyagát, képei is alig mennek túl a szülőföld határain.

Külön érdeme Kalásznak az a törekvése, hogy tudatosan merít a régmúltból, a népköltészet kincsházából. A Kalevala-hatás eddig is érződött költészetében, de arra nem gondoltunk, hogy „Magyar Kalevalán” dolgozik, amelynek invokációja már el is készült. A bajvívó Balassinak, aki halálában emberként is erkölcsi példává magasodott, egész ciklust szentel utolsó kötetében. A Balassi-inspiráció legszebb verse a *Távol a sík mezőn* kezdetű.

A négy Kalász-kötetben költői arcképének kirajzolódó vonásaira figyelhetünk. Nem teljesen kiforrott, semmiképpen nem lezárt Kalász László költészete. Az értelem és a szív hangján tud szólni, ezért érezzük közelinek verseit. Költő, aki életének nagy részét iskolában, gyerekek között tölti. A „Jeszenyin-kék tájak, távolok” őt is vonzzák, elragadják. Néha úgy érzi: „tömör rum / ezeréves csömör / falum” (*Híg sör*). Mégis a szüntelenül megnyugtató, simogató és gyötrő falu élteti benne a költőt. Bőven van mondanivalója a csöppnyi hazává táguló dombos-hegyes szülőföldről. A sokasodó tapasztalatokat és ismereteket fegyverező erővel, korszerű szemlélettel kifejezni tudó Kalász László kérésének valóra válását kívánjuk: „Apró ország / csöppnyi anya / szemnyi asszony / itt még a dombok is hegyek / hadd nőjék e kisdéd magason / azzá én is: mi lehetek”.

* * *

86. (horpácsi): A rádióban hallottuk: Kalász László

Meddig hallatszik el a költő szava? A kérdés csak látszólag költői és naiv, különösen, ha vidéken élő lírikusokról van szó. Érthető és indokolt is, hogy feltette Dobog Béla is ezt a kérdést Kalász Lászlónak a vasárnap este a Kossuth rádióban hallott interjúbán. Mert — hogy a dolog közepébe vágjunk — igenis lényegesen nehezebb helyzetben van a vidéken élő írástudó, mint a Budapesten vagy más kultúrcentrumban élő kollégája. Igaz — s ezt sokszor el is szokták mondani — verset mindenütt lehet írni. Ámde korántsem mindegy, hogy milyen szellemi környezetben születik meg a vers. Van-e érthető és inspiráló közösség, mely (akár kritikával!) ad valamiféle visszajelzést a költőnek. Az alkotás mindenkor magános volt, ebben csak a kéziratpapír az ellenfele, de nem lehet magányos maga az ember.

Kalász László Dobog Béla értő és tanítványi tisztelettel feltett kérdéseire válaszolva elmondta, hogy 15 évig váratott magára első kötete (igaz viszont, hogy akkor a szenzáció erejével hatott), s hogy ennek, valamint a kritikának a hatására megtorpant, feszesebb — ahogyan ő mondta — „merevebb” verseket írt. Jó versek voltak ezek is, de nem az igazi Kalász-versek, amelyek áradnak, valami összetéveszthetetlen, spontán eredetiséggel és őszinte líraisággal követik egymást. Mert Kalász László esetében nem közhelyszerű az, hogy anyanyelve a vers. Kibuggyan belőle, mint szülőföldje domboldalaiból a forrás, úgy terem, mint szülőfaluja népdalai hajdan, míg létezett az a megtartó közösség. Hogy milyen ritka ma már, azt csak az tudja felmérni és megbecsülni, aki olvassa a kortárs költők elhallgatásos módszerrel építő, „bekódolt” költeményeit.

Kalász Lászlónál minden azt jelenti, amit mond. Nincs talány, nem kell rejtvényt fejteni. Ugyanakkor — hogy igazságosak legyünk a kritikával szemben is — ez az egyszerűség és áttetsző lírai hang olykor megtévesztő is. Ha számon kértek valamit Kalász Lászlón, akkor az a bevezetőben jelzett helyzetével magyarázható. Egy idő után az ember vagy azonosul a környezetével, vagy harcol vele, vagy elhagyja. Nos, Kalász László egyiket sem tette. Hűséges maradt Perkupához, Szallonnához, az apjához, a kövekhez, meg akarja érteni, s ami fontosabb, meg is örökíteni, meg is menteni az itt megismert emberi értékeket. Jószerével csak egyetlen műnemet alkalmaz: a dalt, ezt az érzelmet, indulatokat, de a gondolatokat is nyílt közvetlenséggel kifejező rövid versformát. Ő ugyan a Kalevalára hivatkozott, de nem túlzás, ha hozzátesszük, hogy a Kalász-vers szerves folytatása, ha úgy tetszik modernebbre hangszerelt változata a magyar népdalnak is. S ez az a

pont, ahol mintegy „megtérül” az, hogy peremhelyzetben, valóban a végeken él (egy határ menti kis faluban), nem szakadt el ihlete forrásától és tárgyától: a néptől. Ez ad nagyobb hitet neki — a körüli társaival szemben —, amikor a faluról, tájról, hagyományról, a mindannyiunkat foglalkoztató kérdésekről mond valami fontosat.

Hosszú távon Kalászt igazolja az idő, hiszen létrejött az életmű. Mondjuk úgy, ahogyan a Tompa Mihályé egy évszázada. Ám mégis, mintha a keserűség, kicsit a megkeseredettség hangjait is hallottuk volna vasárnap este. A költő érzékenyebb, mint mi, és sokszor kell érettünk haragudnia. Helyettünk is. Kevesen tudják, hogy Kalász László alsó tagozatban tanít immár két évtizede. S teszi ezt egy szép, de piciny faluban, ahová csak egy példányban (neki...) járnak az irodalmi lapok. Jöjjön be Miskolcra? Mi vonzaná ide, hogy ne vágyjon vissza? A posta elviszi a verseket Szalonnáról az Alföldhöz, a Tiszatájhoz, Kortárshoz — az országhoz. Elismerést is kap (a megye díja, Radnóti-díj, József Attila-díj), de ez sem teszi feleslegessé a fentebbi kérdéseket. Nem jó, ha a költő magányosnak érzi magát.

Befejezésül mégis azt kell mondanunk, hogy jó volt hallani a „nagy” rádióban a mi Kalász Lászlónk hangját, s tudni azt, hogy az egész ország figyel rá.

* * *

98. Papp Lajos: Akit őriz a lábnyom.

Kalász Lászlónak, születésnapj köszöntésül

Nem vagy te egyedül, Laci. Már régen nem vagy egyedül.

S nem is csak azért, mert hozzád valóban lejönnek az őzek az ott-honi széles csapáson, hallgatni szavadat, nem a galambszelidet, a gyermekit. Mert nem vagy te Assisi Szent Ferenc, bár talán neked is megadatott, hogy értsd az állatok beszédét, s tudj hozzájuk is szólni emberi szóval. Amint ahogy beszélsz a kertben növekvő tökhöz, karalábéhoz, káposztafejekhez, esett szilvához, zöld burkát védő dióhoz. Keményebb a te beszéded, mint Isten kolduló prédikátorának a szava volt. S lám, mégis: a szél szájában hord tüzet jeges szívednek, s ha ledőlsz, akkor a hegyek szíved mellé feküsznek. Nem vagy hát magad ebben a világban, otthon vagy, bármit beszélj.

Mint az ősök, magad építetted te is ezt az otthont. Határait nem nyíllövessel jelölted ki; érezted, meddig hat el a hangod, és csak a te hangod. Így épültek fel körül a világod falai: ott állsz középen, éneksz és ott, a falakon belül a te szavadra hallgat minden, és neked engedelmeskedik.

Nagy a hangod hatalma. Nagy, mert a szeretet bizonyossága tölti meg erővel; nem kívánsz te akármily kicsiny birodalom fölébe tornyosulni úrként, rangként, különböző, elválasztó magasságként. S nyilván ezért is van, hogy mikor ledőlsz, szíved mellé fekszenek a hegyek.

Nem vagy te egyedül, Laci. Már régen nem vagy egyedül.

Más körökben, mások köreivel kerített világokban érezheted idegennek, kivetettnek, magányosnak magad. Tán így, ezért volt nehezebb másokénál költői indulásod. Énekelni akartál; azt akartad, ha megszólalsz, rád figyeljenek. Tán kevesebbet figyeltél ezenközben másokra, tán beérted eleinte talmibb, hitványabb hallgatókkal, hamisabb visszhangzással is, tán csak később mérted föl és értetted meg szavad, a szó, a mondott-énekelt szó súlyát, hatalmát. A saját hatalmadat.

Van úgy, hogy megkopik a vers hitele, rangja, csillogása. Van úgy, hogy új mértéket kell alkotni, új hitelességet kell teremteni a vers számára. A költészet számára, a költők számára, akik felültek hamis ígéreteknek, biztatásnak, akik tehetsége inflálódott a gyors, könnyű sikerek környezetében. Nehéz időkben az igazi énekesek tudják: életük lényegévé, sorsukká kell váljon a dal, bármilyen is ez a lényeg, ez a sors. Nincs más út, csak a személyesen átélt-szenvedett, a szenvedéssel, személyes sorssal hitelesített énekhez vezető. Voltak társaid ebben a felismerésben, s voltak előjáró példák. Egy Nagy László, egy Pilinszky János, egy Kormos István példája. S a társak szemvillanása, arcزدülése: tudósítás arról, hogy megértettek. Tudják, erősebbek általad, tudják, erősebb leszel te is általuk. Nem csak barátság az Ágh Istváné, a Bella Istváné, a Buda Ferencé, a Ratkó Józsefé, a Raffai Saroltáé, a Serfőző Simoné. Szövetség, vértelen vérszerződés. Egy-másra-ismerés.

Bizonyára eltávolodhatnak egymástól barátok, közömbössé válhatnak egymás számára ismerősök, cimborák. S nemcsak közömbössé, hanem olykor ellenszenvessé, idegenné. Ám, itt nem a személyek találkozásáról van szó, hanem az utakéről. S a versekéről, amelyek ezeket az utakat kísérik. A versekben levő, megtagadhatatlan rokonhangzásról. Arról, ami megmarad utánuk és utánad.

Nem vagy te egyedül, Laci. Már régen nem vagy egyedül.

Beszélj is bármit, mindig dolgoztál, agyaddal — érzékszerveiddel, kérgesedő két kezeddal, tanítósan zengő hangoddal. Dolgoztál és teremtetted. Családot, hazát, világot. Ez a te nyelvedben egy szó: otthon. Ne félj hát, mert éjjel bátorítani bizonyosan melléd hullnak majd a csillogok.

* * *

117. Fodor András: Kalász László köszöntése

Kedves Laci, huszonhét évvel ezelőtt, születésünk közös hónapjában levelet, s kéziratot kaptam Tőled Perkupáról. Netán megmaradt a levél, amit a *Csillag* szerkesztőségéből válaszként küldtem, de az írott malasztnál fontosabb, hogy máig szólóan rögződött bennem két versed emléke. A *Tizennyolc hatyútojást leltem* volt az egyik, *Jóság legyen az ítélet* a másik. S ha egykori reagálásomat vallatom, megfogott az írások természethez, néphez közeli szemlélete, az intonáció kereketlen közvetlensége, s a félreismerhetetlen kalevalai hang.

Azóta akárhány Kalász László-verset olvasok, ezek a karakterjegyek újra és újra megtalálhatók bennük. Hogyan is szól az apa fiának, 1970-ben?

*Tirhulj beste kölyke
szemenszedett láss dologhoz
önnön-fényű mást világíts
aranymarkú nekem is szórj
mókuskedvű bút nevetess
fennlovagló szállj apádhoz
gyémántszemű nézz magadból
napjainkból láss jövődbe*

És mit szól a fiú apjához 1983-ban?

*Én tudom csak: édesapám
veri füsttel el a fagyot
pöccent csöpp rügyeket a fán
de lemetsz rusnya ágakat
és attól van ez a meleg
és rügy is attól lett a fán
hogy még hajlik a Föld felett
az ég alatt édesapám*

Kalász László ritka következetességgel járja fölismert útját: „azért jöttem a világra hogy a világ hasznom lássa”. Együtt él az erdőkkel, rétekkel, de saját műemlékeiként vállalja a köveket is, és amikor — ismét kalevalai hangon — elkezd: „ideje volna dalolni...”, ekképp folytatja: „felnőtt fejjel gondolkodni (vélni a világ dolgáról) hazám igaz igazáról”.

Az asztronauták korszakában merészeli kimondani: „Nem érdekel a Végtelen!... a Madár izgat nem a Hold!” Ez a renitens gyöngédség

azonban semmiben sem hasonlít némely poéták saját mániáikba gu-
bózó, véghetetlen szellemi habveréséhez, akik a kalitka bűvöletében
nem látják madártól az embert. Kalász László ki mer nézni háza abla-
kán, s be meri vallani: „egy angyalszárny se csapkod itt / — éjfél-tájt a
bányászok szállnak / buszra: viszi ördögeit / a bányába a munkáját”.

Kevés költőnk van, aki ennyire hű maradt a dalhoz, aki ritka ün-
nepű, zord vidék fiaként, magára maradt végvári harcosként is, ennyi
derűt tudott megőrizni magában. Ezért képes külső-belső szorongások
között a lét végső dolgaiban is optimista önszuggesztióra:

*hogyan tartsam arcom a nap felé
hogyan a fény elé tartsam arcom
s előhívott szeplőivel
negatívjaimat ügyeljem
hogyan előhívott szeplőivel
lássam a földet
a Földet melyet a fény elé kell végre
/ tartani
mint anyám a tojásokat*

S éppen, mivel a föld eleven részecskéi iránt sohase vesztette el
érzékét, felelősségtudatát, neki elhihetjük:

*ez az ég
ez a szél
ez a domb
ez az ér
megmarad*

Kedves Laci,
ismeretes, hogy mostanában nálunk kórosan sok az évforduló, a
kötelező megemlékezés, az alkalomra írt, rendelt ünnepi köszöntő. Jó
volna, ha az eseménynaptár kényszere nélkül a hangsúlytalan köz-
napokon is kinyilváníthatnánk szeretetünket minden érdemes pálya-
társunk iránt. Mégis, Te ne restelld most elfogadni összes híveid: a
céhbeliek, családtagok és rokonok, barátok, tisztelők és tanítványok,
lelkes olvasók és híredet csak messziről halló jó ismerősök nagyrabe-
csülését. Jár Neked ez az ünnep, nemcsak azért, mert az eredeti hé-
ber rituálé szerint éppen az ötven év az igazi jubileum, hanem azért,
mert nehéz időkben, mostoha körülmények közt, mindenkor szeretetre
méltó ember tudtál maradni — olyan ember, akiből távoli magányában
is az együvé tartozás sugallata, testvéri üzenete sugárzott.

Hadd térítsünk Neked vissza valamit ma este a szülőföld iránti ragaszkodásodért, társakat kereső bizalmadért, a poétai magyar nyelvhez való kötődésért, azért a törhetetlen szolgálatért, amit irodalmi és pedagógusi munkádban életed párjával együtt végeztél.

Engedd meg, hogy a Magyar Írók Szövetsége nevében minden jót kívánjak Neked: további jókedvet, egészséget, termékeny és sikeres alkotómunkát. Teljesedjék be, amit első köteted záradékaként törekvéseid méltó céljaként helyettünk is megfogalmaztál:

*csak az látja meg a tengert
kinek malom zeng hátán
kinek hajó ül hátán
s erejét azzal edzi
sodrárt haszonra váltja
világ sodrában járva
s millió áramlásból
magáét megteremti*

Fodor András

* * *

119. Cs. Nagy Ibolya: Kalász László: Mintha rögtön meghalnék

Kockázatos eljárás kötetcímet, esetleg kötetnyitó verset egy-egy alkotói periódus lényegkiemelő jelzésének, valamely művészi hitvallás meghatározó, összefoglaló kifejezésének tekinteni: hiszen a címadás nemegyszer csupán a kényszerű választás eredménye, szükségképeni szűkítése, szavakba, tömondatokba tömörítése a sokágú lényegnek. Kalász László új, ötödik, s az ötvenesztendőös költő születésnapját is jelző verseskötönyve, a *Mintha rögtön meghalnék* azonban a címfeltetés dolgában ezt a kockázatot valójában a minimumra csökkenti. A címadó vers az *emberséges élet* belső parancsát fogalmazza: s Kalász László ezzel az egyre nehezebben teljesíthető életprogrammal gyűri maga mögé az évtizedeket, írja, tapasztalások kudarchalmait taposva is, verseit. Hasonlóképpen találónak, vallomásosnak kell éreznünk a másik könyv, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács Művelődési Osztálya s a Magyar Írók Szövetségének észak-magyarországi csoportja kiadásában most megjelent kis válogatás, a *Színt vallok a szelekkel* címadását is: mert a jövődöfkésző bizalom Kalászt e kudarchalmok láttán is makacsul eltölti. Teoretikus bizodalom ez, a lét

konkrétumai inkább üznék a letargia, a pánik, az érzelmi sokk irányába az embert, de a költő *piruló paradicsomokban, kékülő karalábékhoz*, ívesen hajló domboldalokban, tiszta vizekben, friss szelekben, vagyis a mindig és mindenkor újjáéledő természetben, az emberi nem végső menedékében bízik. Ehhez a bizodalomhoz nagy önuralom és mélységesen mély hit kell: hogy a személyes és az egyetemes lét csorbulásai, csonkaságai, az amputált remények, a most csalódás bokrai ne kezdhessék ki az emberiség és a természet majdani, újbóli egymásra találásának ígérétét.

Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy Kalász László emberi-poétai arcu-
lata — az életművet felölelő válogatás és az új kötet tanúsága szerint is — nem változott lényegesen a idők során. A költő a maga helyét keresi a világban, elemzett és józanul bemért létállapotról, feladatköréről tudósít. A képzelet többnyire a reáliákkal játszik, a képrendszer motívumai a való világ realista jelzéseiből vétetnek, a vers a tapasztalás rímes közlése, a lét primer tüneteinek olykor áradó líraiságú leírása. Közérsztélíra Kalászé: de nem a köldöknéző fajtából való. Tisztességvágya példaértékű, költészete megnyugtató szín líránk palettáján. Lehetne talán felkavaróbb is: számos verse a bizonyosság rá (a *Ne dűts ki szél!* darabjaira, a *Hát hol vannak*, s az ehhez a versekhez hasonló költeményekre gondolunk elsősorban), hogy az érzékelés pontos, az ítékezés kíméletlen is tud lenni: ha a személyiség eredendően szelídebb erőit felkorbácsolja az indulat.

Új könyvének motívum-összetétele, líráképlete hasonlatos a korábbiakéhoz: Számadásigénye permanens (*Nőttön nő, Amikor alszunk, Ez az ég*). Ez az élményréteg jobbára a megvalósulással sohasem azonos értékű célok és remények ellenpontosító megvallásában nyilatkozik meg, s önelemző józanság jellemzi a verseket. Tett és ember megmérésekor — Kalász szerint — többnyire az ember — ön-maga — bizonyul valamiképpen alkalmatlannak. Az alkalmatlanság tünetei persze sokfélék lehetnek: közöttük van a csörtetésre való alkalmasság hiánya is. E témakör néhány verse azonban, s mindenekelőtt a *Kardoddal*, a tett halálát nem az emberi gyarlóságban, esendőségben véli megtalálni: inkább az *ellenség hiányában*. Kortünet kifejezője ez a vers: bizonytalanná váltak az emberi értékek és minőségek, s nemcsak olyan értelemben, ahogyan Ady, József Attila érzékelte. Nemcsak úgy: nincs akinek az ember *megadja magát!* Úgy is, ahogyan például Kalász László költeményeiből s csokornyai elbeszéléséből olvasható ki: nincs nyílt sisakú ellenség, nincs vért vért elleni támadás. Tisztességnak álcázott sandaság, erőnek feltűnő bizonytalanság, cél-nak kikiáltott szívárvány, cselekvésnek látszó pótcselekvés: a költő kivont karddal, az életével áll a szétfolyó indák között:

*kivont életeddel
kivont életeddel: kardoddal
nyesed a világ végeit
a világ végeit nyesed:
itten-től ott-ig vagdosod
ormányait-kunkorjait
s nem leled ellenségeid
nem találod elleneid
csak disznó s nem sorsod rőfög
az elkajmult fülű világban
állj mégis: teljes életeddel
kivont karddal
érette bátran*

Kalász költészetének nem a legjellemzőbb, de a legfigyelemre-méltóbb árnyalataira mutat a *Kardoddal*: a legjobb lehetőségekre, a legbiztatóbb irányra.

A halál — épp a természetközeli létfilozófia miatt — gyötrő erővel sohasem támadott Kalászra. Az *elmúlásélményt* kibeszélő versek most sem árulkodnak keserves mögöttes küzdelmekről (*Mint tudnék én, Tavasz lesz*). A motívum szinte kizárólagosan a természetszimbolika köntösében tűnik föl, a szükségszerűség bölcs belátásával elfogadhatóvá szelídítve.

Hangulatskálájában viszont árnyaltabb, sokszínűbb az új könyv. Az öntörvényűség kiéneklése, a megvallott „leszerelés”, kivonulás, a hétköznapi, apró boldogságok elfogadása, a természetszeretet, az okos önvizsgálat hol a már ismerősen szelíd, hol viszont kereső, ironikus közelítésben mutatja magát. Különösképpen az utóbbi erősödött: a költő öniróniája konstruktív versteremtő erővé lesz (*Elnézem Berzsenyi...*). A kudarcok ironikus-önironikus feldolgozása, bár a veszteségek súlyát nem csökkenti, az átélő személyiség erőtartálékaira utal. S utal a témától való távolság jótékony hatására: a megélt élményt már megítélhetővé érlelte vagy az idő, vagy az eszmei-érzelmi fölény. Ez a fajta, rejtőzködően ironikus hangvétel sejthető a számadásélményt *számon kérő* hangsúllyal szigorított versek esetében is: a *Talán az Isten*, a *Vad, kék lovak*, a *Nyeltem*, a *Ha lesz is gyümölcs* soraira gondolunk. Merészebb, meghökkentőbb itt a képalkotás, sejtelmes, misztikus fátyolozottság árnyékolja a szavakat, a gondolat irreálisan megemelkedik (*Négy patákkal, Milyen sötét*). Megjelennek a képzelet vágató, „vad”, „kék lovai”, az égen „holt madarak” szállnak, a költő „kék látomásokról” álmodik (*Áhítat kéne*). Ha a közlendőt, e líra eszmei tar-

talmait vizsgálva, a *Kardoddal* jelzett, kemény, közéleti ihletettségű vasrétegben láttuk a legerőteljesebb, választható líraírányt, úgy formailag az utóbb említett költemények képi gazdagsága, szintezettsége lehet igen biztató. A *Kardoddal* mindkettőre alkalmas példa: tág az észlelés horizontja, belefér a való feletti világ is, a nyelv új ízekkel ismerkedik. Olyan hozadékaik ezek a legfrissebb verseskönyvnek, melyek alakuló, változó, erősödő költészet ígéretével kecsegtetnek: új versek és új színek ígéretével. (*Magvető*)

* * *

121. Székelyhidi Ágoston: Szilárd álmok. Kalász László költészetéről

Szilárd álom? Tapasztalataink valóban szilárd nyersanyagában ez képtelenségnek számít. Nem úgy a költészetben. Kalász László életművét, például az álmok ereje hajtotta mind előrébb, emelte mind magasabbra. Maig elért kiforrottsága sem táplálkozott másból, mint főleg az álmok szelíden konok vállalásából. Ez az iránytű azonban sohasem igazodik örök égtájakhoz, nem olyan a természete. Ellenkezőleg, az állandóságtól eloldozva, önnön kénye kedve szerint működik. Üres térbe, végzetes tévelygésbe is csalhat akár. Tárgyasra fordítva a szót, az hát itt a kérdés, hogy a vállalt álmok találkoztak-e, hol és mennyire találkoztak az emberi igazság fürkészésével., gazdagításával, szolgálatával. Találkoztak. Szándékban is, megvalósításban is, egyre szélesedő körben. A kérdésre és a válasza most a pálya első visszatekintő és mérlegelő állomása kínált alkalmat. Öt évtized elmúlása az emberi pályán, háromé a költőin.*

Bizonyosra vehető, hogy Kalász László alkatában hordozta és hordozza azt az elválasztó ösztönt, mely határt húz a benső és a külső valóság közé. Nem türelmetlen kirekesztéssel vagy elkeseredett szembeállítással járt ez, sokkal inkább a fontossági rend természetes érvényesítésével. Eleve és következetesen a benső valóság javára. Ez a határ és ez a fontossági rend, persze hasonlóvá tesz, de különbözővé is minden művészt. Szélső pontokon a szertelenül halmozó leltárkészítőkkel, illetve az aggályosan tiszta önkifejezőkkel. Kalász László az utóbbi irányhoz húz, olyan formán azonban, hogy a benső valóság képét kezdettől ötvözte külső elemekkel: előbb afféle tájékozódó jelöl, később a mélyülő kölcsönhatás szellemében. Útja azon-

* *Színt vallok a szelekkel — válogatott versek (Miskolc, 1983), Mintha rögtön meghalnék — új versek (Magvető Kiadó, Budapest, 1983).*

ban nem az egyensúlyhoz, hanem a szervességhez vezetett. Nem is az eszményi teljességhez, ami oly kevesek kiváltsága, hanem a hiteles eredetiséghez, ami a nemes minőség védjegye.

Főszerepet ebben a vágy töltött be, az érzéki élet birtoklását kívánó „vad szeretet”. A túlzó fogalmazást ne értsük félre. A kívánó szeretet erejére vonatkozik, nem tartalmára. Hűségét mutatja, nem elvadtultságát. Nagyon is becses és finomult örömeikkel elégedett, azaz elégedett volna meg a költemények kicsit mindig kamaszos hőse. Végül a jó, más oldalon az el nem rontott közérzet szabadságában jelölhető meg a cél. Ebben valóban, mivelhogy a föltételek nem terebélyesedtek önálló tartománnyá, világnézeti, társadalmi, politikai vagy egyéb törekvéssé. Értelmezésül, íme egy ritka közvetlen vallomás: „kezdetemtől fényre vadásznék”. Csak nem az idill sóvárgását értjük benne, az erőszaktól és pusztulástól rettegő Európa közepén? De azt. Azt is. Az édes elvegyülés és tesvériesülés képességét és hajlamát mindennel, ami emberi és természeti: „Áhítat kéne gyermeki / csodálkozás...”, „... én most már szent ferenc vagyok / naponként prédikálgatok...”, „Énhozzám lejönnek / az őzek / széles csapásokon... / ... mellém hullnak a csillagok / éjjel / ne féljetek...”. És egy kérdés mégis, félő indoklással. „Négy-patákkal állatok / gyorsan körüljárjatok / ki ne billenjek e körből: / itt-ragadjak nálatok...”. Kibillent, menthetetlenül a körből, vagy inkább bele sem került teljesen. Mert ama szent ferenci kegyelmi pillanatok is kegyetlen véget értek. A madarak, a varjak nem hallgattak a szavára. És már: „... nem prédikálok: káromok”. Hiába jöttek hozzá az őzek és a csillagok is: „... mégis igen magam vagyok / bármit beszélek”. A lelket dermesztő fordulatok azonban, visszahatólag nem teheték semmissé a békés öröm illanó érintését, és nem téphették ki gyökerestül az eredendő összhang óhajtasát. Emlékezzünk: „vad szeretet”, állhatatos hűség fogta, tartotta azokat a gyökereket.

Olyannak tetszett kezdetben, hogy a vágy, a „vad szeretet”, az ajándékul kapott egy-két kegyelmi pillanat hatalma elegendő a védelemre. Ennek az ártalmatlan és ártatlan állapotnak ki, mi és miért lehetne ellensége, különben is. Legrosszabb esetben legyintenek rá, nevetnek rajta, atyáskodva korholják. Félszeg, csöndes garabonciást festett az egyik önarckép is: „sose álltam jól a sorban / örök újonc — mind kilógtam / sapkámot szememre toltam / eszemet szívemben hordtam...”. Lényeges önarckép ez, folyton új és új vonással kerekedve. Összegző formája abban a párbeszédben bontakozott ki, mely apában és fiában személyesítette meg a benső és a külső valóság elterítését. Apa: „Te mákonyos szemű / álomjáró dologhoz láss / vágyad csak pelleerejű, / s rosszat nem lendíthet jobbá / ólomkezü sza-

porázzad / madárlelkű hullj a földre”. Fiú: „Vágyam el nem hagyhat / azt fogom én már csülnökre”. Bolond Istók rokona ez az „álomjáró” és „madárlelkű” fiú. Az övé és mindenkié, akit azért fokoz le a környezete, mert a kincset érő titkokhoz nincs kulcsa. Szegény nézi le a gazdagot!

Kétféle mérték ütközik itt. Változónak, alakulónak a benső valóság mértékét láthattuk, a lírai jellemét, aki éppen ütközés közben edzette keményebbre öntudatát. Nem a győzelem reményében. Csak a kudarc könnyebb elviselésére, megmaradt vágyainak és megszerezhető örömeinek óvására. Kalász László költészete ezen az ösvényen fejlődött tovább. Választási helyzetbe kényszerült, és akart és tudott választani. Számolt minden addigi gyarapodással és veszteséggel, minden lehetséges jó és rossz eséllyel. „Lidércek jártak előttem / engedtem magam utánuk”. És: „talán ezek a gyötrelmek / csikarnak hitet agyamból”. Megjárta és megtapasztalta a védtelenséget, az aláztatást, a vak menekülést, a rontást keserűen tetéző önrombolást, meg az önkéntes kötődés gyógyító melegét, az igazság fizetetlen őrzésének erkölcsi elégtételét. Párhuzamos utak voltak ezek. Elméletileg bármelyiket ki lehetett volna szemelni a jövőre. Kalász László az ott és akkor adott legnagyobb ellenállásnak feszült neki. „Mintha rögtön meghalnék / úgy kellene élnem / ... születéstől halálig / tartó emberségben”. Főlőleges volna hőssé avatni ezért. Elsőként ő maga bújna ki garabonciás, éber gyorsasággal a babérkoszorú alól. Számára ugyanis az a nekifeszülés: a legjobb rossz volt. Nem több. Nem is kevesebb azonban. Ha már vágyai megtestesítőjeként a világgal nem köthetett, nem könyöröghetett és nem csikarhatott ki békét, magával lehessen békében legalább.

Visszakanyarodtunk ezzel az alaphelyzethez, de más szinten. Benső és külső valóság viszonyának bonyolultabb, ebből a szempontból magasabb szintjén. A lírai jellem most is a jó közérzet szabadságára szomjazott, csak hogy már nem csorbítatlan bizakodással, már nem kétely nélkül. Sűrűsödő kételyei és súlyosbodó sebei a védekezésnél hatékonyabb védelemért kiáltottak, a benső bizonyosságért. Talapzata eleve készen állt: a természetes jog a természetes emberi életre és a tiszta lelkiismeretre. Vajon miért nem lehetett korábban életnagyságúra egyenesedni a kész talapzaton? Több okból. A lírai jellem mindvégig hajlott és hajlik a visszahúzódásra, a hallgatag szemlélődésre, „álomjáró” és „madárlelkű” alkatának szemérmes rejtésére. Ugyanezért képtelen arra, hogy az érdek, a célszerű cselekvés, a küzdelem mindennapos kihívásait sorjáztató világtól megértést és fölmentést kérjen és kapjon. Tovább is van azonban. Igazolható-e ugyan minden kihívás és befoglalt mérték jogossága, igazsága, érvényes-

sége? És hol keresendő a magyarázat? Ki kellett kristályosodnia ezeknek a tapasztalatoknak, kételyeknek és kérdéseknek is, hogy a benső bizonyosság megszülessen. Vele egy tőről hajtott aztán a nem mindig nyílt kihívásra nyílt kihívással felelő, méltósággal teljes bátorság. „Kardoddal kivont életeddel / kivont életeddel: kardoddal / nyessed a világ végeit / ... s nem leled elleneid / ... állj mégis: teljes életeddel / kivont karddal / bátran”.

Ettől fogva új téttel egészült ki az örömet ostromló vágy. Teljesedésének esélye vagy esélytelensége mintául kínálkozott a többi ember vágya számára. Egyszemélyes, vértelen, fegyvertelen és hatalom nélküli képviselőül is: hiszen „az ember örömért kiált”. E táguló azonosulás mögött nem az önbizalom vagy a bizakodás növekedése húzódott. Éppen hogy a félelem fokozódásából eredt. Iszonytató összefüggés sejlett föl a költőben: az öröm elvézése az emberi világ sorvadását okozza. Igen: „az ember örömért kiált”. De: „haj örömet hoz-e a szél? / s lesz-e virág? / lesz-e világ?” Az örömtelen világ: nem az emberi módon élő ember világa többé. Emberi öröm és emberi élet egyé vált tehát ebben a tömör rajzolatú képben. Miként ebben a költészetben is. Az örömet álmódó álom ezáltal öltött szilárd alakot: „... a világ végén milliárd / fényévekként semmül a semmi / Nihilbe nem hagyom szilárd / álmainkat is beleveszni”. Igazában itt hágott legmagasabb értékre a tét.

Micsoda kristályágazat rakódott lassan arra az egy szál vágyra! Nem mesterségesen, hanem az időben újulva és változva megmaradó élmény nyomán. Az idő maga is beépült az élménybe így. Medre lett a vágy keletkezésének, az öröm kibomlásának és elporlásának, anyaga az összefonódó múltnak, jelennek, jövőnek. Kalász László érzéki és bensőséges költészete az időben találta meg azt a természetes áttételt, mely a valóság egyetemesebb törvényeibe torkolt. Java állapotrajzait, helyzetrajzait az idő sodrához kötötte: a jelentések így gyűrűztek mind messzebbre. A jelenben megnyilatkozó lírai jellem, az idő szinte élő, cselekvő társként szólítva, voltaképpen mindig a jövő kapujában is állt és áll. Érzéki bizonyosság ez számára, ezért szükségtelen magyaráznia jelen és jövő egyidejű átélését. Végül mindez a kezdet és a vég elmosódását, múltba és jövőben oldódásának képébe sűrűsödött. Megdöbbenő látomásba olykor: „vad kék lovak vágtnak át az égen / s én nem leszek? / — nem is voltam soha?” Különös visszahatásról tanúskodott ez a kérdés. Arról, hogy a szüntelenül munkáló idő élménye a mindenkor jelent befejezetlenné, lezáratlanná teszi; a jelen tehát sohasem lehet teljes, benne az ember, az ember sorsa és

helyzete sem. Kalász László teremtett világában ez az örökös áramlás, áttűnés, lebegés uralkodik.

Éppen a hullámra hullámot görgető idő sürgette a költőt a jövő faggatására. Nem egy verset zárt izgatott kérdés: „hol vagy jövendő”, „hol a jövő, hol a jövő”, és: „előhívott szereplőivel / lássam a földet / a Földet, melyet a fény elé kell végre tartani / mint anyám a tojásokat”. Az utóbbi kép fölöttébb egyszerű hasonlata a faggatózás gyakori okára és céljára utalt. Az átvilágított Földnek arra kellene választ adnia, hogy a jelen emberi esélyei közül melyik fogant és fogan meg, melyiknek lett és lesz meddő a magva. Már tudjuk, hogy a faggatózás az öröme vágyó ember esélyeire irányult. Vagyis az érzelmeiben, a lelkében teljes és szabad ember esélyeire. Reménykedve és kételkedve, hittel és hitetlenül erőre kapva és megfáradva. Egyedül abban nem engedve, hogy az ember igazi élete elidegeníthetetlen a vágytól, a vágyat újra és újra szárnyra emelő álomtól.

* * *

122. Cs. Varga István: Kalász László: Mintha rögtön meghalnék

Mintha rögtön meghalnék címmel jelent meg Kalász László ötödik verskötete a *Magvető* Kiadónál. Az ötvenedik születésnapját ünneplő költő eddigi öt verskötete az alábbi időrendben látott napvilágot: 1967-ben jelent meg a *Szánj meg idő*, 1970-ben a *Parttól partig*, 1973-ban a *Hol vagy jövendő*, 1975-ben a *Ne dűts ki szél* és most, 1983-ban a *Mintha rögtön meghalnék*. A dátumok is mutatják: Kalász folyamatosan termő költő, alapélményei „évelők”, nem „egynyáriak”. Versművészetéért méltán kapott elismerést: 1973-ban Nagy Lászlóval együtt vehette át Győrben a Radnóti-díjat, majd 1975-ben József Attila-díjjal jutalmazták munkásságát.

Osztatlan szeretet nyilvánul meg iránta szerte az országban. Nála nem különül el szülőföld, lakóhely és munkahely. A „kies Bódvavölgyét” ő rajzolta rá elsőként a magyar irodalom térképére. Elhivatott ember, költőnek és pedagógusnak elhivatott, akit puritán emberség, szívós meggyőződés köt a szülőtájhoz, a választott létformához.

Új verskötete is meggyőzően bizonyítja: számára változatlanul megtartó erő a családi kötelék. A szülő szeretetet fiúi szeretettel, a hitvesi gondvállaló hűségét férfiúi szerelemmel viszonzozza. Szüleiről írta korábban:

*Engem talán csak álmaim szeretnek
anyám, apám is társai ezeknek
s ha útjaimon olykor elbukom
ők riogatnak tovább az úton
esett sorsukkal védelmemre kelnek...*

Ez a meghitt, bensőséges hang folytatódik az apa-versekben, a verses anyaképben. Az édesapa alakjához köti a tavaszi újulást, a rügybontást is; létét-jelenlétét szinte mitikus erejűnek érzi:

*és rügy is attól lett a fán
hogy még hajlik a Föld felett
az ég alatt édesapám.*

(Tavasza lesz)

Életét mederbe vezető, a szülőföldön lehorgonyzó, otthont teremtő hitetársáról írja: „nem lennék, ha nem szeretnék”. A feleség gondja fűteni, melegen tartani a *benti világot*, hogy fűtse a *kinti világot* a lét-szerelem:

*Nézlek
az égen csillagok
villódzással vernek ki téged
csillaggá vált alakod
melegíti a Mindenséget*

(Nézlek)

A születésnap-i köszöntés verses szavaiban korábbi motívumok újuló jelentéseire figyelhetünk:

*Amikor
színt vált a levél:
színekké változik a szél
... gondokkal traktál október
... s köszöntelek oktató szóval
születésnapod reggelén*

(Amikor)

A családi körkép a három gyerekkel együtt teljes: „ülj asszonyom az ölembe... három gyerek hozz poharat (...) három gyerek szaladozzál”: bort, keserű sört és körülgyöngyöző álmot hozzá!

Kalász hangja kötetről kötetre keményedik, látásmódja illúziótlanná vált. Kiteljesedik képteremtő tehetsége, intenzívebb lett versformáló ereje. Költészetének gazdagító alapforrása a szülőföld. Kevesen őriznek ekkora hűséget szülőföldjük iránt, és kevesen tudják viszonzni mindazt, amit a szülőföld örökül adott, mint Kalász László. Egy falusi tanító teljes életet élhet Szalonnán is, de az már ritka érdem, hogy Kalász László költőként Szalonnán tudja mérsékelni a környezet lefokozott szellemi életének veszélyeit. A falu világa élményekkel, természet- és emberközelségekkel kárpótolja a hiányzó szellemi inspirációért, sugallatokért, a pezsgő szellemi életért.

Kalászt hívták sokfelé, mégis Szalonnán maradt. Pedig vonzották őt is a „Jeszenyín-kék távolok”. Még azt sem tette, amihez joga lett volna: nem csikarta ki azokat a lehetőségeket, amelyek birtokában naponta gondtalanul élhetett volna a költői önépítkezésnek. Embersége, szívós meggyőződése köti a szülőföldjéhez. A kötelességtudat, a morális tartás példaképeinek vonzásában itt alakította ki valós helyzetudatát. Versei, indulatai ebből a „kőbordás életből” fakadnak. Ebben a választott világban nem az idill, hanem a küzdelmes munka teremt otthonlétet. Szegény világ ez, köves, nehezen művelhető kevéske termőfölddel a méltán híres természeti szépségek (Jósvafő, Aggtelek, Szögliget) ellenére is. Sőhajt fakaszt a felismerés: „micsoda világ burjánzik e szerelmes tájban”. Egymást élteti szülőföld és költője. Felesel az egyéni lemondás és a közösségi remény: „e szerelmes szülőföld elveszejt már engem” — és hűség reményelve — „de ez a szél / de ez a domb / meg ez az ér / megmarad”.

Ciklusai, kötetei nemcsak tematikusan, de a látásmódot tekintve is szerves egészet képeznek, művészi tükörképei a pedagógus költő életének, változó évgyűrűinek. Nem zenekari zengés, nem asszociációs zuhatag, hanem a szólóhangszer magánritmusa jellemzi Kalász líráját. Egyéni, eredeti hangon unisono énekel a magyar líra sokszínű kórusában. A léthelyzetét tükröző keserű versek megszaaporodtak. Úgy érzi: „csak durva pokróc / illene már e létezéshez”; „sok a gond az én szívemnek / akárhogy is szívelnek”. Az egyéni gondok részint megoldódnak, valami belső gond mégis érvényben marad: „kisimul minden dolgom — marconább csak az arcom”. Az okok közt megnevezi azt, amely tőle függ, ami benne van: „nem végzem igaz dolgomat / hol szívem téríti el létem / hol meg agyam egy gondolat” (*Úgy eldurvul*). A költészetre ítélt elme naponta megküzd küldetésudatáért: „hitem ponttól pontig bukácsol: / magamnak szántam minden kínom / — örökké csak verseimet írom”. Összegezően szól léthelyzetéről, küldetésudatáról: *Pilátus vagyok*

*s Krisztus is
percekre feszít vak ítélet
ne is legyen feltámadás
de amit élünk legyen élet*

*golgoták a domboldalak
gondjaim már feszületek
mosom kezem Bódvánk vizében
utána fölfeszülhetek*

Az idő múlása érződik az egyéni létszférában:

*Mögöttem
meghajlott a nyár
előttem szétterült az ősz
... s mögém szobrot félelmem állít.*

Kalász realista költő. Az ő valósága a természetből, az ösztönző népköltészeti hagyományokból, a történelem és a népi kultúra vitális örökségéből áll össze egységes egésszé. Tudatába szinte betör a látvány: a hegyek karéja, a Bódva patak, a Rakacai-tó. A látványból látomás lesz — „agyamba magam ömleszték látomást” — írja. A valóság lényegi ismérveit őrzik a költői képek, a művészi látomásban felragyog a táj, ünneptartalmat kap a patak, a tó és felmagasodnak a csereháti hegyek. A látomás milyensége, minősége adja meg a művészi értékeket. Az emberarcú, az emberszabású, az emberiesíthető érdeklő a tájból, a történelemből, a művészetekből is. Ott hívta elő a hely szellemét, ahol „a hegyek egy darab eget / emelnek a válluk felett / Ez az én világom / mint egy óriási lábnyom”. Nézőpontjának tengelye: Perkupa—Szendrő vonalában és magasában húzódik. A szülőföld reális arcát örökíti versebe. A valóság költészete ez: rakéták nem szállnak fel e tájról, „ha az ablakon kitekintek / / egy angyalszárny sem csapkod itt / éjfél tájt bányászok szállnak / buszra: viszi ördögeit a bányába a munkásjárat” (*Talán az Isten*).

Sejtjeiben hordja, őrzi e tájnak „regés emlékeit”, fürkészi az egyéni és a közösségi történelem tanulságait, az időközben forradalmian megváltozó falu átalakuló arcát. Így összegezi kérdéseit:

*mért alakultak így a dolgok
mért volt eddig történelem
és abban is ugyan miért volt
minden ami történt velem...*

Kalász költészetét nem szabad a falusi értelmiség élményvilágára szűkíteni. Sokkal mélyebb és szélesebb az ő forrásvidéke, mintsem az egyetlen társadalmi rétegre korlátozható lenne. Ismeri a tájformálta arcokat és a tájformáló kezeket, az emberi sorsokat. Fürkészi, alakul-e új közösség, támad-e embereket összetartó új kohéziós erő. Küldetését a használni-akarással jelöli meg: „azért jöttem a világra / hogy a világ hasznom lássa”. Méltó dolgot kér erőnknek: „dúsabb vért sorsunk erejének”. Dalolni, gondolkodni felnőtt fejjel akar a haza „igaz igazáról”.

Legfőbb parancsa a helytállás, a valóságvállalás: „célal s céltalan / s egyenként a tág mezőt bejárva / tesszük dolgunk: hisszük: értelme van”. A vers közösségi küldetését vallja: kell, hogy a versek segítő tettekké váljanak, segítsenek legyőzni a „meggémberedett szederjes világ” közönyét. Új kötetét is áthatja a vágy: a „Tisztább világban / / emberként egészen / ... / élnetni bátran tehetni merészen” reményhite.

Líráját az arányos versszerkezet, a rövidség, az egyszerűség, a könnyen áttekinthetőség jellemzi. Hú maradt a dalformához. Nem idill a Kalász László-i harmónia, csak vágy, kiküzdött eredmény a dalszerű remekekben is: a belső magatartás és az érzéki megjelenítés önmagában nyugvó összhangja. Dalainak esztétikai minősége nem érzékies, inkább bensőséges. De tud derűs, könnyed, sőt fanyar és borús is lenni. Kísérletezik a diszharmonikus, a groteszk és a komikus változataival is. Legjobb verseinek őszinteségében az alkotás igazsága érződik. Művészileg tökéletes versei, amelyek megfelelnek költői szándékának: *Mintha rögtön meghalnék*, *Pilátus vagyok*, *Ne kötözz* és legteljesebben a *Nem tudsz* című. Mondanivalója mögött a maga teljességében áll helyt. Ismeri ugyan a szerepjátszás lehetőségeit, mégis jobban vonzzák az őszinteség, az átélés mélységfokozatai. Távol áll tőle az üres, a kongó, a felfújт beszéd, mindaz, amit hazugnak érezhetünk.

A művészi helytállás Kalásznál hűségként jelentkezik. Morális felelősség köti korához, társadalmához, szülőföldjéhez és népéhez. Ismeri a maga világát, átéli és versművészetében követi embertársainak sorsát, kutatja a sorsalakítás esélyeit. Nem utánoz, senkit nem követ. Ha a költő személyiségéhez viszonyítjuk a Kalász-verseket, a hűség, az őszinteség és eredetiség esztétikai minőségváltozatait állapíthatjuk meg. Ténybeli hitelesség, lényegszerűség, mély őszinteség jellemzi ezt a lírát. Ebből adódik művészi valóságát. Gyönyörködtető funkciója igen erős. Realizmusának ismérve: a lényegszerűség a belső igazságból, emberi jelentőségből születik. Verseiben bensőség-fokozatokat tudunk elkülöníteni. Mélységkülönbségek vannak nagy versei és egyszerű dalai között is. Verseiben életerő, a természet bősége és

szépsége, vívódva is nehézségeket leküzdő, igenlő költői magatartás nyilvánul meg. Bensőség-értékét az erkölcsi eszmék, a közösségi érzések adják, amelyekre Kalász igen kényes és fogékony: „Áhítat kéne gyermeki csodálkozás / / havakkal hulló / kék látomás”. A gondolati elmélyülés sem hiányzik jelentősebb verseiből, amint az egységes átformáltság és a művészi távlat is éppen ezekben a legteljesebb, a leg-tökéletesebb. Kalász úgy tudott korszerű maradni, hogy mindenféle modernkedés kínálkozó mellékútjait, csapdáit elkerülte. Azt a területet veszi birtokba, amelyet minden ízében ismer. Nem vágyik idegen, távoli terenumok birtoklására. Tudatosan szűkíti horizontját, hogy a lát-határig biztosabban vehesse hatalmába a maga régióját: „nem érdekel a Végtelen! (...) a Madár izgat nem a Hold!”. Reménnyel együtt él benne a kétely, a félelem, amely nemcsak szűkebb pátriájának féltése, de az emberiségmértű veszély kimondása is:

*„jaj örömet hoz-e
a szél?
s lesz-e virág?
s lesz-e világ?*

Az álomszövvő éj múltával csak a kakasok kiabálják: HOL A JÖVŐ
HOL A JÖVŐ? Folytatólagos válaszkeresés ez a korábban kötetcím-ben tudatosított problémára: HOL VAGY JÖVENDŐ? Önmagára vonatkoztatva jelöli meg a vers- és kötetcím-ben is tudatosított válaszlehetőséget:

*„Mintha rögtön meghalnék
úgy kellene élnem
születéstől halálig
tartó emberségben”*

A Kalász-líra őrzi sajátosságait és tudatosítja karakteres ismérveit. A versgegészt erősítő megoldás az első sorba beolvasztott cím. Jellegadóan hangsúlyos, erőteljes a versindítás. Rendszerint elmarad a központosítás. A belső tagolás, a gondolati és képi kifejezés írásjelek nélkül is érezteti a mondat- és szakaszhatárokat. Az ismétlés, a meg-hökkentő ellentétezés, az alliteráció gazdagsága és változatossága az új kötetben is hatásos versépítő eszköz: „hogyon vonhatnám le fel sem vont vitorlám” (*Elnézem Berzsenyi*). A kettőspont és a felkiáltó jel vált leggyakoribb írásjelévé. Kedveli az egyéni formákat: leleményes szóalkotó és ritmusteremtő. A gyakori sejtetés, elhagyás-elhallgatás esz-

közével, kérdőjeles formával tiszteleg a szíve szerinti költőelőd, Jeszényin előtt:

*„vad kék lovak vágatnak át az égen
irgalmatlan-időtlen állatok
csak én tűnök el s mindenek megmaradnak?
lendül a szél a felhők ostora
vad kék lovak vágáznak át az égen
s én nem leszek?
— nem is voltam soha?”*

Kimunkáltan tudatos a feszes szerkesztésmód, a versalak kivételes zárttsága. A versforma sajátos világképet, gondolkodásmódot tükröz és hitelesít a Kalász-versben.

A rövid, egy képből kibontott és végigvezetett vers a költői eszményképe. Finom ívű, egy tömbből alkotott versei a szűkszavúságig rövidke és tömörek. Célja a gondolathoz igazított versforma, a kifejezés egyéni, markáns pontossága. Bár a narratív elem néha háttérbe szorítja a kifejező funkciót. Tiszta költői látás, világos nyelvi formálás jellemzi. Sajátos, üde hangja és színváltozatossága gyönyörködteti az olvasót. Csak látszatra statikus és idilli, valójában belső feszültségekkel terhes ez a versvilág. A karcsú, változékony rendben futó sorok töredezetek, de így is őrzik az elegáns egyszerűség eszményét. Fel erősödött a „kalevalai” hang, képvilág, szókincs és ritmus. Nemcsak a dalforma, a szabadvers is Kalász benső lényéből fakad.

Költészete panasz helyett gondot tudatosít, helyhez illő, eszményeinkhez méltó gondokat és feladatokat. Kalász Lászlónak azt kívánjuk életének ötvenedik évében, hogy még nagyon sokáig daloljon önfeledten — mindannyiunk örömére.

* * *

123. Farkas László: Örökké csak verseit írja

Kalász László: Mintha rögtön meghalnék

Kemény, szigorú ars poetica úgy írni verset „mintha rögtön meghalnék”. Lázas kamasz költők szoktak ilyen halálhoz szólaló végletességgel fohászkodni az élet és a költészet „születéstől halálig tartó emberségéért”. S van is Kalász László egész költői magatartásában, kedélyében — mindmáig, ötven évén túl, ötödik kötetében is — valami múlhatatlan fiatalosság, ifjúúi láz és egyértelműség, szabadon kószáló vadócosság.

Csak fiatal költő mer olyan kihívóan eklektikus lenni, mint ő, amikor össze nem illő dolgokat természetes módon illeszt egymáshoz. Egyszer „fentebb stílusban” beszél, egyszer paraszt-egyszerűséggel. „... mikor kelet rőt fényeivel villózik a Nap” — mondja fennköltén, s folytatja ugyanazzal a tollal, olyan egyszerűséggel, mint ahogyan a kenyeret szeljük: „... és délben is: mikor ebéd van: csak megáll a fejem felett és néz és látja hogy ebéd van indul és nyugatra lemegy”. A daktilus ürügyén ilyen választékosságot csempészt a versbe: „eme tájon”; ilyen rokokó jelzőt: „csöpp szerelem”; de másutt ugyanez a jelző érzékletes képben ölt testet: „édesapám veri füsttel a fagyot — pöccent csöpp rügyeket a fára...”

Fiatalos az a szóteremtő, szóhasználó bátorság is, amivel gyakran „viadalozik”, „omlódik”, „irramt”, „gomolyog”. A fölkelő Nap sugarékol a versben (enyhíti-e, vagy inkább élesíti a kihívást, hogy ezt az igét a kakas hangjára rimelteti?). Földerengeti a Kalevala nyelvi világát, zsozsmázza ragrimeit, kamasz inverziót vet a strófa végére („fülemig ér a nevetésem – sírtam volna pedig éppen” — másutt meg Kosztolányi ravasz rímeit forgatja. A „havakkal hulló kék látomás” mellé szemrebbenés nélkül odatűzi a frivol neológ „befürösz” igét.

De ez a játékos, ifjan szeszélyes mozgású költőnk a tréfára hajló kedéllyel, szójátékszikráival, fanyar fricskáival igazában nagyon keserű, rosszra-érzékeny költő. Egy felnőtt gyermek gyötörődik, kesereg, vívódik, néha lázong, néha beletörődik ezeken a lapokon. Játékosága nem az önfeledt öröme, hanem a bánatot lerázni akaró tiltakozás: szorongást rejtő fölényesség. Leír egy-egy hetyke rímet: rüggyel-ürüggyel, de mint Kosztolányinál, nála is igaz bánat, igaz sóvárgás van a fintor mögött. Fiatal kora óta játssza, hogy a verseknek nem ad címet, ehelyett kiemeli az első sort vagy félsort, mint egy iniciálét, ezzel jelöli meg a verset. Valaha szelíd formai lázadás érződött ebben; mára megszokottá és magától értetődővé vált, mint egy védjegy. Egykor dacosan hagyta el a mondattagoló írásjeleket, ma már közönyösen, természetesen, s ezáltal (is) lesz a verse olyan, mintha dúdólná. Sorbotlásai, töppedt rímei, tétova sormetszései nem ügyetlenségre vallanak, hanem a forma iránti fölényes egykedvűsége. Fölidézi a „havakkal hulló kék látomást”, a fényben „széttárt szárnyon a Békét” — de ez az ironikus játék az idillel csak alkalom arra, hogy ki-mondja a dühét „minden barom és kiskirály ellen”, akik „látványosan érdemük őrzik”.

Mindezek tehát nem az öröm, az önfeledtség játéakai, s e kulisszák között a rosszkedv, a szorongás és a bánat szólal meg versről versre. Ritkábban az előbb idézett és megnevezett elkeseredéssel (Áhítat ké-

ne), a „neu-neutronbomba” teremtése ellen fékezetlen indulattal sorsa ellen (Megtudtam most); másutt meg sírós dühvel az öregemberek kiszolgáltatottsága, méltatlan sorsa ellen (Nem tudsz). Inkább a rezignált, keserű panasz e verseknek az alapszólama, az elmúlás miatti, az „elkajmult fülű” világ miatti, a magány miatti panasz; arról, hogy „szívemben keserű méreg gyűl”, s kérdések tolnak föl: „lesz-e virág? s lesz-e világ?” Elkomorult kedélyű verseiben „árnyak szállnak”, a kételkedés, a halálfélelem, a reménytelenség fekete madarai. Szent Ferenc-i prédikációja károgásba keseredik, az isten „magányában sírni kezd”, foszlik az álomszövő éj; fenyegetettségében és tehetetlenségében, antipólusaként vagy másfajta, a kozmoszsal azonosuló költői Énnek, hátborzongató metaforában parányira zsugorítja, súlytalanítja, valósággal elveszejteti magát:

*Milyen sötét
az éjszaka!
az égen holt madarak szállnak*

*szárnyából hullok
tétova
pelyheként
egy megholt madárnak*

S ahogyan a játékos felszín mögül komorlanak a sötét színek, a jajongás, a düh, a kétségbeesés verssorai, olyan erővel szólal meg e fekete kárpit mögül a fény sóvárgás, az „élnék még kicsit” fohászzkodás, a szerelem melege, a feltételes módokkal megvallott vágyak: „Szirmaim élnék egy virágnak...” „Mint tudnék én hinni a nyárnak — ha a lombok nem hullanának!”. Amilyen rozsdált, mélyen vésett a keserűség és a szorongás, olyan erős — majdnem olyan erős — az ellenszegülés, a lázadás, a muszáj-hit: „állj mégis: teljes életeddel kivont karddal érette bátran”. Felkiáltójelekbe fogódzó belső parancsok jelzik a vitatkozó szándékot: „méltó dolgot komoly erőknek”! A belső vitát a színjátszó, tétova feltételes módok mellett erősebben hangzó sorok is kifejezik: „Nihilbe nem hagyom szilárd álmainkat beleveszni” — bár elhíhetőbb, jellemzőbb Kalász László hangjában az a költői kérdésekben lappangó, talán-reményű, fényre, sarjadó fűre, piruló paradicsomra szerelmesen tekintő költői sóvárgás, amely a mindent elrontani tudók ellen az áhítatot, a gyermeki csodálkozást, a havakkal hulló kék látomást fordítja.

Játékai, szeszélyes futamai, dúdoló természetessége megőrizték Kalász László fiatalos tehetségét; vívódó, vergődő, ítélkező versei mélyebb rétegeit tárják föl, s nagyobb távlatait ígérnek az immár felnőtt, eszközeiben kiteljesedett költő világának. (*Magvető Kiadó*)

* * *

128. Simon Zoltán: Kalász László válogatott versei

A Cserehát csendes lankáit majd pontosan észak-déli irányban metszi ketté a Bódva-patak. Ennek völgyében találták meg a kőkor emberének egyik jelentős telephelyét, a vonaldíszes kerámiáról ismert Bükki kultúra emlékeit, és a nyelvészek úgy gyanítják, a *Halotti Beszéd* is e tájon hangzott fel először egy nyitott sír szájánál. Ma bármerre nézünk, vár- és kolostorromok emlékeztetnek a régmúlt időkre. Román stílusú templomának szépen restaurált freskóiról híres Szalonna is, az az aprócska falu, ahol az egyetem elhagyása óta él és tanít Kalász László, aki innen küldi halkszavú költői üzeneteit, hogy hallja meg „nemcsak Szeged / a Hold vagy Párizs / de falum leginkább”.

Régebben a kritikusok „hetek”-ként emlegették azt a laza — összetartozásukat inkább csak az elnevezés hatására tudatosító — költőcsoportot, amelyik a hatvanas évek derekán jelentkezett első köteteivel. Az időközben epikára váltó Raffai Saroltán kívül ma már Ágh István, Buda Ferenc, Bella István, Ratkó József, Serfőző Simon és Kalász László lírájában inkább a különbsézekre figyelünk, de pályakezdésükkor élményeik, indulataik rokonsága, a népi lírához való közvetlen kötődésük s költői szereptudatuk azonossága volt a szembeötlőbb. Bár az életutak elágazása, a társadalmi és irodalmi élet változásaira adott válaszaik eltérő volta egyre nyomatékosabb, mégis Kalász László válogatott kötetének címadó költeménye mintha többségük közös helyzetét és egybecsengő ars poeticáját fogalmazná meg ismét:

*bősz szél ha támad
ne ágakat törj ne a fákat
vagdald hogy megszűnjön a szél
fújd vissza!
vagy fogd be a szádat
harapd le nyelved
ne beszélj*

Úgy látszik, e versben körvonalazott lehetőségek közül idővel egyre többen az utóbbit választják. Ritkuló megszólalásuk vagy hosszas hallgatásuk hovatovább az irodalmi élet peremére sodorta, elszigetelte őket; felelősséggel formált, súlyos szavaiknak már-már alig támadt visszhangja.

A Bódva-völgyi magányban csak még hallhatóbb a csönd. Erős hit, nagy elszánás és szinte kimeríthetetlen belső tartalék kíváncsít ahhoz, hogy itt vers írassék, akár ha panaszdal, akár önerősítő ének. Harmadik évtizede immár, hogy Kalász László állja a próbát konok kitartással, szívós igyekezettel. Nem költői erény, nem művészi érték ez, „csupán” emberi, minthogy azonban ez az emberi tartás határozza meg a versek világképét, téma és motívum anyagát, figyelmen kívül nem hagyható.

A gyűjteményes kötet két kulcsszava: a kő és az idő. Bennük a hely szelleme nyilatkozik meg: a táj és a történelem, a természet és a társadalom. A versek többségének ők a tárgyai, a költő róluk és hozzájuk beszél. A műemlék-kövek, guruló kavicsok, a mészköltömbök és cserépdarabok hű társai, fegyverei és játékai a költőnek; természetes, otthonos világ ez, erdővel, füzessel, nádassal kerített, állatokban bővelkedő. Szinte természetrajzi pontossággal veszi számba, építi be őket verseibe a költő, bensőségesen azonosulva velük, új alakot öltve általuk. Csak ritka vízióiban (*Jönnek a gigantosauruszok, A szűnyogok*) válik ez a környezet félelmetesen ellenségessé, olyan fordított világgá, ahol „férgék köré gömbölyödnek a gyümölcsök” (*Nyakunkon a szél*).

Bonyolultabb, összetettebb Kalász László időképzete. A „nagy kő idő”, a „komor idő”, a „tömb idő” gyakorta nemcsak tárgya, hanem címetje is a versnek, sőt — kiemelt szerepét jelezve — két kötetnek is (*Szánj meg idő*, 1967; *Hol vagy jövőendő?* 1973). A megszólítások eltérő modalitása jelzi azt a két síkot, amelyen a költő időélménye kibontakozik: az első az egyéni lét színtere, a második a társadalomé. A halált, a végső egyedüllét szorongató közelségét az idő megszűnéseként éli át a lírai én: „mi nem halunk meg az idő omlik ki alólunk”, s eltűnünk nyomtalanul. Az idő viszont örökkévaló, védelmet csak ő adhat (*Szaporalángú háborúk*). De nemcsak az egyén életét, hanem — múlt, jelen, s jövőendő egymásnak feszülő rétegeivel — a társadalmi létet is az idő minősíti, tartja meg vagy veszti el.

Kalász László korai líráját a biztos, vagy legalábbis a bizakodó jövőkép jellemezte. Ha személyes egzisztenciáját nem is, a közösség ügyét emelkedőnek látta. Ódai hevülettel vallotta:

*Hazám elátkozott kicsi ország
millió igába fogott nemes állat
a többi között*

*de társként a többi között
s ne iga nyomjon újból
de szállhass
jövőbe igazi gyermekeiddel
hazám hatalmas kicsi ország*

Ám idők múltával reményei kétségbe fordulnak. A múlttól és jövőtől elmetszett jelen pillanattá zsugorodik, kiüresedik, értéktelenné válik. Az értékvesztés nyomasztja a lírai ént is, úgy érzi: fellőtt céljai „az idő lejtőjén visszagörögnek”, s reménykedni már csak abban lehet, hogy ahol van tövis koszorúnak, tölgyfa feszületnek, „Pilátus rengeteg kerül / dögvével hóhér és poroszló / majd csak akad egy Krisztus is”.

Közérzetlira a Kalász Lászlóé, az érzelmek spontán áradása, az indulatok közvetlen kidalolása a legfőbb jellemzője. Persze ez a spontaneitás és közvetlenség már nem a népdaloké, noha eredetét tekintve oda üt vissza, és számos vers tisztán őrzi ritmikáját, némelyik még rímképletét is. Ám finom költői leleménnyel ezeket is áthangszereli Kalász László. Elhagyja a központosítást, föllazítja a strófaszerkezetet, váratlan csúsztatásokkal áthajlásokkal hol elaprózza, hol megnyújtja a versmondatokat, s ezáltal a modern líra effektusait idézi: a szabadon áradó versbeszédet, a kihagyásos, enigmatikus szerkezetet. Ugyanakkor változatlanul a népköltészetre emlékeztet az előre utaló címek elhagyása, illetve a kezdő szavak, sorok címmé emelése, a természeti képek gyakorisága, a szókincs archaikus, tájnyelvi rétege, a lírai én állandó jelenléte, közvetlen megnyilatkozása.

Jóllehet Kalász László fokozatosan alakította ki ezt a sajátos költői formát, az alakváltás állomásait nem tükrözi a válogatás. Így a gyűjtemény, mely öt kötet java darabjait tartalmazza — a kötetcímeket megtartó ciklusokban — egységes egésznek hat. Jelentős, szembeötlő módosulásokat mutat viszont a versszubjektum karaktere, s ezzel szoros összefüggésben a költői szereptudat. Noha már az első kötetben is találni önironikus, önleértékelő gesztusokat (Sose azt), a lírai én ekkor még többnyire magabiztos: az „idő egészét” akarja, fagyban is izzó lobogással ég, és ereje biztos tudatában hirdeti: „nem hívok legenda fiakat / segítségül / a tengert magam úszom át” (*Sörben borban*). Idővel ez az önbizalom és határozott célképlet egyre gyengül, az egyértelmű kijelentések és felszólítások feltételes módokká, óhajtasokká szelídülnek, könnyörgésbe fordulnak: „ne dűts ki szél / menni nehéz /

legalább állhatok”. A mesebeli legkisebb fiú ereje fogyóban, mert minden kapuban újabb sárkány várja, az utak szertefutnak, lazul a közösség megtartó hatalma körötte, s nem leli sehol „az eredményt sem a miérteket” (*Hát hol vannak*). Nehezül az egyéni sors is; romlik a test, nő a magány, s közeledik a végső egyedüllét. Talán a kötet legszebb versei azok, amelyek — mintegy az életutat is summázva — elégikusan szólnak a kimért lehetőségek és a kielégíthetetlen vágyak, az egyetemesség és az egyediség, a múltékony és az örökkévaló összebékülésről (*Ez az ég, Mintha rögtön meghalnék*).

E kötet természetes dikciója, érzelmi gazdagsága, vallomásos jellege feledi és feledteti a költészet meg-megújuló — és olykor már önön létét is veszélyeztető — forradalmait. Nem nagy sodrású, nem zuhatagos költészet — ám tisztán csörgedez, miként a Bódva-patak. (*Szépirodalmi Könyvkiadó*)

* * *

129. Kiss Ferenc: A jobbik rész szava

Kalász László válogatott versei

Költőt fához hasonlítani beszűkítő művelet, egy régebbi versében Kalász László is óvott ettől, mikor azt írta: „hegeimet nem diófa őrizni ennyi seb ott kiforni se tudna...”. Nem is a költőt, csak a pályáját képelem most olyan diófának, melyet frissen fűrészelték el a tövénél. A gyűjteményes kötetekből ilyenféle rajzolat néz ránk, akár egy rönk évgyűrűin, szemléltető rajta a pálya egésze: erős és száraz, ínséges és gazdag esztendők gyűrűi. De nézzük a számokat!

Az 1967-ben megjelent *Szánj meg idő* 72 verséből ez a mostani válogatás 27-et érdemesített felvételre, a következő a *Parttól partig* (1970) 59 verséből már csak 18-at. A *Hol vagy jövőendő* (1973) 69 darabjából 17-et, a *Ne dűts ki szél* (1974) 66 darabjából 24-et méltatott felvételre a válogatás, a *Mintha rögtön meghalnék* (1983) 54 verséből pedig 21-et. Az öt kötet 320 költeményéből ilyenformán 107 versről feltételezi a szerkesztés, hogy reprezentálhatja a szerzőt. A számokat hiba lenne túlbecsülni, de az feltűnő, hogy a legelső és most utolsónak számító kötet iránt milyen megbecsülést tanúsított a válogatás. Mintha a pálya két pillére lennének s közöttük egy homorú íven helyezkedne el a többi kötet. Sőt az első Kalász-kötet szerkesztője épp a minap morfondírozott akként, hogy legjobb talán még mindig a legelső. Én másként vélekedem erről, de az bizonyos, hogy a *Szánj meg idő* verseiben már készen volt a költő, akit Kalász László néven ismerünk, s

érthető, ha ehhez a könyvhöz mérjük a későbbieket. A későbbiekben kirajzolódó vonások hitelét is.

Hogy minderről érdemben beszélhessünk: fel kell idéznem a *Szánj meg idő* költőjét, tehát Lászlónk 20-22 év előtti arculatát. Számomra ez amúgy is kedves teendő, mivel az én Kalász-élményem akkori keletű.

*Sosem álltam jól a sorban
jelentkeztem s mindig késve
s csak maradék semmiségre.*

Nemcsak akkori helyzetét, de emberi s költői természetét is hitelesen tükrözi ez a panasszal árnyalt önjellemzés. Külsőre megjelenése, viselkedése, mozgása: egész lénye félszeg, csellengő ember benyomását keltette. Róla szólva önkéntelenül is az emlékezés tónusába fordult a beszéd. S ő — ha rezignáltan is — hagyta, hogy legendává távolodjon, noha az élet java még előtte állt. Az élnetlenség modellje lehetett volna akkortájt. Hogy öt kötet verset hoz majd tető alá, elnyer egy feleséget, ki is tart mellette, s felnevel három gyermeket, ezt legbizakodóbb hívei sem feltételezték. — Úgy lézengett ő a céljukat tudó, serény emberek között, mint aki vigyázatlanságból sodródott be ide, s külön törvényű létezéséért bocsánatot kell kérnie. Mikor feltűnni csak elvtársi szerepekben lehetett, ő mindenkit „szőr”-nek titulált. — Keserves helyzeteiben az ártatlan humor volt egyetlen menedéke.

Ezt a szerepet azért viselhette derűs lélekkel, mert egészen a vers ígézetében élt. Bevette magát versei övezetébe, s mindent e pozícióból figyelt. Mintha az életben is csak azért csellengett volna, hogy értő hallgatókra találjon. Az volt a gyanúm, hogy az egyetemre is ezért járt elsősorban. Lekezelt elődei, az egykori igricek szívós türelmével várta a maga alkalmait. S okkal, mert olvasás közben volt igazán elemében. Gyűrött arca kisimult, a füsttől s az éjszakázástól elgyötört szeme meleg fénnel telt meg, beszéde szemérmes meghatottsággal. A vers lehántotta róla az önvédelem alázatos álarcát, s a jóság, a szelídség, a komolyság fiává avatta: megszépítette, megnemesítette.

S mikor első kötete megjelent, szinte ugyanaz volt a benyomásom: Kalász László számára életszükséglet a vers. Olyannyira, mintha nem is ő alkotná műveit, hanem azok jóvoltából élt volna. A vers az úr, én csak boldog szolga — mondhatta volna, ha ars poeticát írt volna. De nem írt, mert az ars poetica az irányt szabó költők műfaja. Kalász pedig majdnem úgy termette a verset, mint a fa a gyümölcsöt. Önkéntlensége kivételes, s ebből eredt minden erénye és minden hibája. Ennek köszönhetette, hogy az izzadmányos versek divatja idején üdén és

önfeledten tudott énekelni, s hogy a költészet ősforrásainak ízeivel lephette meg olvasóit. A magányt, a tehetetlenséget, a lemondást, az életkedvet, a szerelmet és a lázadást — mely szólásra ösztönözte — eleve belelátta a dolgokba. A programosan „kozmosz” pályatársak irigyelhetnék azért a képességéért, amellyel élete természetes közegét világnívá tudta tágítani. A szerelem gyermekes-komoly szeszélyeiben épp ilyen természetességgel tudta megsejtetni az összetartozás sorszerű kötéseit. Tudta, akaratlanul is tudta, mert egy eleven áramlás részeként volt jelen a világban, a tájban, mely körülvette. Ez a sajátos létezésélmény fejeződött ki verseinek bensőségesen lüktető zeneiségében is.

Hogy az önismeret és a helyzetértékelés milyen társadalmi és pszichológiai ráhibázásokkal táplálta e líra közérzet-tárgyiasító képeit, akkor elmulasztottuk felfedni, mert örültünk, ha szerkesztők és kiadók nem vették észre vagy elnézték Kalász fintoraiban a politikumot.

Ha az iméntiek sugalma az lenne, hogy Kalászban lappangva, de voltaképpen kezdettől jelen volt a politikus költő, akkor gyorsan pontosítanom kell ezt a sugalmat. Az az ösztönös immunitás, melyet költőnk az ötvenes évek nagy züllesztő kísértetéseivel szemben tanúsított, természetesen politikum. Kivált, ha tudjuk, hogy szegény sorban nőtt fel ő is, s a maga osztályélményeit könnyedén kovácsolhatta volna karddá. Természete, vagy láthatatlan belső töprengései óvták meg ettől, nincs értelme fürkészni, az bizonyos, hogy a konjunktúrát az örök kirekedtek fanyar egykedvűségével nézte. Megesett, hogy nem volt hol aludnia, de eszébe sem jutott, hogy talán, ha vonalas verseket írna? A Szellem tisztaságösztöne úgy óvta őt, a szegény útkaparó gyereket, mintha már a bölcsőben erre nevelték volna. Természetesen látta, hiszen előtte zajlottak a megcsalatás és megigazulás ama drámái, melyek Benjámin, Juhász, Nagy László költészetében zajlottak, s a debreceni egyetem Magyar Intézetében és vonzaskörében 1953-tól már ezt a költői magatartást övezte tisztelet. — Azt a rejtélyt tehát, hogy ez a veszendőnek látszó, csellengő ember a legerősebb kísértéssel szemben immunisnak bizonyult, át lehet világítani, s az erkölcsi, szellemi tisztesség egy különös példjaként lehet becsülni. Mégis azt mondom: leghatékonyabban egy magasabb értékrend ösztöneibe oltott hatalma oltalmazta őt, s ez bujtogatta tilalmas témák, pl. a halál, az esendőség ihleteinek megírására, s a groteszkbe hajló hang vállalására.

Most, *Mintha rögtön meghalnék* kötete felől belátható, hogy ez a költő már Debrecenben, aztán Szalonnán is úgy érezte: mindaz, amiért a napi tülekedés folyik, bagatell dolog az élet lényegéhez képest.

Magam ellen vethetném: persze, hiszen aki a napi teendők kaszánya-fegyelmére képtelen, szükségképpen emigrál a létezés kényelmesebb terepére. A versek azonban rápirítanak erre a szatócslogikára. Akkor tökéletesek, ha a költő a piacon túli lét arányaiban fejezi ki önmagát. Már a korai *Megroppant derekú hegyek* is:

*fekszenek
kék fájaldalmukat
kristálpakolással
borítja a tél
a fák összeakaszkodnak
szarvasagancsok összenőnek
az erő is fáj*
a széthúzó
s a kín
az egymást öklelő
az ágak összeakaszkodnak
s alkony majd éj
fedi hajnalig.

Az erdei-mezei világ iránti vonzalma, az időjárás, a csillagok és Jézus Krisztus nem azért válnak nála versanyaggá, mert hű a borsodi tájhoz, hanem mert a társadalom kínálta anyaggal létezésélménye nem tud mit kezdeni. Ezért gondja a „hasznos munka”, melyet *Végte-len rét havában* című versében apja akar rákényszeríteni a kozmikus lét ígézetében magát mulató fiúra. És ezért érezte fontosnak már a pályája elején, ifjú fejével közölni, hogy vele „a halál furulyázik”. Mert az élet egészére hangolt érzékenység óhatatlanul a halállal találja magát szemben, ha emberi törekényisége a földi viszonyokra figyelmezteti.

Mindez talán túlságosan is logikusnak tetszhet, pedig mikor kezembe vettem, fogalmam sem volt, mit fogok írni erről a kötetről, s úgy olvastam végig, hogy jegyzeteimben minden versről csak azt jeleztem néhány szóval s egy, két, három csillaggal, hogy melyik mennyire szép. S most, hogy ezeket a jelzéseket végignézem, látom, hogy a két-, háromcsillagos versek mind ilyen természeti-kozmikus szférában zajlanak, némelyik ilyen angyali monumentalitással:

MÁR KORÁN

*öregszik a nappal
hályog fut szemére
összesöpri hamvadt fényeit
s pödörinti száraz levélbe*

*harmat veri ki száraz testét
úgy fázik, hogy beledidergek*

*hegyeknek dobom takarómat
s vetem fáknak az inget*

*ködöl a völgy, rágyújtok én is
az égen is parázs ragyog*

*ki csöpp csikkből ki nagy pipából:
pőfékelnek az angyalok.*

Hogy a nappal öregemberré személyesedik, lehetne szimpla meg-személyesítés, de ebben a versben ég és föld közös szertartása bon-takozik ki ebből a leleményből. A költő megjelenése ebben a szertar-tásban a didergőkhöz való krisztusi viszonyt társszólamként kapcsolja be a rétegződött jelentésbe, a fények száraz levélbe csavarása, pön-dörítése révén egyik kedves profán szólam is indul s búvópatakként átgyűrűzve a versen az utolsó szakaszban garabonciás rusztikusság-gal ismét fölzeng, mondhatnám: felszikrázik, ha nem hasonlítottam volna előbb búvópatakhöz.

Nézőn tovább a „csillagos” verseket, Az ott címűnél kell megáll-nom, három csillag int erre, s látom, ez is ilyen kozmikus színtérre ve-títi ki a küzdelmek, a remegés s a kimenetel baljós sejtelmeit:

AZ OTT

*az út
ez itt
az este
elhörgött minden indulat
az útra fák
lökik keresztbe
megfáradt árnyukat*

*néha az ég
mintha remegne
fázik vagy fél
nem tudhatom
nagy égi fák
dűtik keresztbe
árnyékukat
a Tejúton*

Csak a képzelet sajátos ráhangoltságával tudom magyarázni, hogy önmaga érzéseit, sejtéseit Kalász ebben az emberen túli közegben tudja ilyen telten, eseményesen, a pillanat izgalmát, a szemlélet érverését is kifejezve megjeleníteni. Félszége a társadalomban fordította volna ilyen irányba képzeletét, vagy jóakarata, hogy senkit meg ne sértsen? Bizonyos, hogy ebben a közegben van elemében. Még a halált is, egy számára kedves valaki halálát is így képzelei el:

ÉN LÁTTAM ŐT

*midőn virágba lépett
s feje fölött a szirmokat becsukta
megölelte a vágyódó bibéket
s hamvát hullatta hamvadzó porukba*

*fényként a karcsú száron leszivárgott
felkápázott egy gyökér alagútja
magára hagyván virágot világot
drága szívét a földbe visszadugta*

A vers, sajnos nem hibátlan, az első szakasz zárósorában a hamvadzás nyelvi tobzódása, az utolsó sorban az állítmány (visszadugta) rí ki a gyönyörű képsorból, fölbujtva a bosszúságot, melyre Kalász máshol is ad okot, de a képzelet szemérmesen legendásító, áhítatra hangolt természetét így is jól példázhatja.

Törvényszerű, hogy ez a képzelet a társadalom tőle idegen tünetei felé fonákját fordítja. A tülekedéstől s a küzdelemtől is viszolygó lélek groteszk fintorokba görbed, mikor a praxist szemléli. Az egészen korai *A semmi fordul* már ennek a keserű józanságnak a megnyilatkozása. Ám ezt a groteszk hangot, mely költészetünk egy szintén nagy hagyományát juttatta friss képviselőhöz, Kalász költészetében pedig az áhítatos líraiság fűszeres ellenpontja lett, ez a válogatás bizony nagyon megszűrte. Mondhatnám, konszolidált alkotót csinált a vágánsköltőből.

Ennek a buzgalomnak estek áldozatul a *Hol vagy jövőendő* című kötet olyan versei, mint a legyintést fintoros szereppé formáló *Pocakot hájat*, a Berda legjobb napjaira emlékeztető *Agyunk már*, a hűség feltételeit keményen megnevező *Az ingerek*, s az Istennel ironizáló versek (*Nem vált áccsá, Jön Isten*). Kárát vallotta e retusáló igyekezetnek a legújabb kötet több értékes, a költő helyzettudatáról fontos mondandókat közlő darabja is. Így a *Magamnak szántam*, a *Sose selyem*, az *Úgy eldurvul*, a *Mondák emléke*, a *Tanítgatom*. Így lett az első és utolsó kötet közötti ív homorú.

Talán kitetszett, hogy nem a kiadót kárhoztatom, s nem a szűkmarkúság a gondom. A Magvető mindig becsülte Kalász László verseit, s ez a válogatás mind terjedelmében, mind kiállításában betetőzése ennek a kapcsolatnak. A költői jellem egy lényeges összetevőjének elhomályosítása miatt vitatkozom. Nemcsak azért, ami így elveszett, hanem amiatt is, ami helyébe került.

A veszendőségtudat nyomása alatt létező, csellengő igric fintorait ugyanis a közösségért felelős költő gesztusai szorították ki. A *Hol vagy jövőendő* már címével is erre figyelmeztet, s ettől kezdve vissza-visszatérő gondja költőnknek, hogy verseinek a haza s a világ hasznát lássa, hogy ismerje célját s állja az érte való harcot (*Nem én győztem, Hát hol vannak, Megzöldül, A táltos ló, Nőttön nő, A Holdra*). Nehéz eldönteni, melyikből idézzek, mert valamennyi csak rossz hírbe keverheti Kalász rokonszenves tehetségét. A *Hát hol vannak* első szakaszának spekulatív sutaságai után így vált egyszerűbb önbuzdításra:

*a kapuban a kapuban
furton újabb sárkányok várnak
az utak is az utak is
mintha mindig szétágaznának
legyen most eszed csöpp szerény
legkisebb fia a jónak!
legyen most szíved csöpp kemény!
hasznot koldulni országodnak*

A Nagy László nyomán elszaporodó lovas költők közé beiktatva így fejezi be *A táltos ló* című versét:

*borúval szennyel szembeszálljak
markoljam a villámokat
felhő ellen fénnel csatázzak
csak lennének végre boldogak*

S megjelennek végül a nagybetűs absztrakciók is, az érzéketes tájlátomások helyén, a direktbe fordult vallomás vértelen jelképeiként, az esendőség helyén önmaga hatalmának olyan hangoztatása, hogy nem ismerek rá:

— *elfújom*
bármi hull elébem
méltó dolgot komoly erőknék
megvívható Eget és Földet!
harcolható Harcot!
keményet!
dúsabb vért sorsunk erejének!

a világ végén milliárd
fényévenként semmisül a semmi
Nihilbe nem hagyom szilárd
álmainkat is beleveszni.

(A Holdra)

Hogy Kalász László miért írta meg ezeket a verseket, azt hiszem, meg tudnám magyarázni. Sőt törvényszerűnek is tartom, hogy abban a szövetségben, amelybe tartozik, társai és nagy elődei példája által is bátorítva, tanárként dolgozva, költőként is beérkezve s családapai gondjait következetesen átgondolva, megkísérelte ő is versekre váltani politikai jószándékait. A szerkesztőnek azonban észre kellett volna vennie, hogy a képfantáziát nem gyújtotta fel ez a szándék. A tehetséget nem ilyen mondandók nevelték magát illetékesnek országos ügyekben bár szerette volna, bár szerette volna, nemigen hihette. A világkép profán tartalmaival ez a fennkölt ihlet nem tudott szerveyedni.

Ezt azért is könnyű észrevenni, mert az utóbb idézett szövegek szomszédságában megrendítő szépségű versek is olvashatók, de teljesen más ihletfajta szüleményei. A halálközelség élményéből támadt versekre gondolok, mindenekelőtt a *Ha lesz is gyümölcsre* és a *Vad kék lovakra*. Az előbbi az elmúlásra kérdező nagy magyar versek sorában, azok után is újat tud adni. Azt a pillanatot tudja filozófiára váltani, mikor a biológia értékrendszere (melyben a *gyümölcs* a tetőpont) a metafizika értékrendszerével szembefordulva az emberi lét tragikumát teszi nyilvánvalóvá. Annak az értéknek a veszendőségét, melynek lényegéhez már a fiatal Kalász is eleven huzatokon kötődött.

HA LESZ IS GYÜMÖLCS

*majd az őszben
hogyan meg ne rohadjon: befőzzem?*

*aszaljam maradandóságnak:
fonnyadt gyermekévé a nyárnak?*

*vagy tán a szesz a nagy eredmény?
s minden érés értelme lekvár?*

*vagy tán fagyasztó pultokon
nőjön exhumált mirelit-vár?*

A triviális szavak, hozzá poentírozó funkcióban, s általuk a tűnődés mélyén rejlő keserűség kifejeződése jól mutatja, milyen ki nem iktatható szólama Kalász költészetének ez az érdes árnyalat.

Kérdező, tűnődő vers a *Vad kék lovak* is, a kékülő száj ezzel a döbbenettel váltja meg magát a dadogástól. Talánnyá avatja a bizonyosságot, átélhetővé a legkegyetlenebb tudást, hogy a világ létezik majd nélkülünk is. Csak a két utolsó szakaszát idézem:

*nincs sok időm: se éjjel se nappal
egyébre már nem is gondolhatok:
vad kék lovak vágatnak át az égen
irgalmatlan — időtlen állatok*

*csak én tűnök el s mindennek megmaradnak?
lendül a szél a felhők ostora
vad kék lovak vágáznak át az égen
s én nem leszek?
— nem is voltam soha?*

Olyan vers ez, ez is, mely az esztétával elfeledteti, hogy versvizsgálatra szegődött. Bennem az idősebb testvér zsoltáros szándékát veri fel, hogy találjak valami kegyelmes választ. Talán azt, hogy nem féltél, Te László, se az egyetemi regulától, se a jövőtől. Hogy néhány tanórára ellátogass, csak egyetlen fenyegetés kényszeríthetett: mulasztásaid megírom Anyádnak. Talán legyintened kellene, mint annyi más veszedelemre? Hogy ne féljenek miattad, akiket szeretsz. De hát tudom, „vége a lírai fényűzésnek”, magam is mostanában kezdek

együtt élni ezzel a gondolattal, s tudom, legyintéssel el nem hessenthető, s hogy orvosság sincs ellene más, mint viselésének méltósága. A szembenézés stílusa, mint ebben a versben is, ahol nem a kimúlás emberlefokozó tüneteiben, hanem jeszenyini jelentésben adja tudtul közelségét a halál. Mivel az ember ebben a stációban is csak olyan lehet, mint életében. Ráismerek a kérdő költőre, aki félszegen, a bocsánatkérés zavarával kérdezte, elmondhatná-e legújabb versét, s aztán, hogy olvasni kezdett, szeme opálos kékje föltisztult, s a csavargólét keserves földi körülményeit elfeledve egész lénye a vox humana hegedűjeként mondta a verset. Ez a póztalan, csöndes megindultság kiszabadította őt a lehúzó nyűgökből, saját zenéje összekötötte az ég-gel, s én úgy éreztem, érdem és kitüntetés, hogy engem szemelt ki hallgatójának. Azóta láthattam közlőről nagyobb költőket is, de hogy a költészetben az ember jobbik része beszél s általa túlláthatunk a „mai kocsmán” — ezt a versolvasó Kalász közelségében sejtettem meg először. Örülök, hogy mindezt most szemébe mondhatom.

KALÁSZ LÁSZLÓ: GYALOG VILÁG

ballagó álmok

útilapu

talpunk alatt

rögzítettük

a valóságot

szemünk elé

raktuk ikonként

s mozdítnánk

festett szárnyakat

csak vállunk

rándul

és szívünk

gyorsul

de soha lábunk

szárnyunk

kőidő-terheket

viszünk

észre se vesszük

ha megállunk

AZ ÉG SZÉLOSTORA

*rám pattint
lazul s rátekeredik a fákra
kibomlik:
megcéloz megint
az ég s ostorával visszarántja*

*új lendület újabb ütés
s visszasuhog a levegőhöz*

*cikáz az istenverte kéz
csépel
vallat jajszót belőlem*

* * *

130. Zimonyi Zoltán: Azonosítási kísérlet — robotkép után

Utószó a HETEK antológiájához

A nemzedéktudat pályakezdő írókban-költőkben a legerősebb; ők érzik úgy, hogy biztonságosabb rajban fölrepülniük. Rendhagyó tehát, hogy egy versantológiában a derékhad (válogatott kötetes, József Attila- és Radnóti-díjas) költői fogódzkodnak fiatalosan össze, egyéniségük színeit tompítva öltik fel egy közösség csoportvonalásait.

Akik még őriznek emlékfoszlányokat a hatvanas évek költői mozgásairól, értik, hogy éppen, ők, *Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József és Serfőző Simon* jelentkeznek együtt. A *Hetek* elnevezés akkoriban — bár nem lett egyezményes — ismert volt és használatos, ma is kitart még mellette néhány, zömmel egykor a Napjaink köréhez kötődött kritikus, mindenekelőtt a névadójuk, *Kabdebó Lóránt*, aki *Versek között* című kritikagyűjteményében 1980-ban terjedelmes fejezetet szentelt e csoportnak; vagy például *Tarján Tamás* 1984-ben az NDK-ban megjelent tanulmánykötetben. Az irodalomtörténet azonban szinte már tökéletesen elfelejtette (vagy be sem fogadta) az elnevezést. Kérdés tehát: *valóságos csoport-e a Hetek, vagy csupán robotkép, amelyet egy-két kritikus-szerkesztő rakosgatott ki a sejtelmeiből, ám ez a mozaik azonosíthatatlan az irodalmi élet valóságával?*

Tudjuk, az érintettek maguk elfogadták és használták a Hetek elnevezést, sőt, „alkotó szövetségüket” ők maguk is hirdették versekben és nyilatkozatokban is. Ratkó József például így:

*Ha a részegek elalusznak,
s a hegedű bebábozódik,
nem árul el az éjszaka,
nem hal ki az ének, tovább szól,
mert dalolnak a haverok,
Pista a város peremén,
a városban második István,
Laci Szalonnán, Perkupán,
zsiletszélű országhatáron,
Simon a fogát pengeti,
vasból faragott furulyát fúj
fogadott földjén Buda Ferkó,
Anna virágot kondít, halottja van,
szemében gyermek őgyeleg,
Sárinak nyílt seb a szeme,
elhidegül tőle a csillag,
úgy jajdul, úgy énekel,
elhidegül tőlünk a csillag,
s dalunkba varangy raccsol.*

(Ha a részegek)

A Heteket a közös kezdés, közös „bölcső” emléke fűzi össze. Az 1961-ben alapított Új Írás Pándi Pál és Váci Mihály szerkesztésében nagy lelkesedéssel és odahajlással fogadta a fiatalokat; itt indultak el, illetve indultak újra ők heten is, első kötetük is nagyjából egy időben, a hatvanas évek derekán jelent meg. Megnyilatkozásaik szerint a pályakezdés időbeli közelségén túl azonban belső összetartó erő is kialakult köztük, Ágh István szavaival: megszerették és tudták egymást; a közös élményvilág, hasonló életsors és valóságsszemlélet, lírai realizmusuk, hűségük a szegények iránt, etikai tartásuk és közéleti felelősségérzetük, „az úgynevezett sorsköltészet vállalása” (Kalász László) tette barátokká őket már verseiken keresztül, amelyekből előbb ismerték meg egymást, mint személyesen. Egyébként is szanaszét éltek (és élnek) az országban, Nagyállón, Szalonnán, Budapesten, Miskolcon, Kocsán, Kecskeméten.

Nyilatkozataik azt is elárulják, hogy közösségüket csoportosításnak tartják, s nem csoportosulásnak. „Spontán nekirugaszkodás hozott

össze bennünket irodalomkritikai segédlettel” — nyilatkozta Kalász László, Ágh István pedig így írt erről: „Heteknek nevezettünk [...] Nem kötött bennünket érdek. Nem is törődtünk nagyon ezzel a csoportosítással, nem éltünk egy helyen, alig találkoztunk, nem leveleztünk”. A jelek szerint tehát nem belső indíték, hanem külső szándék szervezte csoporttá a Heteket, közelebből az Új Írás, illetve a Napjaink fiatal kritikusa, szerkesztője, Farkas László és Kabdebó Lóránt. A csoport-szervezést motiválta az a körülmény, hogy Serfőző Simon 1965-ben Miskolcon telepedett le. A Hetek nyilatkozataikban Váci Mihály és Farkas László, valamint Serfőző Simon és Kabdebó Lóránt mellett még Illia Mihály és Kardos György, a Tiszatáj és a Magvető Kiadó nevét említik pályára segítőjükként, illetve műhelyszervezőként. S bár Serfőző utólagos visszapillantása szerint vállalt sorsuk, egymás iránti tiszteletük akkor is összehozta volna őket, ha az Új Írás vagy a Napjaink nem tereli „karámba” őket, barátságukat mégis elsősorban kívülállók kovácsolták össze. E csoportosítás jó szemmel fedezte fel az összefüggéseket; egymást számon tartó figyelmet ébresztett, erősítette és rendezettebbé tette törekvéseiket. Több mint harminc, az Új Írás indulását és a fiatal költők pécsi konferenciáját (1963) követően önálló kötettel jelentkező költőkből választotta ki őket, tudatosította a rokon vonásaikat, illetve felbátorította őket e rokonság vállalására. Buda Ferenc első kötete 1964-ben, Ághé, Belláé, Raffaié, Ratkóé és Serfőzőé 1966-ban, Kalász Lászlóé 1967-ben jelent meg, s már 1967 tavaszára, nagyon frissen „kész” a névsor. A Hetek csoportosítás azt fejezte ki, hogy az Új Írás és a Napjaink őket tartotta az induló költők közül a legígéretesebbeknek. Nem akármilyen start volt, ahogyan e két folyóirat költészet napi összeállításában „fellohotta” e hét fiatal, közös fellépéseket, találkozókat szervezett számukra, esélyt kínált a külsőleg „meghirdetett” csoport kohéziójának, a műhelyszerű kapcsolatoknak. 1967 őszén a Napjaink szervezte meg az első személyes találkozójukat; 1967-ben Sárospatakon és Mezőkövesden, 1968-ban a költészet napján Miskolcon és Edelényben, 1969-ben — ugyancsak a költészet napján Miskolcon a Gyémánttengely című irodalmi színpadi műsorban a megyei művelődési központ színháztermében telt ház előtt, 1969-1970-ben a Nehézipari Műszaki Egyetemen sorozatban ajánlották az olvasók figyelmébe a verseiket. Akkoriban szó volt Bella István és Ratkó József esetleges Miskolcra településéről is. A lillafüredi írótalálkozó, a Napjaink alapításának 10. évfordulójára rendezett ünnepség, a Hetek hangsúlyos szerepeltetése az emlékműsorban, továbbá az Élő Napjaink rendezvénysorozat a hetvenes évek első felében, a könyvnapi Napjaink-sátrak, az 1972-ben elkezdődött tokaji író-

táborozások mind-mind jó keretet teremtettek a Hetek műhelyszerű megszervezésének. A Napjaink eleven szerkesztőségi munkája, az irodalmi élet új jelenségeit követő, de egyben befolyásoló magatartás kilépett a redakció falai közül, áthangolta a helybéli közművelődési rendezvényeket; különösen értékes, ahogy a szerkesztők Miskolc irodalmi szerepét — a helybeliséget —, az országos mértéket és mércét megőrizve, önálló, eredeti kezdeményezéssel próbálták megemelni. Maga a Hetek csoportosítás is a lap környezetében élő két költő, Kalász László és Serfőző Simon törekvéseire, tájékozódására, vonzás-rendszerére alapozódott. A Hetek és a Napjaink kapcsolata 1968-1972 között volt a legtermékenyebb, ekkoriban ők határozták meg a versrovat karakterét, a Napjaink sorozatban közölte a legjelentősebb verseiket — itt jelent meg például Ágh István *Harangszó a tengerészért* című poémája —; a Hetek teret kaptak a lap egészében is, nyilatkozataik jelentek meg, versértelmezések, elbeszélések; közléseik általában hangsúlyt kaptak. A Napjaink és az Új Írás a figyelmesség jeleivel is elhalmozta őket. Raffai Sarolta visszaemlékezése szerint például az Új Írás szervezésében mentek „izgulni költők, szerkesztők” darabja kecskeméti bemutatójára. Összetartozásuk emlékei és gesztusai élnek ma is, megküldik egymásnak a könyveiket, olykor írnak is egymásról, s egy-egy alkalom, például Serfőző Simon miskolci, legutóbb Ratkó József nyíregyházi színházi bemutatója, vagy Kalász László köszöntése 50. születésnapján, ugyancsak Miskolcon, egybegyűjti ma is néhányukat, a lakitelki írótalálkozó után 1979-ben felkeresték Illyés Gyulát Budapesten. Belső indítékból és saját szervezésben azonban nemigen jöttek soha össze, saját kezükön halt el még 1970 tájt tervezett antológiájuk, amely nem járt Canossát, mint az *Elérhetetlen föld*. Nemigen volt olyan értük és velük indított akció — költészet napi összeállítás, író-olvasó találkozó —, amely a teljes csoportot megmozdította volna, olyan körkérdés, amelyre valamennyien válaszoltak volna. Buda Ferenc például a Napjainkban verset csak elvétele publikált. Tartózkodásuk hiúsította meg, hogy készülő antológiájuk — külső segédlettel ugyan — szerkesztői közreműködésükkel, műhelyszerű közösségben készüljön el. A Hetek csoportosulást mindig is furcsa ellentmondás jellemezte, vágytak is e közösség tenyérmelegére, ám nem álltak ki érte, hogy „lássák”. Például a fiatal költők és írók lillafüredi találkozásán sem 1969-ben. A külső irodalomkritikai, szerkesztői segédletet pedig — s ez törvényszerű következménye lett saját passzivitásuknak — előbb-utóbb gyanakvással fogadták, nem lelkesedtek túlzottan a gyámkodásért és a keretért, amelybe „csoportképüket rámazták”. „Keresztapjukat” például elég

hangosan és látványosan megtagadták az első tokaji írótaborban részt vevők. A szorosabb csoporttá szerveződés esélyeit is lemérhetjük ezen. Együttes fellövésük 1967-ben történt, s 1972-re már a csoportképződés irányába hajtó mindkét hordozórakéta levált róluk, pontosabban 1969-ben, a lillafüredi írótalálkozó táján nyilvánvaló lett, hogy a megszerveződés belső hajtóművét nem sikerült beindítani, a „külső” szervezők pedig a hetvenes évek elején váltak le róluk (meghalt Váci Mihály is); illetve ők maguk választották le magukról (Kabdebó „megtagadása”). A Hetek húzódásába belejátszott, hogy maguk is éreztek — mértékadó egyéniségeik mindenképpen — valaminő anakronizmust a csoportosításukban. A Hetek láthatóan tehát csak laza érzelmi közösséget alkotnak, szervezeti összetartozásukról szinte egyáltalán nem beszélhetünk, vonzalmuk nem fejlődött tovább „az egyéni műhelyek megszervezett közösségébe” (Fülöp László), a csoport nem intézményesült például antológiában, mint a Kilencek, az Elérhetetlen föld szerzői.

Kételyeinket e csoportkép valóságát illetően tovább növeli, hogy e hét költő rokon vonásaiból nem rajzolódnak ki új irányzat kontúrjai. A Hetek a magyar irodalom régi eredetű, hagyományos irányzatát, a Petőfi-Ady-József Attila-Illyés-Nagy László-vonal folytonosságát képviselik; indulásukkor legtöbbjükre Juhász Ferenc volt meghatározó, Nagy László, akivel Ágh költői néven író öccse, Nagy István révén kerültek testvéri közelségbe, romlatlan fényű csillagként ragyogott fölöttük mindhalálig, s a tisztaság zászlaja ma is törekvéseik előtt. Nem zárt, önmagában kiteljesedő irányzat tehát a Hetek, még azt sem mondhatjuk, hogy nemzedékükből kizárólag ők képviselnék ezt a vonalat. Maguk sem tekintették sohasem lezártnak csoportjuk határvonalait, láttuk például, hogy a bevezetőben idézett versében Ratkó József Kiss Annát is maguk közé számította, Ágh István az 1968-as sorakozó idején Tandori Dezsőt ajánlotta a Napjaink figyelmébe, voltak, akik Tóth Bálintot is maguk közé sorolták. Bella István *Kocspantheon* című verse arra emlékeztet, hogy a két Istvánt, Ághot és Bellát inkább fűzte műhelyszerű közösség a budapesti bölcsészhallgatók *Tiszta szívvel* című lapjának köréhez, az *Elérhetetlen föld* szerzőihez például, mint a Hetekhez.

További kétségeket is elősorolhatnánk. A kritika már a csoporttá szervezésükkor felfigyelt szétszóródottságukra, „partizán természetükre”. Farkas László szerint azért rendeződtek „lassan és bizonytalanul” csoporttá, mert nem törekedtek aktív szerepre az irodalmi életben. A lillafüredi írótalálkozón sem léptek fel csoportként, a közülük egyedül felszólaló Ratkó József hallgatott közösségükről; emlékezetem szerint

a tanácskozáson el sem hangzott a Hetek név, senki nem utalt, nem célozgatott rájuk, még Kabdebó Lóránt sem. Pedig a korszak centrális problémája a csoportok szerint szerveződő irodalmi élet volt (s maradt is mindmáig), a tanácskozáson erre igénybejelentések is elhangzottak. A Hetek csoportosulásának eszmei jellegét mutatta, hogy a színpalak mögött és a nyilvánosság előtt párhuzamosan folyó vitának nemhogy a középpontjában, de még a perifériáján sem álltak, csoportosításuk nem az irodalmi életből forrt ki, annak mozgására, tájékozódására, tagozódására, sarkítódására gyakorlatilag nem volt hatással.

Az országban szétszórta élő Heteket az irodalmi élet sodrása, háborgása és borzolódása kevésbé befolyásolta. Feltehetően a szorosabb csoportra szerveződés fékjének bizonyult az is, hogy a hatvanas évek végére egymásra torlódott fiatal költőnemzedékek különböző korosztályaihoz tartoztak, a legidősebbet a legfiatalabbtól évtizednyi korkülönbség választja el; indulás és (a történelmi kényszerpályák miatt) újraindulás csúszott egybe a közös pályakezdésükben.

Mai szemmel nézve a Hetek kísérlet volt arra, hogy vidékről, Miskolcra egy fiatal költő és egy ambiciózus, szintén fiatal irodalomtörténész-szerkesztő összekovácsoljon egy olyan csoportot a hatvanas évek fiatal költőinek első hullámához tartozókból, amely majd ráfénylik a Napjainkra. A kísérlet, akárhogy is szépítjük, nem sikerült, döntően talán azért, mert volt valaminő kordivattal ellenkező — már a költői törekvésekben is, s még inkább a „csoportképbe rámozgásban”. Volt már szó arról, hogy a kor irodalmi életének forrongó középpontja a csoportképződés, a levegőben feszültség is sűrűsödött emiatt, a villámok bármikor lesújthattak egy-egy csoport szerinti szerveződésre. A Napjaink is mentegetőzve magyarázta, hogy nem kizáró — és őket összezáró — jelleggel közli együtt a Heteket; a lap egyébként az első néhány „karám” után fokozatosan, szép csendesesen feladta a csoportkeretet, Ratkóék jó hangszílyal szerepeltek továbbra is a lapban, de már nem csoportként. A Napjaink annak a korigénynek felelt meg ezzel, amely inkább a névsor szaporítását kívánta meg. „Mutatni, mennyi a szín itt, mennyi a különbség, s azzal reprezentálni a magyar líra friss törzsét, hogy nem a nemzedéki elv a fontos itt, hanem egy új formanyelv kibontakozása”. Az idézet egyébként nem a hatvanas évek valamelyik „jólértesült” „mértékadó” kritikusától való, hanem az akkoriban még periferikus helyzetű, „tehetséges, de zavaros”-nak mondott Bata Imrétől, aki a Heteket csoportosító Napjaink kérésére állította fel az útjelzőket — saját meggyőződését — a közös karám mellé, a „vezérkari” véleményt még csak nem is „önkéntesként” képviselte. Az irodalmi élet a legkülönbébb oldalról és irányokból, alulról is, fölülről is bonto-

gatni kezdte az épülő-készülő karámokat; és terelő korlátokat állított fel belőlük. Az említett cikk szerzője például a csoportosulást, mint nemzedéki elvet zsákutcaként jelölte, szemben a költői megújulás, új formanyelv teremtésének alternatívájával. Irányjelzőivel megpróbálta a fiatal költőket tapintatosan továbbterelni „a sajátos nemzeti sors diktálta életanyagtól és személyességtől” a „belső terek felfedezése” irányába. Természetesen az irodalom korszerűsége is ajánlotta és jelölte ezt az utat. Itt azonban másról volt szó. A nemzedéki csoportosulás általában egy irány, s mint ilyen, az irányzatok jelenséghozzájárulók; nemzedék és stílusváltás szembeállításuk az említett cikkben korántsem elvi-elméleti kérdésként merült fel, hanem az irodalmi élet, a valóság egyik gyötrő dilemmájának meg- és feloldási kísérleteként.

A Hetek csoportosításának ideje 1967/1968; ekkorra tűzték ki a megújulásra készülő magyar gazdaság reformstartját. Egy év múlva majd a lillafüredi írótalálkozó már az új gazdasági mechanizmust kísérő szociális mozgást próbálja kifürkészni. A vitából kiszűrhetően a fiatal írók-költők tartottak a megtorpanástól és a pragmatizmustól. A reform nyitányakor bizonytalan volt tehát, hogy a politika számíthat-e, s milyen mértékben a fiatal írók támogatására. Másfelől a fiatalokat lázba hozta a reformszellem, a megújulás szárnyait álmodták a művészi-szellemi életre is, szerkezeti-szervezeti módosításokat, nagyobb szabadságfokot emlegettek, hogy a jövő — a reform, a szocializmus — demokratikusan és határozottan formálhassa ki önmagát. Az alkotók és a műhelyek nagyobb önállóságára és felelősségére alapozott, csoportok szerint tagozódó irodalmi élet programja is az új gazdasági mechanizmus összefüggésében vetődött fel.

A lillafüredi írótalálkozó kifejezte az irodalom irányítóinak a dilemmáit is, politika és művészet kapcsolatának időszerű kérdéseit a gazdasági reform elindításakor. Belátását egyfelől annak, hogy a szocializmus életképességének, dinamizmusának fontos feltétele az ellentétek felszínre hozása, az érdekviszonyok kifejeződése; másfelől aggályt, hogy a csoportosulások — kísérletekről lévén szó — válsághelyzetekben rendkívül gyorsan transzformálhatják a mozgást, amelyet esetleg nem bír el a belső egyensúlyi állapot. E kockázatos kísérlet kezdetén ezért alighanem kellemesebb partnernek tűnt a „nyersen” elkötelezett, angazsált irodalom, illetve az esztétikai-stiláris kérdésekkel, kísérletekkel elfoglalt experimentum. A kritikák akkoriban gyakran érveltek úgy, hogy a társadalomtudományok megélénkülése, a jobb tájékozódás és valóságismeret kioldozta a költőt a társadalmiság erős nyűgéből, „mindenes” szerepéből, s így felszabadul (a szó jó értelmében vett) belterjesebb költőiségre, esztétizálásra. Mások viszont bí-

rálták — elsőként talán Veres Péter —, hogy „[...] bizonyos indifferens írások és művészeti termékek, amelyek — látszólag — nem érintik a szocialista világnézetet vagy az éppen érvényes politikai vonalat, sokkal inkább >zöld utat< kapnak, mint a legnagyobb és legfontosabb gondjainkat tárgyaló, pláne azokat csakugyan horzsoló, borzoló írások, még ha ezek mögött igazi szocialista gondolkodás van is” (Történelmi jelenlét, Szépirodalmi, Bp. 1971. 563. 1.).

A Hetek éppen a „sajátos nemzeti sors diktálta életanyagból és személyességből” indultak ki. Lírájuk szociografikus jellege, továbbá nyilatkozatban meghirdetett „elkötelezetlen, azaz osztály nélküli humanista” attitűdjük — Ratkó József programjában például — nyilvánvalóan a politika céljaival rokon, sőt, stratégiaileg egyező célt, „az osztály nélküli jövő szolgálatát” jelentette; irodalom és politika összehangolódását azonban ideálisan képzeltek el, egy nép, a nemzet érdekeinek, s a szocialista eszmének a közös nevezőjén; semmiképpen sem a politika és művészet túl szoros ölelésében. Az elkötelezetlen humanizmus a még nagyon is eleven emlékü, személyesen is meg-szenvedett dogmákkal szemben kelt az élet védelmére, ahogy Ratkó fogalmazott: „nem eszmét, hanem embert akar szolgálni”. Az „ideális viszony” általában azonban feszélyezi a korántsem ideális feltételek között mozgó politikát, amely új helyzetben különösen makacsul ragaszkodik a kipróbált formákhoz. A hatvanas évek végére a kulturális politika talán még nem is készült el a maga reformterveivel, vagy a gazdasági kísérletek utáni időre tartogatta, mindenesetre a művészeti — főként irodalmi — élet infrastruktúrája alig változott, alig korszerűsödött; többé-kevésbé változatlan maradt az irányítás is, amely szembeötlően aszinkronba került a korszerűsödő gazdaságirányítási modelljével. A kulturális irányítás a művelődéspolitikai-művészetpolitikai elvi folytonosság (lépéstartás) mellett óvakodott a lépésváltástól, mindenekelőtt a szellemi élet egyensúlyát, a nyugalmat próbálta fenntartani, mintegy a reform garanciájaként óvta a politika mozgásterét. Gyanakvás is élt benne a kritikai hanggal, struktúráváltozással szemben; közeli történelmi emlékeket, véres tragédiát, viharok felkerekedő előszelét, az ellenzék rémét és kísértetét idézte fel benne. Veszélyes, a demokratizálást fékező circulus vitiosus, hogy gyanakvása nem is volt alaptalan: a hatvanas években jelentkező fiatal írónemzedéket épp első ifjúságában „nevető embereként”, mesterségesen beszűkített feltételek között próbálták felnevelni az úgynevezett ötvenes években. A Heteket is általában inkább megkésetttség, történelem okozta zavarok, meghatározó fiatalkori szellemi élmények hiánya jellemzi. A politika bizonytalan volt, vajon partnernek tekintheti-e az új nemzedéket? Tar-

tott az irodalom érzelmileg is hangolt társadalomképétől, indulataitól, könnyen retorikába csúszható társadalomkritikájától. Mindenesetre politika és művészet között akkoriban az általános konszenzus ellenére sem alakult ki olyan bizalom, amely kívánatossá tette volna a politika számára például, hogy az elkötelezett társadalomkritikai hang szervezeten — csoportszerűen — egymást felerősítse, az irodalomirányítás áttérjen a csoportok szerint tagozódó irodalmi élet kevésbé belátható, bonyolult, buktatókat is rejtő, ám mindenképpen korszerűbb útjára.

E csoportkép valódiságának megítélésével összefügg ez is. A Hetek első nyilatkozataik alapján végül is többet ígértek, mint amire csoportszerűen képesek voltak. Elvek (olykor szólamok) megfogalmazásán túl nem jelentkeztek igazi programmal. Egyikük sem nötte ki magát nemzedéki teoretikussá, jelentősebb irodalomszervező személyiséggé, bár majd mindegyikük tájékozódási pont és vonzerő a fiatalabbak számára, személyiségüknek erős a kisugárzása. Írói elkötelezettségük, közéletiségük — Raffai Sarolta kivételével — nem vezette közpályára őket, munkásságuk dimenziója lényegében nem lépi át az irodalom határait. A Hetek életük legfogékonyabb idején jobbra kényszerpályákon jártak, megérezhették az irányított társadalmi mobilitás és közélet gyorsliftjének sebes emelkedésével és süllyedésével járó fülzúgásokat és szédülést, eltájolódást és megtévedést, az őszintén, tiszta hittel szolgáló ember kiszolgáltatottságát, fegyvertelenségét, amely a népi tehetségek sorsát oly sokszor jellemezte századunkban.

E ponton — a háttér tüzetesebb felderítése nélkül is — lezárhatjuk azonosítási kísérletünket. A tényállás az eddigiekből is kirajzolódik: a Hetek szabadcsapatszerű laza közösség; sosem fogódtak össze falanxyszerűen, külön utat járnak, külön-külön közelítik a közös célt; közös tervek, taktikák és praktikák, programok és parancsok, tisztek és parancsnokok nem kapcsolják őket össze, rokonszenvük és vonzal-
muk mégis egymás felé fordítja a figyelmüket, sőt, olykor akaratlanul össze is hangolja a mozgásukat. Az irodalomtudomány elég régóta ismeri az ilyen, irányzatokon belül kialakult, laza, inkább elvi kapcsolaton alapuló kisebb csoportosulás fogalmát, az irányt (ellentétben a szorosabb, mesterek körül kialakult kör, iskola fogalmával).

A Hetek elnevezés — bár nem lett sem egyezményes, s nem emelkedett az irodalomtörténeti csoportosítás rangjára sem — tartós-
nak bizonyult, Ágh, Bella, Buda, Kalász, Raffai, Ratkó és Serfőző kapcsolata, ha nem is sikerült szorosabbra vonni, szemernyit sem lazult, ma is „egymásban társakra talált költők csoportjaként” tarthatjuk őket számon. Már ez is értelmét adja antológiájuknak, hisz indulásuk, csoport-
porttá szerveződésük, s a mai szabadcsapatszerű állapotuk közös vo-

násait reprezentálja. Emlékeztet, hogy egyéniségüket ezen a közös nevezőn őrizték meg. Ugyanakkor meg is örökít egy értékes miskolci kísérletet, s felidézi a Napjaink versrovatát jó évtizedig jellemző hangot. A történeti értékek is indokolják tehát e rendhagyó antológia összeállítását. A Hetek mai hatáslehetősége azonban még inkább.

A hatvanas években irodalmunkat megtelítette a társadalmi valóság felfedezésének a vágya, a mélytengeri áramlások, mélyebb összefüggések feltárása. A kritika akkoriban úgy látta, hogy a Hetek életrajzi szociografizálása alól kihúzta a talajt a tudományos valóságfeltárás, a szociológia, s a Hetek, egy-két kivételtől eltekintve nem tudtak igazán újra talpra állni. Kérdés tehát, hogy a Hetek életanyagukkal, a bajok elkiáltójaként tűntek-e csak ki, avagy a felfedezés kínzó élményeit és látomásait sikerült időtállóan megformálniuk, esztétikai értéké tenni? Az aktualitás izgalmain túl, lehet-e ma is hatásuk? Antológiájuknak erre a kérdésre is felelnie kell.

Az irodalom nemcsak „előőrs”, nemcsak sejtelmek, később igazolt összefüggések kimondója, hanem „utóvéd” is, a tudomány igazságai nemegyszer a művészet tömör, láttató, mozgósító erejével válnak tömegessé. Széchenyi — a Hittel programjával föllépő Széchenyi — például Berzsenyi költészetéből merítette érzelmi igazolását.

A Hetek egykori nyilatkozatait olvasva meglepődünk, hogy az életrajziságra, szociografikus jellegre sosem helyeztek hangsúlyt, programjuk nem valóságfeltárás volt, sokkal inkább távlatos eszmei célokhoz igazodott. Ratkó 1968-as nyilatkozata szerint a költő „... mérlegre téve az emberiség halálos veszélyeit és boldog lehetőségeit, olyan emberi és művészi normákat munkál ki magának, melyeknek betartása olykor neki magának is erőfeszítésébe kerül, de amelyek majd például szolgálnak a jövő embereinek előtt, akiknek ezek a normák természetükké, embervoltuk feltételévé válnak.” Serfőző szerint a vers tett, „az ember önmaga felmutatásának kifejezője”; önmaguk „szürkévé szegényítése” ellenében próbálja a költő a „húség világát világgá tenni”. Bizakodnak, hogy verseik „tudatformáló hatása kisebb vagy nagyobb mértékben, előbb vagy utóbb: lemérhető lesz” (Kalász László).

Az antológia versei köznapi dolgokról, mondhatjuk, a költészet hagyományos, már-már banális témáiról szólnak. S mégis életünk legnagyobb misztériumairól: a természet, élet-halál, születés-elmúlás, szerelem, földhöz-tájhoz-társhoz-emberhez-családhoz kötődés, húség csodájáról. Van-e még érvényes szava költészetünknek e „köz-helyekről”, a kis csodák lehetnek-e még „megtartó erők”, „ős hatalmak”, „vén mágiák”? Tud-e még a költészet közmegegyezést követni?

csolni megtartó értékeink mellett, az emberi lét különleges minősége, a humanizmus korteseként? Fölvértezheti-e még a fegyvertelen embert, fölhangolhatja-e a jóra és a boldogságra, hogy a Föld árkaiból és barázdáiból ne csak kint, sírást, jajszót forgasson ki a hatalmas hanglemez, hanem örömdallamokat is? Az antológia tónusa valamivel komorabb a Hetek természetes színvilágánál. Vannak nekik derűsebb, játékosabb pillanataik is, ezek a kötetbe azonban csak jelzésszerűen, veszélyeztetett értéként kerültek be. A torzítással tisztítani próbáltam az akusztikát, hogy jól hallható és határozott legyen az igen, amellyel az antológia felel a mindannyiunkat gyöttrő fenti kérdésekre és kételemekre. A Hetek, akik a hatvanas-hetvenes években „előörsként” adták vészjelzéseiket, most, mivel a jelzések jogosnak bizonyultak — mindannyiunk szociális és nemzeti lelkiismeretét erősíthetik.

* * *

135. Zimonyi Zoltán: Az ének megmarad

Bevezető szavak egy költői esthez

Gondolom, megbocsátják, ha ma este mellőzök mindenféle irodalomtörténeti vagy esztétikai okfejtést a *Hetek* költőcsoport kialakulásáról és történetéről, a kortárs magyar lírában elfoglalt helyéről és szerepéről. Mint a meghívó hírül adja, e találkozásra *Az ének megmarad* című könyv bemutatójaként kerül sor, az antológia utószava pedig összefoglalja mindazt, amit a *Hetek* csoportról tudni érdemes, pontosabban, amit én mondhatok. Költővendégeik — Raffai Sarolta kivételével, aki beteg, mind eljöttek, itt van velünk Ágh István, Buda Ferenc, Bella István, Kalász László, Ratkó József és Serfőző Simon — jelenlétükkel amúgy is bizonyítják, hogy létezik e közösség, tagjait vállalt sorsuk és egymás iránti tiszteletük terelte egybe külső, irodalomkritikai segédlettel. S fogadjuk el, amit az irodalmi köztudat, a kritika, belső mércénk és ízlésünk is igazol: a derékhadhoz tartozó, kortárs líránkat meghatározó költőegyéniségek ők, túl a válogatott versesköteteken. Radnóti- és SZOT-díjak mellett munkásságukat eddig hat József Attila-díj ismerte el. Reméljük, hogy friss versgyűjteménye e díjat kivívja a *Holddal világítottunk* szerzőjének is.

*Ha bölcső Magyarország:
koszorús ravatal,
ha ravatal: nászágy,
a szél két emlője kibontva,*

*fűre döntettem, pünkösdi havának
gyepére ontattam, mint a vér,
itt a tavaszban most születik
szakállas fiad, Isten,*

*végeztetek volna velem amúgy,
megszabadultam, megszabadultam,
csizmámra lenről fölragyog a Duna,
megsarkalja ezüsttel, útnak indít,*

*most kezdődik a sehovase út,
túl a karokból vetett hurkon,
te katonád voltam Uram,
és a te seregében jártam.*

Aki így idézi versbe Balassi Bálint utolsó szavait; vagy aki Petőfi-keresőben túrja fel a földet az Alföldtől Szibériáig, kukoricásokba ereszti utána a kiáltást, hogy példaként visszahívja az érdek-lovagok, ország-garázdák, szélmalom-hitűek, napvilág-vakítók ellen; vagy aki két hexameter „egyenlegéből” — „*Mért ne legyek tisztességes? Kiterítetekne ügyis! / Mért ne legyek tisztességes? Kiterítetekne ügyis.*” — József Attila szerint válasz; vagy aki az igazság pillanatát élethossznyira tágitja: „*Mintha rögtön meghalnék / úgy kellene élnem / születéstől halálig / tartó emberségben*”; vagy akinek látomásaiban Oszip Emiljevics Mandelstam éjszakái havaznak: „*Ki ültetett torkomba rigót? / Ki rakott madár-síppal bélelt / torkomba borotvapenge-fészket, / kés-sugaras, halálig dáridót? / Nem a lantot, a láncot pengetem; / hangszalagjaim csörögnek, mint a láncok [...]* Gyertyák, gyertyás jegenyék lobognak, / torkomba tömve verseim lobognak [...] Feketén ég el az írás, mint a vér.”; vagy aki szegény, világ adósaként törleszt: „*Rőst nem leszek vérrel fizetni, / hússal, csonttal csak itt adózom. / Itthon vagyok, öledbe fekszem. / Holt számból búzaszál kizöldül.*”; s ugyanő — „*lenni vagy nem lenni*” — létkérdésként mérlegeli: „*Mindegy? Nem mindegy? Semmi sem mindegy. Mint ahogy az sem mindegy, hogy a költő hátasa a szérű szemetjén tengődő táltoscsikó-e, avagy aranyat prüsszentő számár.*”; vagy aki Nagy Lászlót virrasztó siratóasszony és így jajong: „*Ki becéz / megkehült, kicsi lovacskát / gyorslábúvá, táltossá, lengő sörényűvé ki becéz, / keveset mondó, dadogó / önmagunkról vallani képtelen, / esetlen szavakat királyfi kincsévé / ki becéz, ki becéz, ki becéz! [...]* Gyönyörűnk, te segíts minket.”; aki tehát az emberi-költői tisztességnek és tisztaságnak, szociális érzékenységnek

és nemzeti lelkiismeretnek a szavára hallgat, mint — az idézetek sorrendjében — Ágh István, Serfőző Simon, Ratkó József, Kalász László, Bella István, Buda Ferenc és Raffai Sarolta; aki „*a valóság, a lelkiismeret, s az igazság ujjahegyén*” mozdul, bólint, integet, igent és nemet, az nem félti a „mese” tüzét az élet zuhatagától, bátor kivinni azt a napvilágra. Társadalmi, szellemi eredetük egyaránt erre predestinálja a Heteket. Kétkeziek gyermekei, s maguk is ismerik a munka, a szerzők világát. Ez materiális alapja költészetüknek. A paraszti életbölcselet és a magyar irodalom közösségi hagyománya, Petőfi-Ady-József Attila-Illyés-Nagy László csillagképe, az ideák vonzása rögválóságuk fölött. Költészetük hitelesítő pecsétje pedig eredetiségük, egységük.

Amikor antológiájukat válogattam, nyilvánvaló volt, hogy rendhagyó a vállalkozás, s ennek megfelelően rendhagyó megoldást kell találnunk. A nemzedéktudat pályakezdő írókban-költőkben a legerősebb, ők érzik úgy, hogy biztonságosabb rajban fölrepülniük. A Hetek viszont most, amikor először jelentkeznek majd együtt, már beérkezett költők. Milyen legyen a közös kötetük? Létérdekek szövetségére, s újfajta költői értékeik felmutatására és elismertetésére akkoriban kellett volna szervezkedniük, amikor pályájuk kezdetén álltak. Mára viszont túljutottak már az egyéni válogatott köteteken. Mi értelme ezek esszenciáját egy nagy közös edénybe, külön rekeszkékbe önteni? Nem lehetne a lélek mai szükségletei felől olvasni a verseiket? A Hetek indulásukkor a sajátos nemzeti sors diktálta életanyagból és személyes élményekből kiindulva a bajok elkiáltójaként tűntek ki. Azóta társadalmi gondolkodásukat is megtelítette a valóság felfedezésének a vágya. A kincstári észjárás is osztja már Illyés annak idején ellenzékinek számító figyelmeztetését: „növeli, ki elfödi a bajt”. A Hetek verseit válogatva, egyre inkább érződött, hogy az irodalom nemcsak előőrs, nemcsak sejtelmek, nemcsak a művészeti érzékenység műszerével felfogott korai tapasztalatok, s később igazolt összefüggések korai hírmondója, hanem utóvéd is. Ugyanaz a vers, amelyik a hatvanas-hetvenes években még felderítőként jelentette a társadalmat veszélyeztető-fenyegető bajokat, most, a sajnos szemmel is látható, s nemcsak tudományosan beigazolódtott deviancia, népességomlás, öngyilkosság, lelki restség, alkoholizmus, kábítózás, családok-közösségek széthullása, az egykori tbc-nél veszedelmesebb tbz — társadalmi beilleszkedési zavarok — idején az érzelmi mozgósításban, e veszélyek elleni országos riadóztatásban juthat újra szerephez.

A válogatás ezért nem a Hetek költői rangját akarta bizonyítani, s nem is súrolófénynek készült az egybeszerkesztés, amely az egyéni,

egyedi vonásokat plasztikusabban kiemeli. Értékük és jelentőségük biztos tudatában vállalni lehetett, hogy akár tompítva is egyéniségük színeit, az időszerű közös mondanivalóra, az egymás szavát vállaló, folyamatos versbeszédre helyeződjek hangsúly, a csoportvonások mutakozzanak. Az antológia ezért szerveződött tematikusan, a könyvtestben elmaradt a versek elől a szerzők neve, így semmi sem emlékeztet az illesztésekre-eresztésekre. A kiválasztott versek köznapi dolgokról, mondhatjuk, a költészet hagyományos, már-már banális témáiról szólnak. S mégis életünk legnagyobb misztériumairól: a természet, élet-halál, születés-elmúlás, szerelem, földhöz-tájhoz-társhoz, emberhez-halálhoz kötődés, a hűség csodájáról. Van-e még érvényes szava költészetünknek e „közhelyekről”, a kis csodák lehetnek-e még „megtartó erők”, „ős hatalmak”, „vén mágiák”? Tud-e még a költészet közmegegyezést kovácsolni megtartó értékeink mellett, az emberi lét különleges minősége, a humanizmus korteseként? Fölvértezheti-e még a fegyvertelen embert, fölhangolhatja-e a jóra és a boldogságra, hogy a Föld árkaiból és barázdáiból ne csak kint, sírást, jajsztót forgasson ki a hatalmas hanglemez, hanem örömdallamokat.

Az ötletet, hogy milyennek is képzelem az antológiájukat, a Hetek hideg szemmel nézték, ennek okát nehezen és nagy sokára, nem is olyan régen értettem meg. Megcsalódtak ők is, csak épp megfordítva, mint ama mesebeli császár az új ruhájával. A csaló szabók, mint bűvös kelmét, a semmit varrták az uralkodóra, de csak egy ártatlan gyermek merte kimondani, hogy „meztelen a király!”. A mi hét királyfinkon, talán már-már királyokon látjuk a pompás palástot, és ott is díszeleg rajtuk valóban, a romlatlan gyermeki szem és őszinteség azonban hiányzik, nincs száj, hogy elkiáltaná: gyönyörű! Ők erre a hangra vártak az antológiából, mert helyzetük beérkezésük ellenére is fonák, csalja őket az irodalmi élet, a sokat emlegetett esztétikai ízlésváltás és közöny tükrében meztelennek érzik magukat. Lenne tehát még tisztánvalónk, megháborgathatnánk például költészetük tiszta és világos képletét, egyszerűnek hitt társadalmi és szellemi eredetük próbatételét fölkarva megláthatnánk, hogy miből is ülededett le ez az áttetszőség. Erőfeszítést erre eddig csak egyet találtam: Kiss Ferenc érzékenysége mutatta ki, hogy Ágh István, Nagy László édesöccse, hogyan formált a bátyjával azonos tárgyi valóságból és életanyagból öntörvényű, egyéni lírát. Ő értette meg Kalász Lászlót, Buda Ferencet, Ratkó Józsefet. Rajta kívül sejtettük-e, elemeztük-e, hogy a József Attila-i alkatú és sorsú Ratkó József miként győtrődik a nemzethalál újra fenyegető rémével, hogyan formált a szikár, fegyvelmezett József Attila-i verselésből és Ady látomásosságából új motívumokat, e két ha-

talmas örökséget miként oldotta új minőségbe. Neki is inkább csak a szárnycsapásait számoltuk, mint Buda Ferencnek, s nem a repülésük ívét. Szoktuk-e idézni a modern képzőművészet és költői nyelvteremtés példájaként Serfőző Simon, Kalász László, Bella István képeit, a csönd elhullajtott gyufásdobozait, a hegedűnyakkal szálló hattyúkat, a Szeretkezéseim versciklus nyelvi leleményeit.

Ha igaz az, mint Német László írta, hogy „minden léleknek van egy ősbútorzata: egy ős-„szék”, -„ház”, -„hegy”, -„férfi”, ami az elvont szóban a többiért megjelenik”, akkor életemnek eme kútmélyében, a csillogó miskolci emlékképekben erre az ősbútorzatra ismerek rá. Ha ki mondom: temető, s lehunyom a szemem, s „egy kicsit elringatom rajta magamat”, ez a temető jelenik meg itt szemközt, a mindszei, apám régi hantja a kövérékkel. A patak, a Szinva „keskeny szennycsíkja” a meredek házfalak között, a vasút pedig, ahová a „Nagyhídon át” mentünk. Különös ajándék, hogy itt, a miskolci emlékekben, a legszűkebb hazában szerzett tapasztalatanyagban káprázik föl egy, az irodalommal végül is így-úgy hírbe keveredett írogató-szerkesztő ember őstapasztalata az irodalmi életről.

Amikor annak idején az egyetemről hazajöttem, az volt a kérdés, hogy eltemet vagy fölemel a szülőváros. Az az irodalomszervező vágy, amely akkoriban, 1966 tájt itt fölpezsgett, fölfelé hajtott, feladatokat és szerepet kínált. Ez a buzgalom volt az, amely a hatvanas évek első felében indult költők közül előbb hatot, majd hetet kiemelt, és ideszervezett a Napjaink köré, egybeterelte és tudatosította költői csoportjukat. Nemcsak a verseiket közölte, s egyéb írásukat, gyakran személyesen is hívta őket, úgyhogy itt a miskolci emlékképekben, a fogalmakat belső zengésbe helyező őstapasztalásban a költő szóra több arc is fölkapprág, a Hetek eleven arca. Egyre inkább retusálatlan közelképekben, szülői tragédiák árkaival, a férj párjával együtt vajdó szolidaritásban, a szülőfalut bemutató bölcsőhely körüli séta meghittségében, jó kolbászok fokhagymaillatában, pecázás közben és bálványfaállításkor, s egy villámkatonáskodás kényszerközösségében.

Mielőtt még úgy tűnne, hogy emlékezni jöttem, gyorsan meg is állok. Nem nosztalgiazom, jó hírt szeretnék mondani, így ünnepek előtt — minden ünnep előtt természetesen, amelyre fényt a költészet, s a versben reinkarnálódó humánus szór. E jó hír az evangélium: a szép szóra éhes, emberségre törő lélek igéket találhat az igák jármában. Hallgassák őket, a költőket, az igéket.

151. Egy nap és hatvan év

Kalász László köszöntése

Edelény (ÉM-FG) — Mikor ezeket a sorokat írom, éppen hatvan-éves Kalász László. Bár lehet, hogy már néhány órával el is múlt. Vagy van még pár perce a hatvanig. Viszont mire megjelenik az írás, egy nappal túl lesz a kerek évfordulón. De még nagyon sokáig élni fog bennünk is a születésnap előestéjének emléke. Az edelényi Városi Könyvtár régen látott ennyi embert, mint a Kalász László hatvanadik születésnapjára rendezett ünnepségen. Eljöttek a régi barátok, az ismerősök, tanítványok, költőtársak a Bódva-völgyéből, a megye más településeiről és az ország más tájairól is. A kerek évforduló a köszöntésen túl jó alkalom volt az emlékezésre, a találkozásra és jó ürügy arra, hogy együtt énekelhessük, együtt ízlelgessük Kalász László verseit.

Jó volt újra megnézni az 1981-ben készült portréfilmet. Hallani, hogy akkor sem beszélt másképpen, mint most. Ebben a zűrzavaros világban is meg tudta őrizni önmagát. Az évforduló a megállásra, a számvetésre készítette Buda Ferencet is. „Ötfőnyire apadt hetünk közül mi ketten ismerjük egymást legrégebb óta — bizony: idestova már negyven éve —, s a hátunk mögött hagyott idővel szembesülve nem tudok elég okos képet ölteni. Csak tűnődöm tanácstalanul: mi az, hogy hatvanéves lettél? Hogyan történhetett? Hisz még csak az imént voltunk tengő-lengő húszévesek, amidőn három napod, ha vers híján múlt el, már a végső kiapadást panasztad. Közben történt egy s más az országban is, velünk is, villanásszerűen megházasodtunk, gyerekeink születtek, majd hipp-hopp fölcseperedvén maguk is házasulandó korba kerültek.

Így vált a fejünk felett elhúzódó idő mérhetővé, szemlélhetővé. Meg persze a rajtunk ejtett rovasok által, hisz mi tagadás: némely tekintetben megfogytoktunk, egyben-másban viszont gyarapodásnak indultunk. Továbbá: több lett azóta a külsődleges szabadság, még nagyobb a tülekedés, a láрма. Gondjaink azóta sem csillapodtak.”

Cs. Varga István irodalomtörténész köszöntőjében először a tíz évvel ezelőtti születésnapra emlékezett, amikor a miskolci Kalász-esten Fodor András köszöntötte a költőt, s az ünnepség után hosszú sorban várták a rajongók, hogy dedikáltassák a versesköteteiket. Viszont odahaza, Perkupán még ennél is nagyobb volt az ünneplés. „Felejtetheten esten viszonozt a költő ragaszkodó szeretetét a falu és az edelényi járás népe. Ezt a tájat ő rajzolta rá a magyar költészet térké-

pére. Elhivatott ember. Puritán emberség, szívós meggyőződés köti a szülőtájához, a pedagógus költő választott létformájához.”

De az itt élő emberek is kötődnek Kalász Lászlóhoz. Magukénak vallják, ismerik, szeretik verseit. S ezen az estén is a verseké volt a főszerep. Eljött az ünnepségre Kulcsár Imre, a Miskolci Nemzeti Színház művésze, aki évtizedek óta hűséges társként kíséri a költőt az író-olvasó találkozókra. Most is az ő érző-értő tolmácsolásában hallhattuk a régebbi és újabb Kalász-verseket. Buda Ádám énekmondó pedig az egy töről fakadt zenéről és versről „beszért”. Majd Dinnyés József, aki már nagyon régen Kalász László dalainak is „tulajdonosa”, még a közönséget is megénekelte hol elandalított, hol meg „lázított” bennünket a költő megzenésített verseivel.

Továbbzengnek bennünk ezek a sorok, velünk vannak, s néha csak úgy magunk elé mondogatjuk: „Világ menj világgá / Föld föld alá sülyyedj / látni sem akarlak már / Nem ismerlek ezentúl...”

KALÁSZ LÁSZLÓ

SZÚKÜLŐ

*szememben
a világ megrebben:
magam már nem bírom
elintézni sorsát
csillámló bogarak
szántják pupillámat
kerek üveg-dombon
árnyékukat hordják*

*felnöttem hitemből
bizonytalanságba
legpirosabb vágyam
szürke lett meg sárga
rezzennek a színek
formák szétriadnak
gyönyörű vonalak
rágógörcsöt kapnak*

*Jordánban kívánnék
megkeresztelkedni
halak lihegését
űzőtt szemem őrzi*

sikló sikoltását
szemembe vibrálja
s nem csap rajtam víz át
folyó s tenger árja

ADJ KEZEKET

szoríthassam
fogóddzanak
a kezembe
kérőket
hadd simíthassam
ültethessem
tenyerembe
adj erőt
hogy velük vágjak
üveg-végbe
kő-időbe
tartást
hogy le ne szakadjak
s le ne maradjanak
ők se

ÉLEK

míg el nem égek
s keresek menedéket
szalmaszálnyi szavakban

varázsló szavakkal
leszek majd igen bátor:
nem félni a haláltól

ez lesz? az lesz? — ki tudja!
a fa már rügyét gyújtja
s rögtön zöld lánggal lángol

ég minden él itt minden
éljünk s égjünk el minden
de csodatévő lánggal

155. Iszlai Zoltán: EX LIBRIS

Kalász László: Világ, menj világgá

Állítsatok meg a világot, ki akarok szállni, olvasom egy régi német aforizmagyűjteményben. A zordabb létezéssel komaságra szerződött költő ellenben *paulo majora canat*, magasabbra teszi a mércét. Ha baja van a világgal, azt küldi el, nem maga akar kiszállni, hiszen ő világ a világban, elég önmagának.

Debrecenből indult Kalász László, s nem a főváros felé vette útját, szülőföldjén állapotodott meg, s onnan küldözte verseit Miskolcra, Debrecenbe, Budapestre. A hatodik X sem keseríti, elnehezedvén sem lett nehézfiú, ma is inkább Arielre emlékeztet, mint hajdanán, az ötvenes évek derekán. Azóta ismerem. Ariel, aki Kalibánokkal társalog. Verseit hajdan fejben írta, ott is tárolta őket. Ha közölni akart tőle valamit a helyi *Organum*, az Aranybikában rumos fekete mellett mindig akadt valaki, akinek lediktálta a közlésre szánt darabokat. Az is lehet, hogy egyetlen versfolyam volt a fejében, s annyit szabott ki belőle, amennyire az újságnak éppen szüksége volt.

Légies könnyedsége, eredeti látása, verseinek behízselő tónusa, karcos kedélye máig megmaradt. Friss szavú poéta ma is, ahogy versei is szinte egymásból folynak egymásba. Modorosságra kárhozzatná a verscsinálás ilyen módja? Akárkit, lehet, modorossá tenne ez a ráhagyatkozás, neki nem áll rosszul. Verseit nem szenved meg. Pedig amit közöl velünk, az a mindig nehéz emberi sorsok iránti állandó részvét. Sosem akarta nagy formátummá szervezni az egyes verset, mégis nagy formátuma van a versfolyamnak, mert nyolc-tíz sorban képes összefoglalni mindazt, amit az adott verspillanat tartalmaz, s a következő időtartam sem akar több sorra jutni. Kancsalul festett egekbe nézni sem az ő formája. Szemhatárát pedig mindig szelíd bárányfelhők szegik be. Ha el is komorodik, mindjárt visszaköti magát a derűbe, a ború csak átmeneti vendég lehet nála.

Hiteles panteizmus és természetesség jellemzi kapcsolatát magával a természettel. Bizalommal hajlik a vegetáció változásai. Már kevésbé van bizalommal a társadalom iránt. De abból se csinál nagy ügyet. És már-már észrevétlen hajlik Vörösmartyéba a hangja. A jövőendő begyében „rohad el minden század”.

Magabiztos versbeszéde olykor megbicsaklik. Ilyenkor jönnek csinos üresjáratok, tetszelgő fordulataik, belőlük származnak a befejezetlen rapszodiácskák, hogy azután hamar feledtessék őket lírájának erősebb szakaszai. Ezek azonban csöppet sem rapszodikusak, mert a népdal egyszerűségével hatnak. (Felsőmagyarország Kiadó, 1992. 119 old. 140 Ft.)

162. Ágh István: Világ, ne menj világgá

Ellenkezőjére fordítom Kalász László új kötete címét, Világ, menj világgá, csitítom a „magam is megélek” dacos keserűségét nyugvása végett, harmincéves szeretetem, barátságunk jogán. Vagy régebbtől, mert híre megelőzte találkozásunkat: kiváló fiatal költő él Miskolc fölött, Szalonnán, csöppnyi faluban. Idézte is valaki: „Anyámnak kontya van, kerek”, s folytatta fejből. Sinka Istvánt juttatta eszembe: „Ág Boris, neked nagy szemed van / s mellé, Isten is veled van”. Olyan plasztikusnak, olyan természetesnek hatott ez a megállapító mondat, mint egy megéledt Medgyessy szobor. Közvetlen hasonlattal kerekíti a meleg, eső utáni éjszaka dús lombjaig a kontyot, aztán mértéktartóan folytatja ugyanúgy: „anyámnak szíve van meleg”, majd a befejező strófa kettős, egymásból következő ragaszkodássá válik:

*csak akkor leszek kedvesed
ha kerek kontyod lesz neked
ha mint anyám: első jajomra
gyógyírt találsz minden bajomra.*

Semmi cicoma, könnyeden folyik a lírai kényszerűség gátja nélkül; rusztikusan valóságos az éterien sugárzó.

1963-ban ismertem meg a fiatal költők pécsi találkozóján. Nagy szemű, söröző fiú ült oldalt vagy hátul, a sört sernek mondta, nagyon hátulról képezett e hangon. Nem kérte magát versei fölmondására, akkor hallhattam az *Ökrök* címűt is, s hogy meggyűlt vele a baja, allegóriának hitték elég jogosan, s gyanítom, azért sincs egyetlen verse sem fölcímezve, mert a cím azonnal a lényegre irányítja a figyelmet, főként a cenzorosat. Csak a második kötetében jelentette meg 1970-ben a *Szarvuk hegyével* kezdősor alatt. Elő sem fordul a versben az ökör, de csak a figyelmet tereli el a konkrétumáról, a lényeg megmarad, s általánossá tágu: „szemükben értelem? / ugyan! / fejükben zsír terem / szívük ha van / az is csak faggyú / undok váladék... patájuk alatt / sár leszek / néma / fű nő belőlem / majd leharapnak”.

Ő, a perkupai útkaparó fia, aki gyerekkorában apja árokpártján, útja közepén, fűben, sárban és porban annyi ökrösszekeret, ökörcsordát láthatott elvonulni, döbbsenten, halálfélelemig szemléletesítve figyelhetett ezeket a mérsékeltégövi elefántokat. A butaság, az igába hajtható stupid erő a heréltek természete. Láta széthúzni őket, aztán egymásnak támasztani farukat, az ökörkosárból fű után habzó szájukat, látta, ahogy „pókhálóeres szemükön / légyraj hízik / fekete könny”.

Átbödültek a bávaságból megmagyarázhatatlan vadságba, taposásba. Eszerint Kalász ökrei igaziak, közösek az ember állati tulajdonságaival. Így lehettek minden behemót, buta erőszakosság szimbólumai.

Nagy László korai verseiben gyakran feltűnnek, de mindennapi alkalmként, mint háziállatok, gazdájuk balsorsa végletei: „köröttem az élet csupa por / marhacsordát portenger sodor”. Az ő szomorú ökrei nem a behemót zsarnokot jelenítik meg, hanem az igás kiszolgáltatottságot. A Busa meg a Sörös láncát a költő oldja el, ő ül az ökrösszekéren nagyon távol a petőfies kedélytől, világlassúságban. Illyésnél az ökörbögés verselem ifjúsága udvarában, beleveszik a kutyaugatásba, a „harangláb gyors fecsegése”-be, a forradalmár népi számára inkább a magányos bika az erős jelentésű hasonlat, a vers panorámájához közvetlenül tartozó kép, s ugyanakkor a kudarc metaforája is. „Utam nem ér, tudom, soha magasabbra... Mit állsz hegyem? Vess föl, mint a tenger hajjai!”

*...Az esti csordából a hegynek gerincén
elmarad egy bika... s míg a völgy sötétül
Ő fölneáz s elmereng a folyó ég fényén.
Sötét gondolatán keserveset bödül,
azután megindul, bután elátkozva
lefelé... nyála foly a röst úti porba.*

A *Világ, menj világgá* versei között az undorító erőszak félelmetesebb, mert meghatározhatatlan rémálom-közérzet, miként Szent Antal kísérlétei Hyeronimus Bosch, Matthias Grünewald ecsete nyomán.

*Nem nagyok
és nem erősek
mint hittem és nem is ökrök
rosszabbak: nincs hova szöknöd
sosem előlük: átröpköd
bármelyik bármely világba
kurta szárnya görcsös lába
mindnek ijesztőre állva
s csüngnek fejjel lefelé
— — —
mintha ember lenne mind
görbedt csőrből játsznak száját
cifra tollal berzenkednek
ugrálnak s játszó kis sorsuk*

*utánzod már akaratlan
s fényes gyűrűikbe ring
vágadt akaratod lassan
hol millió papagáj
embernyelven kiabál
tarka tollból pólyált bendő
feneketlen begy az ágyad
drága jóízű jövőendő
— ott rohadt el minden század*

Az emberben fásultság, a magányosság zárkáinak iszonyatos éjszakái, még a Nap is kitaláció, olyan ásító unalom lep meg, hogy „állkapcsunk már / majd ketté hasad... eldugult fülünkben / úgy ásítunk, hogy szemgolyónk / préselődik”. Nem belső ez a baj, hanem külső, melynek okai megnevezhetetlenek, csak az okozat a kimondható, mikor világgá megy a világ, s ott marad magában az ember. Mégis a mai rálátásban jobban értjük, mi volt az a csillogó falú bánya, ami az élő feketeségre kövült. Most tárul fel igazán, miért

*nem szólhatok magam szavával
nem szólhatunk magunk szavával
választott fényem nem világít
mert itt a másik ott a másik*

*tartalmam célom minden másé
másé a bensőm más a másé
s én csak állongok állong minden
én csak hallgatok hallgat minden*

*mellettem rémült fák és házak
mellettem rémült ember állat
aki tud még: segítsen gyorsan
mert elmegyek hogy itt se voltam*

Az élet olyan keserűséggé nyomorodott, nem lehet poétikus hatásokkal semlegesíteni, s már az is ellene hat, hogy nem fejezheti ki magát természete szerint. Pedig Kalász László költészete természeti, falusi, tájas, évszakos versanyaga nagy lehetőség a világba vegyülésre. A város elzárna efféle lehetőség elől, az ablaktalan tűzfalak nosztalgiába taszíthatná, idillisétenék, s így elvennék igazságai életét. Szalonnán teremő csönd van. Először a bazaltzúzalékkal beterített

utak, szívalakú lapátok, árokperti lapulevelek, kákicsban rejtőzködő sósökök csöndje, a csorda, a szekér elvonulása utánié, a pataké két csobbanás között, ahogy a víz a nagy kőről lebukik, s még elhallgat egy pillanatra, s tovább, tovább a költő-tanár iskola utáni csöndjéig, szülőttei alvása idején az egymásnak felelő kutyák ugatásáig. Dalt, meditációt, érzékeny képzeletet, s taposó ökörpatakat teremt ez a csend. S bölcsességet. Nem vidékies bölcsesség-e ez? Nem hat-e a teljes megvalósulás ellen? Ha így kérdeznék, én lennék a provinciális! Rest, begyöpösödött, gondolkodásra képtelen, hiszen megrögzött véleményét hajtogatná. Éppúgy kétségbe vonnám hazám nyolcmillió polgárának képességét a szellemi létre. Nemcsak a vidéki költőt nézném le, de a vidéken élő népet a szalonnai emberekkel együtt. A nép szemével lát, eszével gondolkodik, szívével érez. Kézenfekvő a kategória — népi költő, de szűkítő, mint minden besorolás. Én inkább T. S. Eliotra gondolok, mércém Kalászt illetően, amit századunk nagy modern költője mondott: „... ki s hogyan hozza létre ezt / A zsongó búját, melytől álmodott / Ábrándunk szabad szárnyalásba kezd? ... Finom szállal, mit áttetszőn sodorsz — / Hanggal, mely föl sem mérhető titok”. Lehet ezoterikus, minden anyagiságot nélkülöző:

Ki volt az?

*helye itt maradt
látni hogy jó ideje állt
faragnám képzelet után
levegőből a figurát*

*vagy itt van még
a néma vendég*

*és láthatatlan szemei
rezdületlen merednek rám
s nincs mód betekinteni?*

Isten? Ördög? Valaki halott szelleme e „föl nem mérhető titok”?
S lehet gyönyörű dallá sűrített természet és természetesség szublimációja, túl minden elemezgetésen, a költészet titkának sejtelmes tánca, muzsikája, ahogy megvalósul a másképpen kimondhatatlan.

*Fut énekelve
fut a hullám énekelve
kövekről szökell
kövekről magasba szökell
taraja gyöngyöz
taraja hasonlít a gyöngyhöz
amint visszahull
amint folyóba visszahull*

*fekete patak
én lassú fekete patak
csak téged szeretlek
csak téged testvéreimet szeretlek
hullámod elindított
hullámod bennem is elindított
egy kis hullámot
egy kis fekete hullámot*

*s fut énekelve
fut szomorúan énekelve
kövekről szökell
kövekről magasba szökell
taraja gyöngyöz
taraja hasonlít fekete könnyhöz
midőn visszahull
midőn folyóba visszahull*

Nem akarom a varázslatot a magyarázat pórázára kötni, mégis meg kell állapítanom, ahogy a szökellő patakban önmagát véli, úgy növeszti létét másba is; alatta a föld, fölötte az égbolt, körülötte a természet növényi, állati, emberi univerzuma, s a költő átlelkesíti, kicseréli magával a világegyetemet, s megajándékozza vele, akit szeret. Egyszer: „szakállam mint a fű... lucerna lóhere / táblázik mellemen... sarkantyút sarkamra / csillagból köt a szél”, máskor: „Ne folyjak mellékmedreken... hajót malmot vigyázzak.. utam mindig szabad legyen / örvényt is álljak bátran.” Csillag nő asszonya szívéből, virágzásban teljesedik, kerti csillagok között harmatot hullat az égből, s már ő a Nap: „életedet sugárzod / de nagy a te hatalmad!” „néha nézi magát fának / lent gyökérnek fentebb ágnek / maga mögé búvott lelke / szívódik a levelekbe”. De a végső természetté vegyülés az elmúlás óriás ágyán történik meg:

*rét véginél tengeritábla őrködik milljom zöld vitéz
s ha útrakel a zörgölődő szélvizit
tartása álomba török s hangja halk horkolásba vész
csalamádé friss színe lángol sárgás őrtüzek alszanak
s lassacskán e színes világból szememben csak árnyék marad
míg ülök ez örök útszélen tücsök-béka- s lélekzenében
jó éreznem hogy majd e sokszínű világba olvadok*

Majd az elemekkel társul, magva lesz ezer galambnak, a tekintete villám, Nap a pupillája, szíve a jövőendő győztes élet, dűhe toportyán karma. Ugyanakkor a szervetlen megszemélyesül, a csillagok „bebújnak az ég-kék paplanba / estig ismét orruk se látszik / alkonyatkor már mocorognak / egyik még gubbaszt / másik ásít / s parazsuk mellé kucorognak”. Ahogy József Attila csillagai, mikor még nem rácsok az égen, békadudára járák táncukat, földies lények, s mint a népdalban csillag a szerető, s miként Csokonai vigasztalásért eseng a két szép szemecskéhez: „Üzzétek el hát éjemet / Ti, két halandó csillagok!”

Kalász személyesítése, azonosulása nem költői stílus, hanem természeti világkép. Visszanyúlik a finnugor ősköltészetig, a tetejetlen fa tetején éledegélő Arany Atyácska mítoszáig, a lépeszmézes, vadfogó hurkos, varsás, rokkás mindennapokba, az aranyalmás, sárkányos népmeséig, ahol örök igazságok érvényesülnek. A Nap, Hold, Csillag nemcsak égitest, jel inkább, ősi képlet is. Úgy kelnek, nyugszanak a mai vers egén, akár valaha a távoli nyíresek fölött. S ha igaz költő látatja bennük magát, ha a versszerkezetben, mondatrészekben a kellő helyen alkalmazza őket, akkor nem tűnnek szokványosnak, miként az „Úgy elválnak, kisangyalom, egymástól, / mint a csillag fényes ragyogásától” népdalsorok szürreálisnak tetsző realizmusa sem.

A népdal alapérmek, alaptörvények kifejeződése, a közös ihlet gömbölyded gyöngye, nincs éle, szöglete, oldala, íve a szólássá, közmondássá törekvés. Kalász László verseinek nagyobbik része népdallá formálódik vissza, de nem az utánzásban, hanem az azonos gondolkodásban, egyértelműségben.

*ha a világot hoznám
lennél megértő hozzám
ha pedig csak magamat
lesnéd minden szavamat*

— úgy vág, mint Erdélyi József az *Ibolyalevéll*el.

*Kedvesem ha iszik
italát csókolja
beletüzesedik
minden csepp a csókba*

— — —
*levegő megszédül
egy leheletétől
semmi sincs anélkül
az ő csókja nélkül*

— csígat, mint József Attila *Ringatója*.

*Ágáról szakadó
madarak rebbennek
az ég mint a savó
áttetsző a szemnek*

*madarak rebbennek
szelek útrakelnek
ha tudnék se tudnék
menni merre menjek*

— ahogy Nagy László *Az én szívem* című verse lüktet, s a durva gazerdőben a virág csalánná, az édesség ecetté válik, Kalászt a madarak s a szelek ott hagyják hasonló keserűségben. Ez a rokonság megszabja helyét a magyar lírában, ám, ne felejtjük, csupán elődei indulásával közös, ő hatvanéves koráig azonos mezsgyékkel határolt belső birtokát műveli.

Mondtam, költői értékeit nem csökkenti, de közérzetét annál inkább komorítja élethelyzete, amikor „szívemből rekedt ének tör fel — én csak verseimnek hiszek”. Mégis tágas hazát teremt Szalonna románkori temploma fundamentumától, a leronthatatlanul az égbe szálló fehér ludak látomásáig, pedig csak falusi utcára való esemény, valami megmagyarázhatatlan akarat készített ezeket a földönjáró szárnyasokat fölszállni „e lucskos világból” az ég tavára, mennybéli jelenségekben való részvételre. Utánuk küldi az anya a fiát, hazahajtásuk lett a küldetése, az égi tünemény pásztorolása. (Felsőmagyarország Kiadó, 1992.)

* * *

169. Hajdu Imre: „Itt a Bódva-völgyében érezem itthon magam”

Nyárvégi, könnyed beszélgetés
Kalász László költővel Szalonnán

A kézfogás és a baráti ölelés után — nem is Kalász Laci lenne, ha nem így történné! — mindjárt azt kérdezi: ismered azt a viccet? S mielőtt visszakérdeznék, hogy melyiket, már mondja is: „Két bolond kártyázik. A játék közben egyikük felkiált: Sakk! Mire a másik: Te tényleg bolond vagy! A dominóban nincsen gól!”

Mint már annyiszor, most is megnevettet. S nemcsak a koccintásra nyújtott 15 éves, aszalt szilvával ízesített papramorgójától érzek kellemes melegséget. Lám, itthon érezem magam. Kalásznéknál, Szalonnán. Mint minden betévedt vendég. Mert Ő már csak ilyen! Mindig képes derűt és szívmeleget nyújtani. Nála ez belülről jön. Természetes, emberi minden megnyilvánulása.

Miért írom le mindezeket? Mert Kalász Lászlót, megyénk országosan is elismert és tisztelt költőjét én vicceivel, humorával együtt szeretem. Sőt, talán elsősorban ezért a nagy, mindig adni tudó emberségért — melynek része a humor is — szeretem igazán.

Komoly(abb)ra fordított beszélgetésünk kezdetén azt kérdeztem tőle: az eddig megjelent nyolc verseskötetéből, amelyben sok száz költemény olvasható, kíváncsi lennék, most, itt, méghozzá kívülről melyiket mondaná, tudná elmondani nekünk?

— Nem most írtam — válaszol elmerengve —, de pontosan tudom minden szavát. Íme...

„Anyámnak kontya van / kerek / sötét és dús mint egy meleg / eső utáni éjszakán / sötét és dús a lomb a fán / / Anyámnak szíve van meleg / piros és fáj ha nem merek / időnként szemébe nézni / Ő minden gondomat érti / / Csak akkor leszek kedvesed / ha kerek kontyod lesz neked / ha mint anyám első jajomra / gyógyírt találsz minden bajomra”

— Mint egy gyönyörű népdal.

— Igen. Nekem példaképeim a népdalok, az azokban megfogalmazott érzelmvilág. Természeti képekből építkezem én is, de úgy érzem — és szeretném, ha az olvasó is úgy érezné —, hogy verseimben mindig van egy mélyebb gondolatiság is.

— A te hangod egyéni, mégis ez a hang, ez az érzésvilág, mintha egy kórus hangja, érzésvilága lenne.

— Örülök, ha így érzed. Igen, én egy kórus, a kissé tétova, gyakran kiszolgáltatott, az apró dolgoknak is nagyon örülő, a valóságnál mindig

szebbeket álmódó emberek érzéseit, vágyait, bánatát, örömét próbálom el- és kimondani. Mint a népdalok.

— Melyik a kedvenc népdalod?

— Kettő is van. Megkötöm lovamat piros almafához, és a Lenn a vízen zereg a jég. Ismered őket? Ugye, hogy szépek?

— Születtél Perkupán, élsz a szomszédban, Szalonnán. A világtól távol. Ennek ellenére ismernek országszerte. De ha — mondjuk — Pesten élnél...

— Isten őrizz! — vág közbe.

— Biztos, hogy még ismertebb lennél.

— Talán igen, talán nem. Jobb költő nem igen. Én megpróbáltam városban élni. Voltam diák Miskolcon, Debrecenben. A városban soha nem érzem jól magam. Mindig haza vágyom. Én mindig itt, a Bódvavölgyében éreztem itthon magam. Pedagógusként, költőként egyaránt.

— Szülőföldeden költőként, pedagógusként lehettél próféta? Azért kérдем ezt, mert általában a falu ítélete az értelmiségi létről sokszor könyörtelen, sőt, igazságtalan. Téged itt, Szalonnán, hogyan tisztelnek? S ha tisztelnek, mit tisztelnek benned jobban: a költőt vagy a tanítót?

— Szerintem a Kalászt. A Laci bácsit, a Lacit, a tanítót, a tanár bácsit és a versíró. Nincs ez külön. Nincs bennem külön az ember, a tanító. Hogy ragaszkodom a szülőföldhöz, abban nyilván az is szerepet játszik a szülőföld sem taszít el magától. Az itt élők olyanok, mint én. Ha mást csinálnak is, a gondolatviláguk hasonló. Ők kalapáccsal, kapával, sarlóval... Én tollal. Szóval együtt, egymással jól megvagyunk.

— Verseidet is olvassák?

— Persze! Főleg azokat, amelyek újságban jelennek meg. Ezért is szeretek napilapoknak, így az Északnak is verseket küldeni. Hozzák kívágyva. S nemcsak a gyerekek! Az öregek is!

— Költői pályafutásod során mi volt a legnagyobb élményed?

— Ez, hogy a földjeim elismernek, s azt hiszem, szeretnek is.

— Ezt a szeretetet nem volt nehéz megszerezned. Hiszen Te egy nagyon barátságos, egyszerű ember vagy. Nincsenek pózaid, viszont van jó kedélyed. Afféle népfia vagy...

— Aki még plakátrajzolást is szívesen vállal.

— Miféle plakátrajzolást?

— Most, hogy pedagógusként már nyugdíjas vagyok, s van időm, én rajzolgom a szalonnai futballcsapat plakátjait is.

— Viccelsz? Melyik osztályban játszik Szalonna?

— Legalul. De jó csapat. Néha csinálnak összejövetelt is, birkagulyással. Természetesen arra is meghívnak.

— Szereted?

— Mit? A birkagulyást? Imádom.

— És még mit?

— Mindenevő vagyok. De nem mindenivó. Pálinkát — sajnos — már nem ihatok. Műtötték a torkomat, azóta nem.

— Mondtad, hogy már nyugdíjas vagy. Pedig te nagyon szeretnél tanítani.

— Amíg lehetett tanítottam. Valóban nagyon szerettem tanítani. Nagyon szerettem a gyerekeket. Persze most is szeretem őket. Hazudnék, ha azt mondanám, nem hiányzik a katedra. Nálunk mindenki pedagógus. A feleségem is, a három gyermekem is. Csak hát eljárt az idő, ezzel szembe kell nézni. A hangom sem a régi már.

— A tanítást most mi pótolja?

— Szoktam festegetni. Nézd ott a falon azokat a képeket! Ugye, hogy ki se nézted belőlem?

— Most egy közhelyszerű dolgot kérdezek. Ilyesmit kérdez a laikus közönség az író-olvasó találkozókon. A több száz versed közül — annak ellenére, hogy tudom, a vers is olyan, mint a szülőnek a gyermek, szóval, mind kedves —, melyik számodra a legemlékezetesebb, legkedvesebb?

— Amelyiket legjobbnak tartom?

— Például.

— Azt még nem írtam meg.

— S mikor fogod megírni?

— Kilencvenkilenc éves koromban. Most vagyok hatvanhárom éves, számold ki, hogy mikor.

— S addig?

— Addig is írok. Karácsonykor jelenik meg a kilencedik kötetem. Természetesen szeretném, ha nem ez lenne az utolsó. Egyébként mi a véleményed a tizenöt éves szilvapálinkámról? Ne mondd, hogy nem ízlik!

* * *

174. Kaló Béla: Szalonnai Kalevala

Kalász László összegyűjtött versei

A finnek azonosítják a varázslót a dalnokkal. Nekik Lönnrot Illés jóváltából van egy Kalevalájuk, s most már nekünk is egy magyar költészeti gyűjteményünk: a Szalonnán élő József Attila-díjas Kalász László szép jutalmat adott-kapott 63. születésnapjára, a Kalász-összest, az összegyűjtött verseket. Több, mint negyven év termése ez a külsínre is tetszetős könyv, a Szánj meg idő-től a Világ menj világgá verseskötetétig. Így végigolvasva, egységes, egész életmű, egy lehetséges életstratégia és költői oeuvre a 20. század második felében.

Kalász László az utóbbi közel négy évtizedet falun töltötte, a cse-rehádi dombok zöldjétől körülvéve. Tanítva, könyvtároskodva, gondolkodva, s időnként meg-megállva verset írt. Akik ismerik — futólag — úgy vélik: nagy neveltető, clown. Akik mélyebben ismerik, azok tudják: ez a bohócszerep néhol keserű, gyakran szkeptikus. S akik verseit olvassák, sejtik: kicsit szomorú és magányos ez a kitűnő költő.

Egyszerű hang a Kalászé, tiszta akár a forrás. A legenda, a külön mítosza csak a köznapokban él, a kötetének lapjait forgatva elmélázhathatunk — a vers ékszer.

Soraiban ott a múlt: az Ómagyar Mária-siralom, a Halotti Beszéd, Balassi, Zrínyi, Csokonai, a veretes magyar líra. „En Igaz Fejedelmem / testembe lehelt lelkem / ármányba leverettél / amíg éltél: reméltél /. A népmese, a mese, a mítosz, a rege világa, s a természet öntörvényű kerete művészetének (s közben ott az arcán a gyerekes kíváncsiság: hogyan fogadod akvarelljeit, merthogy fest is). Egy szemlélődő, kissé kócos öreg kölyök, aki néhány percre megáll elmélázni, de többnyire presszóban látni sörözni vagy borozni. Falusi emberek között. Hrabal Kerskóban = Kalász Szalonnán.

Hangja évről évre, fokról fokra keseredik, nehezül. Ez nem az öregség gondja-nyúge, bár a ráakódott évek is fárasztathják. Talán a kilátástalan, bizonytalan jövő, a félelem szorítása.

Nem személyes sorsa miatt: ez a humanista szorongása. Mert nem igaz, „hogyan én már akkor sem hittem semmiben”. Hiszen: „egy-egy ágon is / mennyi gally van / egy gallyon is mennyi levél! / segítik-e egymást a bajban / ha jön az ős, s / ha jön a tél? /”

Szégyenlős, visszafogott, érzelemrejtő játékos. A nevetés mögött ott bújk a közép-európai magány. Az önmaga jóváltából palackba zárt szellem.

A kő fontos jelkép nála. Nem mindig tudni, miért, de nem is mindig kell ezt tudni. A Jelképtár számos variánst ad rá, de itt ez nem kötele-

zően érvényes. Talán a súly, a vállra nehezedés, a próba színönimája lehet. Ne bogozzuk, jellegzetes Kalász-legyintés rá a válasz. Nem kellene kitérni arra, amit az irodalomtörténet lépten-nyomon hangoztat: gyökereire, költő-kortársaira. A mű szempontjából csak úgy lényeges, ahogyan a vendéglői mozzanat: az ember tud késsel-villával enni, ha megtanult. Csak szigorúan a verseket olvasni, nem elhelyezni sehová térben-időben, csak élvezni a ritmust, a verszenét, egy kedves, csibészesen időtlen művészt, aki vigyáz a mi álmainkra, s dalol, hogy önönmaga is érezze a „röpülés boldogságát.”

„Csalamádé friss színe lángol sárgás őrtüzek alszanak / s lassacsakán e színes világból szememben csak árnyék marad / míg ülök ez örök útszálon tücsök-béka, s lélekzenében / jó éreznem, hogy majd e sokszínű világba olvadok.”

* * *

178. Arany Lajos: „Anyámnak kontya van”^{*}

Természetmotívumok Kalász László verseiben

Anyámnak és Anitának

Az emberarcú természet

A „patakparti világban” cseperedett, a „végtelen rét havában” felnőttként is „lelke mélyéig megfürdött” természeti ember örök megtartó erője, állandó életvigasza: a természeti jelenségek, elemek, a flóra és fauna spontán esztétikuma. E szépséget — ha átélője egyben élmény- és hangulatlírárt is költ — ezerféleképpen tükröztetheti, álmodhatja papírra, hiszen maga a Természet is: ezerarcú.

A mindig új és új képében tündöklő milió itt az ember számára, mint determinált s ugyanakkor vállalt létmező, olyképpen épül be Kalász László verseibe, hogy azt a narrátor fantáziavilága a vele való örök együttlétezés okozataként megismeríthesse, emberléptékűvé varázsolja lelkében; s érzésvilágán átszűrve, átpoétizáltan jeleníti meg.

Az így antropomorfizált ég-föld szféra már nemcsak tőlünk független, gyönyörködni való táj, de önálló életet élő, szuverén világ is, amely egyúttal mellérendelt az emberrel. Élni kezd.

^{*} Arany Lajos írása meglehetősen sajátos utat járt be. Az 1985-ben keletkezett tanulmányt eredetileg a NÉKOSZ-antológiába szánták, majd a Partium 1993/2. számába. Végül azonban egyik kiadvány sem jelent meg, ráadásul a kézirat is kis híján megsemmisült. A viszontagságok ellenére a tanulmány mit sem veszített értékéből, témája ma is aktuális, szerkesztőségünk ezért örömmel vállalkozott közlésére.

Alkotáslélektanilag rokon lehet minden, a természet emberarcúságát teremtő, abba magát beleélő, azon ámuló költemény; Kalász e nézőszögből tekintett poézise, az ő humanizálódott, „bágyadt szemű”, „szégyenkező pírban ragyogó” arcú, „véreres pupillájú” „világ”-ja talán Petőfi „szép ruháját levető”, „álmos, de nem beteg” őszével vagy Weöres izzó ruhájú, „lánnyá váló, sírni kezdő” galagonyájával él leginkább testvérségben.

A természetben otthonra talált individuum mindig együtt létezik saját „tündöklő rét”-jével, „bokron havon és úton át / madarakban emlékezik”: más a figyelő tekintete, mint általában embertársának. Éltető közegének minden moccanását mélyebben éli; rétegezetten, magasabb szinten. Ezért kicsit varázsló ő, aki életet lehel a pici fűszálba, vért pumpál a hegyoromba: „A hegyek / egy darab eget / emelnek a válluk felett / ez az én hazám világom.”

A Kalász-féle speciális, emberesített természetérzékelés első nagy változata ez a létszínként megélt, kívülről szemlélt miliő. Hiszen a mindennap megtapasztalt, látott természet megújuló valóságában, az embertől pusztán csodálva, függetlennek tetszik tőle. De csak látszólag az! Az örökké változó, de soha meg nem haló világ megfigyelésébe ugyanis belopódzik az emberi lélek! A *Megzöldül* kezdetű költemény egyik legszemléletesebb példája e látszólagos, paradox autonómiának: „Megzöldül a tél után” — intonál, hogy azonnal olyan sajátos világba képzelje magát, ami ez első, közhelyesnek tetsző sort tartalommal tölti, eltünteteti látszólagos semmitmondását, s így bontja tovább a nyitóképet: „mező a havat kikezdi / marja s megdühöd a táj / méregzöld foggal harap / fűfogaktól fáj a tél”. Az egy képből (mint oly sokszor a Kalász-versben) kivirágzó költeményben az ember ugyan külszemlélő marad a kezdő képet követően is, hiszen nem őneki „fáj”, de a képzet emberi vonásokat fest a természet megújulására, nem marad teljesen független, érintetlen attól. A *kikezdi, marja, fáj, harap* igék szemléltetik: nem tud közönyös maradni a narrátor még a kívülállóként vizslatott természettől sem: a látványba nyomba saját egzisztenciális élményeivel kapcsolatos látomást visz, úgynevezett *egzisztenciális tájat* ábrázol. A víziószerű, mert a természetnek az emberi világgal való érintkezése révén azzá vált természetlátás e szinten azonossá válik a humanizált természetérzékeléssel, s megszemélyesített természet, illetve látomásos természeti líra áll elő.

A látványból kipattanó látomásos miliőérzékelés másik eleven példája az *Ablakhoz áll* kezdetű vers: a nyitány („Ablakhoz áll / benéz a fa”) egyszerű megszemélyesítése azonnali váltásba szökken át: „mindjárt fölkap / gallyaiba / visz az égbe / dob a szélbe / topog / rálép

gyökerére / a világ / botlik elébe.” Az indító megszemélyesítést szinte kozmikus méretűvé tágító látomás (mint az előző példában) ugyan-csak verbalizálással indukálja az emberesítést: a fa *benéz*, *fölkap*, *visz*, *dob*, *topog*, *rálép*. Az expresszív erejű igék, a dinamizmus vérrel telítik a „halott” természeti elemet.

A kívülről szemlélt természet sokszínűen, más-más arcát mutatva „dolgozik”, lényegszerűen egyre magasabb rendűvé, érzékenyebbé, finomabbá nemesedik.

Legelőbb (nem kronológiailag, hanem a motívumok szintjén, „keresztmetszetben”) e milió az ember legősbibb, legelemibb, legősztönösebb, létfenntartásával kapcsolatos cselekvésformáit mimetizálva kap életet a Kalász-versben. A figyelt természet ezerarcúságának, bonyolult struktúrájának ez az első, legkülsőbb rétege. Itt olyat cselekszik ez az önmagában is csodás, rejtélyes, igazán soha át nem tekinthető közeg, amihez nem társul még gondolat. Így vetül ki a természetre az emberi létezés alapmotivációja, alap-létevékenysége, megteremtve már ezzel is a kapcsolatot, ha még felületesen is, az emberrel: „*alvó rét*” (*Éjfél után*), „*Ereje fogytán / ül a szél / pihenget a legsó gallyon*” (*Ereje fogytán*), „*Csüng a Hold az almafán*” (*Csüng a Hold*), „*Ablakhoz áll / benéz a fa*” (*Ablakhoz áll*), „*az éj rágja a Holdat / a földre lép felporzik / ... / belérugdos a tájba*” (*Száraz idő*), „*hó-tengert nyaldos egy-egy földdarab*” (*A tél jeges hatalma*), „*fekszik a rét és tündököl*” (*Amikor elillan*), „*az útra fák / lökik keresztbe / megfáradt árnyukat*” (*Az ott*).

A figyelt természetnek újabb, magasabb rendű fokozatát képviseli az ember tudatos cselekvésének e miliőre történő rá munkálása. Mint az ösztönvilágán felülemelkedett ember cselekvései, villannak itt a természetvékenységek. Célrányosan, a hétköznapi praktikumnak megfelelően, a környezetét átalakító ember produktív, civilizáló munkájának allúziójaként. Egy fokkal absztraháltabb természet cselekszik — a költőben olyan asszociációsor ébreszt a természet látványa, amely az előzőnél nagyobb mértékben emberi motiváltságú, humanizáltabb, társul hozzá az emberi ész: „*Az éjszakát / tartják a fák / le ne zuhanjon a sötét*” (*Az éjszakát*), „*A holdra rászállt egy madár / ... / csőrével csákányoz az égben*” (*A Holdra*), „*Hegyet kefél / a hajnal*” (*Hegyet kefél*), „*rohamra / szél ugrik / szalad*” (*A kukorica-seregek*), „*tartják kövültkarú fák / be is omolna a világ / emelik megdermedt hegyek / a menten leroppanó eget*” (*Fölkelsz*).

A külszemlélő figyelte természeti milió legfinomabb, legbensőbb cselekvésformája az alkotóval, művésszel rokon élettevékenységekben valósul meg, illetve a sorsán gondolkodó, töprengő, messzire néző ember érzékével bír. A spontán természeti széphez emberi szép-

ség járul. Kiteljesedik a természeteszétikum: „fut a hullám *énekelve*” (*Fut énekelve*), „Elnézem Berzsenyi / hegyeid mint *pipálják* / a köd-*ábrákat*” (*Elnézem Berzsenyi*), „a vizek előőrsei / már *térképeznek* a jég alatt” (*Kemény páncélban*), „csak a kakasok *kiabálják*: HOL A JÖVŐ HOL A JÖVŐ” (*Amikor alszunk*), „rézkürt a körte / *trombitál*” (*Aranyalmáim*). Az ekképp megjelenített természet minden előzőnél átlelkesítettebb: a művészlélek jelenik meg benne.

A művészköntösű, lelki telítettségű természet másik inkarnációja: ennek emberi létállapotokkal és fájdalomokkal való felruházása — megtermi e költészet létmezőjének lelkivé dúsítása mellett annak érző lényvé növesztését is: „Megroppant derekú / hegyek / fekszenek / kék *fájdalmukat* / kristálypakolással / borítja a tél” (*Megroppant derekú*), „világ szemhéján a hajnal / *szégyenkező* píra ragyog / vagy a *dűhé?* vagy az álom / riadt *bágyadt* szeméből el?” (*Hej a kutyák*), „fűfogaktól *fáj* a tél” (*Megzöldül*), „vézna gallyakról / taszított / *szégyen* pereg a levelekben” (*Tarolt ágakon*), „*seb-virág*” (*Szédülünk*), „pókháló foglyokért *eseng*” (*A kukorica-seregek*), „egy szél felhőzött *részegen*” (*A fénytől*). A természeti ember így módon is megélheti fájdalmaival, negatív létállapotait: a természettel osztja meg azokat, nem embertársával. Rá vetíti ki, mert Őt tekinti arra méltónak.

A természet így mértékű átlelkesítése, emberivé avanszáltatása mutatja, hogy valójában a természeti ember létmezőjét nem tudja igazán kívülállóként figyelni, hiszen saját ösztönös és tudatos, lelki és érzelmi állapotaival telíti. Természetes, hogy következményképpen a természet, az emberarcú, partnerré lép elő, „aki” az ember sorsába is beleszólhat, igazgathatja azt! Ezért bír a természet csupán látszatau-tonómiával az emberi világtól való elkülönültsége okán, az ilyesfajta természeti költészetben ugyanis egyre inkább azonossá lesz, eggyé forr az emberrel; bajtársá, pajtássá érik.

A humanizált természetkoncepció megteremti így a külső szemlélet után a belülről nézett természeti szférát is. Ez a Kalász-féle miliőérzékelés másik nagy változata: minőségileg magasabb rendű, fontosabb az előzőnél, több köze van az emberhez.

A költő megjeleníti az emberi fátummal párhuzamosan látott természetet, amely a versbeni létének első fokozatán lényegileg még háttársituációs a külső és benső szemlélet között: itt a természet erői emberi erővé változnak úgy, hogy az emberi sorsba lépő flóra és fauna e fokon, mint az ember ellensége tombol. Visszafordíthatatlanul belépett azonban az ember világába, s annak ellenére, hogy rátámad az emberre, ő belülről nézi már, elfogadja természetét, társ: egyelőre küzdőfél formájában: „tél / tehetlen tehetetlen / *indulatod* rám

gomolydul" (Tél), „*rám lép az ősz / s még ő visít!*” (Mint tudnék én), „*szorít a szél földhöz forraszt a fagy*” (Nyakunkon a szél), „*ujjaim gyökerek / csont-ízeit lerággják a szelek*” (Szaporalángú háborúk), „*élesül nyakamra szél / eresztfeti vérem / / talpam alatt a füvek is / törként meredeznek / még az útilapuk is / bárdá élesednek*” (Mintha rögtön). (Kiemelések tőlem — A. L.)

Az emberi életre hágó természet tudomásulvételét jelenti ez. Az ember sorsának részesévé tette a természetet. Tényezővé, amellyel mindig számolnia kell, de amelynek másik profilja is van: segítség is kérhető tőle.

A segélykérés az ember létébe forrt természet másik fokozata e líravilágban. A természetapoteózist ragyogtatja fel ezzel a vers narrátora. Látásmódja közel jár a panteizmushoz. E segítségül hívás már nemcsak a természetelfogadással egyenlő: vállalást is jelképez. Innét kezdve az ember magasrendű erőként tiszteli természetét, felnéz rá: „*ne dűts ki szél*” (Nőnek fejembe), „*hajolj fölém zöld levelecske*” (Messzi csapáson), „*Már nem ment meg más / csak a bölcs gyümölcs*” (Szédülünk).

A permanens-miliő e megváltó mozzanatában ragadható meg e létközegnek ama szerepe, amely a természeti embert egyúttal el is különíti, távolítja általában az embertől, s kebelére vonja. A Csokonai-féle „*Óh, áldott természet! óh, csak te vagy nekem*” érzése, kitaszított-sága, számkivetettsége is kesereg itt, a természetbe olvadás nemes gesztusa, de egyben kényszere. Bár az embertől vár, a természettől kap elsősorban támaszt a természeti ember.

Az elfogadás és vállalás után a természeti ember azonosul miliőjével. E folyamat kétlépcsős. Első grádicsán a természet önkéntes segítőereje, a belülről szemlélt természet harmadik fokozata áll. Nem vágyott vagy kért támasz ez már, de a természet lényegéből fakadó. A látvány is adott, adhat vigaszt, erősebb azonban a beleélés vigasza, a segítség látomásának nyugtató hatalma: „*a szél / szájában hord tüzet / jeges szívemnek / ledőlök akkor a hegyek / szívem mellé fekszenek*” (Énhozzám lejönnek), „*száll a harkály kopogtatni / orvoslani szívem hátát*” (Bokron havon és úton át), „*sárga-pupillás madarak / irányítják az utamat*” (Velem a halál), „*nap és hold megítat / arany ezüst tejével*” (Belebódulsz).

A „*mégis igen magam vagyok / bármit beszélek*” (Énhozzám lejönnek) keserű feljajdulása, mint a természet spontán segítő ereje kulcs-költeményének poentírozott része inkább az emberi segítség hiányának szól, az ember emberek közötti magányáról vall beszédesen, semmint a természet segítő hatalmának alulértékelését szuggerálná.

Ezt az axiómát Kalász László természeti lírájában a belülről vizsgált létmező azonosulási mozzanatának második lépcsője, egyben legmagasabb rendű foka igazolja, erősíti. Az ugyanis, hogy önkéntes támaszjellegén felül van még magasabb rendű kapcsolata természetnek az emberrel! E viszonylat az embertől indul, az ő révén születik, őfelőle érdekes, hisz helyettesítő: a természettel, mint baráttal, társsal (illetőleg emberbarát, embertárs helyett: baráttal, társsal) való bánás gesztusa ez. A természeti ember itt végképp magáévá fogadja az általában az ember szemében „halott” világot, „feltámasztja”, hogy embertársként üdvözzölje. E mozzanat az ember természeti voltának az emberarcú természet szempontjából nézett legfőbb bizonyítéka, és egyben végső igazolója az emberré lett természet metamorfózisának is: kölcsönössé itt válik igazán a kapcsolat: „jó reggelt köszönök a kertnek / s rám néznek rózsák margaréták” (*Pirul már*), „méltóságos gunaram” (*Úszkálnak*), „Ereje fogytán ül a szél / pihenget a legsós gallyon / felülök mellé / fütyülök / erőt az erőtlenedésbe” (*Ereje fogytán*), „jó étvágyat / madarak!” (*Jó étvágyat*), „kövek kövek hű társaim” (*Műemlékeimet*), „hegyeknek dobom takarómat / s vetem fáknak az inget” (*Már korán*), „Tanítgatom / a varjaknak / kikárogni a szavakat / kiugrándozni a betűket” (*Tanítgatom*).

A természetarcú ember

Az embertársként köszöntött természet után (itt sem a versek kronológiája szempontjából, hanem tematikailag, illetve motivációsan, keresztmetszetileg) nézőszöveget vált a narrátor, és a természeti közegben való olyan fokú feloldódást fejez ki, amelyben az ember saját magát is a természet tükrében szemléli. Az emberi lét tükrében látott természetből a természet tükrében vizsgált ember születik. Emberarcú természetből természetarcú ember. Mint már a Homérosz korabeli görög epikus szemléletben is, az ember egyértelműen a természet része. Beleolvad létmezőjébe.

Eme eggyé olvadás egyik változatában az emberi léttényezők a természethez való hasonlóság formáját öltik. A költő hasonlatokat használ a rokonítás stílusesszkezeként: „az én hazám világom: / mint egy óriási lábnyom” (*A hegyek*), „Kicsinyes apró gondjaimban / bálnaként lubickol a Gond” (*Kicsinyes apró*), „Kárognek dolgaim mint varjak / fácánokként rikácsolnak / megszürkülnek verebekké / kapkodnak mint a cinegék” (*Bokron havon és úton át*), „ott állunk sorba, mint a fák” (*Híg sör*), „anyám / belehervadt az orcád / sorsunkba: mint aranyálom” (*Apró ország*), „E táj / linómetszetében / a célok / ... / kapaszkodnak mint vékony gallyak” (*E táj*), „Perkupa-Szendrő távolságban /

szálltam fent mint a madarak” (*Széjjelszabdaják*), „Anyámnak kontya van kerek / sötét és dús mint /... / a lomb a fán” (*Anyámnak kontya van*), „kinyílnak mint a krizantémok / sebeim” (*Az emlékek*), „Csodálatos feledékenység / vibrál és hatalmas mint az óceán” (*Kifekszem a csillagok alá*), „lélegzek a légtelenségbe / sóhajokat / gömbölyödnek / mint a gyümölcsök” (*Ereje fogytán*). A bőséges idézetanyagból kirajzolódik: a természet költőjének számára alig létezik oly emberi lét-komponens, amit ne hasonlíthatna a természetihez, amelyből ne aszszociálhatna valamely természeti elemre, jelenségre, a flóra- vagy faunavilágra. E képzettársítások általában az ember fejében bizonyára meg se fordulnak. Hisz az a szféra, ahol a sóhajok gyümölcsökként gömbölyödnek, ahol az anya kontya lombot idéz, ahol az embersebek krizantémokként nyílnak; csak valami sajátos varázsú közeg lehet: a természeté.

A természet képére formált ember másik inkarnációja: az ember cselekvései úgy jelennek meg, mint természetbeni tettek vagy történesek; illetőleg az emberi mozzanat természetbenire cserélődik, azzal helyettesítődik, vagy emberire utaló jelző helyett a természeti folyamatokkal összefüggő jelzőt visel: „*jól megüledett álmok*” (*Kicsinyes apró*), „*rajokban felroppennek az álmok*” (*A fák*), „*a pillanatok homokjából / virágzik öklöm*” (*Nem lősz le*), „*csírázik a simogatás*” (*Erős harag*), „*jeges szívem*” (*Énhozzám lejönnek*), „*alvadt dühök kergetőznek*”, „*ordas-szeretetet őrzök*” (*Megzöldül*), „*gyökeredzünk útszélbe*” (*Híg sör*), „*nem prédikálok: károgok*” (*Tanítgatom*), „*nyihogunk belül / az örömtől*” (*Ébredünk*), „*sóhajításom halk reppenése*” (*Áhítat kéne*), „*villámló szív*” (*Már megutált*), „*éveinkhez kövesedtünk*” (*Hogyha*), „*kínunk tócsái*” (*Nyakunkon a szél*). A felcserélődés, az átvitel többnyire az azonosítás szóképeivel, metaforával történik. A „*csírázik a simogatás*” igei metaforába érzékelhető: az emberi jóság cselekedete (itt nomen actionis-változatában) a természeti történésben teljeseedik ki, abban valósul meg. Kezdetét veszi az emberi humánus hosszú folyamata. Visszavonhatatlanul megindul az ember a jóság útján. Ezt legképszerűbben természeti történéssel jelezheti a természet, az erdő-mező lírikusa. A vizuális költői látás és láttatás nagyszerű példája ez. A „*megüledett álmok*” melléknévi metaforában pedig az álmok, hitek vetülnek vissza természeti történésre, annak befejezettségére. A metafora az álmok mélyben létező, de sokszor hiábavaló, reménytelen felszínre jutását fejezi ki.

A természetarcúvá alakuló ember a naturának nyilván valamely pozitív, objektív értéke okán szeretne természeté lényegülni. E keresztmetszeti azonosulási „folyamat” újabb fokozatában az ember

természetiesülésének óhaja, illetve annak képzete foglaltatik: „tisztá víz vón örömrünk” (*Patakparti világban*), „bár lennék én is / kő tetekben / szikla szavakban” (*Műemlékeimet*), „fák csúcsában is ott vagyok” (*Széjjelszabdaják*), „golyák sorozataiban vonulok” (*Kifekszem a csillagok alá*), „oly rettentő a feledésük (ti. a varjaknak) / hogy már én szálok el velük” (*Tanítgatom*), „Lapos hal / a tó / ... / én lélegzem csak / küllős kopolyúiban” (*Lapos hal*).

Az azonosulás vágyát, képzetét követi újabb (nem feltétlenül pozitív értékeket átvevő) szintű variánsban a természettel való részleges azonosulás: az ember testrésze, gondolata, érzése válik itt természeti fenoménná. A költő itt főként főnévi metaforákat választ kifejezőeszközül. Sugallja ugyanakkor: a természettel való egygyélevés nemcsak létmezőjének pozitív értékeit fogadja el, de vállalja a csonkaságot, a negativitást is. Bizonyítva: a természet esendőségével is azonosulni tud. Az ember csak részben ember már, részint természeté lényegül: „két barna ég szemed” (*Alszo*), „LELKEM ALATT TÁN FELHŐ TÖPPED” (*Elaltattalak verseimmel*), „szívünk szökell / a vad” (*Híg sör*), „kezed göcsörtös ág öreg” (*Kilenc csillag*), „ujjaim gyökerek” (*Szaporalángú háborúk*), „térdemben száradt gally ropog” (*Hegyet kefé*), „ereim indás jégvirágok” (*Nehéz a szó*), „álmaim virágon szírom / borágon csáp s földből vakondok” (*Szirmain élnék*), „éjszakáim / fekete kövek / kristályszemcséi csillagok /.../ nappalaim: aranyhomok” (*Éjszakáim*), „öklöm: jácint / ütök / szirma hull / magamat vérzem” (*Nem lősz le*), „mókuskedvű”, „gyémántszerű”, „madárlelkű” (*Végtelen rét havában*).

Ez egygyévlás betetőződése: midőn az ember oly mértékben hasonul létmezőjéhez, hogy magáról mint természeti jelenségről beszél, ő maga is e közegehez tartozó létező; totális beleolvadás ez a természetbe; az ember megszűnik ember lenni, metamorfózisa nyomán teljesen természeté lényegül: „vödörbe hajlunk / lovak vagyunk / prűszkölünk” (*Ébredünk*), „megmenthetetlen sorsunk / csüngő felhőkben jár felettem” (*Az egyik házban*), „dombhátán-domb dombjaim közt / sötétten meredszik a Hegy” (*Kicsinyes apró*), „csöpp kincsem lopják a szarkák / magvamat vágják a fagyból” (*Bokron havon és úton át*), „szálkás kalászsom letörött” (*Egy életem*), „víz vagyok” (*Fonott kosár*). (Kiemelések mindvégig tőlem — A. L.) Az átváltozásnak is főnévi metafora a kifejező szóképe, a metamorfózist szimbolizálja, és egyúttal azt: az emberi gondok, a fájdalom kifejezhető a természetben keresztül is. Annak tiszta etikája, objektív törvényei mindig kilátópontok, viszonyítási alapok. Az emberi értékek veszendőségét erősíti, teszi expresszív, pl. a „magvamat kivágják a fagyból” metaforája.

A természet emberarcúvá válása után az ember is felöltötte tehát léttérepének képét. E szempontból is kölcsönös lett a teljes azonosulás, a vállalás.

Ezért lehetséges, hogy a természeti ember mesevilágot is alkot közegeiből, csodásnak látja azt, játékossá, meseszíntérré nemesíti. Ezért lehet igaz az is, hogy az ember veszélyeztetett létének világát, de ugyanakkor reményeit is a természet szemszögéből, azon át, természeti ember módjára deklarálja.

A természet, mint mesebeli világ, mint a veszélyeztetett lét színtere és az emberhit közvetítő közege

A mesealkotó fantázia a természeti ember képzeletvilága meséssé varázsolja a naturát. E meseteremtés általában a gyermekfantázia logikáját követi, annak megfelelően lépteti színre a természet képeit.

Előbb az évszakok váltakozása ragadja meg fantáziáját: „de kemény / ez a tél / de legény!” — kiált fel a narrátor gyermekmódra, bőrrén érezve a zord évszakot, amelynek „vállán gyönyörű / hermelin kacagány” tündököl (*Újra hó*). Tavasszal bezzeg e kemény legény „fűfogaktól fáj”, bántja őt az új testvér, s a küzdelemből a fiatalabb, „méregzöld foggal harapó” évszak kerül ki győztesen (*Megzöldül*). Jön a „tüzeskemence-nyár” (*Nyár*) — metaforisztikája két természeti elem érzéki hasonlóságán alapul. Nyár után „rám lép az ősz / s még ő visít! / szájából nullát kerekít” (*Mint tudnék én*) — az ember már nemcsak párhuzamos, tájban, természetben létezőként éli át a változást, közvetlenül is érintkezésbe kerül az agresszív évszakkal, s belépve a mesetájba, mint a mesebeli Királyfi, „megbosszulja” a bántalmakat: „vérét iszom / az ősznek” (*Vérét iszom*).

Nemcsak az évszakok, az égitestek is meséssé finomodnak a gyermeki fantázia nyomán: „érik a Nap”, majd „aranylángként” a fák csúcán „harap” (*Hegyet kefé!*), s a képzelet így látja: „a nap aranytojás” (*Részeg hajnal*). A hozzá tartozó napszak, a nappal nyár végen már „korán öregszik” (*Már korán*). De „az éjszakát / tartják a fák / le ne zuhanjon / a sötét” (*Az éjszakát*). De ha eljő az este, „csüng a Hold az almafán” (*Csüng a Hold*), és az éji égitestre „rászállt egy madár” (*A Holdra*). Az éj „rágja a Holdat”, „dübög ráncos csizmája / belérugdos a tájba” (*Száraz idő*). A hajnal „hegyet kefé!” (*Hegyet kefé!*).

A hegyek öregemberhez hasonlítanak, hisz megannyi „megroppant derekú” (*Megroppant derekú*). Ismét felbukkan az ember a meseszíntéren: „békés hegy-ökrök / gerincére meztelen / felszaladtam sütkérezni / lágyékukat csiklandoztam / erdőszőrüket huzigáltam” (*Végtelen rét havában*). Békés világ ez, ahol „a hegyek szívem mellé fekszenek”

(*Énhozzám lejönnek*), és „emelik /.../ a menten leroppanó eget” (*Föl-kelsz*).

A fa „ablakhoz áll / benéz” (*Ablakhoz áll*), és gyümölcsei is a gyermek látásmódja szerint léteznek, a gyermeknézőponthoz igazodik a narrátoré: „minden szilva csendít a fán” (*Aranyalmáim*). Az ember újra betoppan a tájba, ezúttal igazgatni mesevilágát, gazdájának lenni: „ör-zök egy kertnyi gyümölcsgalaktikát / meggy-csillagokat / paradicsom-bolygókat” (*Mint cölöpöt*).

Ekképp stilizálódnak meséssé más természeti jelenségek, elemek is: a tó „lapos hal” (*Lapos hal*), „a vetések fölállnak s énekelnek / a rétek füvei fölállnak énekelnek” (*Megvárlok megújulás*), „fut a hullám énekelve” (*Fut énekelve*), „forr a folyó mint a tej / fortog a tó az ég a felhő” (*Nyár*), a rét „csupa gyöngy” (*Gólyák kerengnek*), „fekszik /.../ és tündököl” (*Amikor elillan*).

Az egyik leggyakrabban előforduló természeti jelensége a Kalászköltészetnek a szél. Sokféleképp suhan át a mesebeli tájon, játékosan emberarcúan: „lendül a szél a felhők ostora” (*Vad kék lovak*), néha lazít kicsit, hisz „részegen felhőz” (*A fénytől*). Mint öreganyó, „pihenget a legalsó gallyon” (*Ereje fogytán*), játszik a tájjal: „a szelek / ujjaik között sugarakat / pattintanak” (*Az éjszakát*). Barát s ellenség egyszerre. „élesül nyakamra” (*Mintha rögtön*), s „szájában hord tüzet / jeges szívemnek” (*Énhozzám lejönnek*).

A természeti ember fantáziája azonban nemcsak mesetermészetet lát és fest, benépesíti éltető közegét félelmeinek, rémeinek, veszélyeztetett létének elemeivel is — az élet legzordabb jellegét ugyancsak a természetből kiindulva érzékeli elsősorban. Létmezője válik kilátópontjává, megjelenítőjévé a rémvilágnak, az emberi pusztulásérzetnek. Így kelt egyben erős feszültséget a versi kép, hisz épp a többnyire békét, nyugalmat asszociáló természet áraszt puszkaporszagot, s komorul félelmetessé: „hegytetőn a napakna robban”, „a csillagok a nap-akna szilánkjai”, a karalábé „lila szputnyik / a sárgarépa tűzrakéta / arany ágyúgolyó a tők / indája vad levéllángszóró” (*Lila szputnyik*), „készül a harmatból serét” (*Gólyák kerengnek*), „a talpam alatt a füvek is / törként meredeznek / még az útilapuk is / bárdá élesednek” (*Mintha rögtön*), a kukoricák seregeket alkotnak, s „arany gránátot bontanak”, és „almabombák verik a dombot”, „rohamra szél ugrik / szalad / .../ lök rozsdult dárdát s kilyukaszt / eget világót” (*A kukorica-seregek*), „gyümölcs-bombák hullanak” (*Nyakunkon a szél*).

Az emberi kegyetlenségek rávetültek itt a tiszta mezőre, ez állandó létszintér azonban nemcsak veszélyt jelez, hiteket is sugároz. Hordozhatja a természeti ember élethitét, őszinte reményeit. Hogyan?

Néha a költészet, a szó igazságát, hitelét kutatja a versalany, az ember, s létközege az emberi biztatás helyébe áll, azt teljesítve ki, illetve annak önmagában elégtelen voltára figyelmeztet: „nem elég a szána-
lom / bágyadt biztatásod már megutáltat / / hogy fúj a szél! / a fék az
ágak / mintha magukba hajlanának / / segíteni!” (*Nehéz a szó*). Tán ar-
ra is int ehelyütt a narrátor, hogy a szó tisztasága emelkedjék a ter-
mészet tisztaságáig, érjen fel annak kemény őszinteségével. A termé-
szeti etikával.

Máskor a természet az emberi álmok nehéz beteljesülése fölött bá-
báskodik, biztatót szuggerálva, gyilkolva a közönyt: „csak álmok von-
zódnak /.../ körül-fölül buta közöny / / hó hull rá / az majd betakarja! /
de meg nem állnak pillanatra / biceg-lobog seregük és / nő a vetés”
(*Főlkelsz*).

A kéeknek tetsző hegyek, a messzeség is megmozgatják a termé-
szeti poéta fantáziáját, s a reményt, a messzire néző ember okos hitét
asszociálják: „Jeszenyin-kék tájak távlatok / vibrálnak majd / harminc
fokos reményt / s a nappal dolgos arcán felragyog / munkánk / miként
a Nap: / küllőzve a fényt” (*Esett*).

S követi a természet a civilizáció, a technika csodáit, vele létezik,
annak embert fejlesztő, jobbá csiszoló tulajdonságaiban reménykedik:
„bip bip köröznek egünkben / fellőtt rugalmas csodáink / s adják un-
hatatlanul / az értelmes hasznos jelzéseket / / egy ág kihajt és szirmai
/ csodálatosan gazdag termés ígéretei” (*Jönnek a gigantosauruskok*).

A természet nem utolsósorban a hazáját szerető, annak fejlődésé-
ben bízó költő hazaképét, ahhoz fűzött reményeit is ébresztgeti saját
csodáinak rámontírozásával — befészkel az állandó létmező a tágabb
haza képébe, felölti ruháját, hogy az ember természetimádatát kiszé-
lesítse a nagy hazára, s reményt szikráztasson: „hazám elátkozott ki-
csi ország / millió igába fogott nemes állat / visszavarázsolt csoda-
szarvas: erős / lassan leveted igáidat / a béklyók / hullanak / hulljanak
ím szaporán / ezredes szaru-ágaidon égbe szökelljen / a jelen: / fész-
keink-palotáink gyáraink / rügyeznek gallyaidon” (*Estére mindig*).

A természeti dal reprezentatív példája:

Anyámnak kontya van

Anyámnak kontya van
kerek
sötét és dús mint egy meleg
eső utáni éjszakán
sötét és dús a lomb a fán

anyámnak szíve van meleg
piros és fáj ha nem merek
időnként szemébe nézni
ő minden gondomat érti

csak akkor leszek kedvesed
ha kerek kontyod lesz neked
ha mint anyám: első jajomra
gyógyírt találsz minden bajomra

Kalász László dalköltészetének csúcsa, a természeti dal gyönyörű példája ez. Mint sok más költeménye, egy képből bomlik ki. Ezúttal a konty motívuma indít olyan asszociáció-sort, amelyben a természet, a szeretet és a szerelem értékei egyaránt helyet kapnak.

Az anya áll a költemény középpontjában. Ő a vers első szava és kulcsszava egyben: a három kis strófa mindegyikében elfér, vagy konkrétan (anaforisztikus szerkesztéssel:

„anyámnak kontya van... /.../
anyámnak szíve van...”)

vagy utalásszerűen, de mindvégig érezhető jelenléte.

Az intonálás értelmezős szerkezete („kontya van kerek”) már sejteti, előrevetíti a hasonlítást: a hajkorona formájára való utalást nyomban annak természeti megfelelője követi: „sötét és dús mint /.../ a lomb” A hasonlattal megteremtődik a Kalász-lírában mindvégig jelen lévő kapcsolat ember és természet között. Annak szerves egysége, szinte szételemezhetetlensége.

Az anya fölé lombglóriát emelő természetmotívum fontosságát nyomatékosítja a paralelizmus: a „sötét” és „dús” jelzők megismétlése, előbb az anya kontyára, majd a *lombra* értelmezve.

A természet indukálja az egész dal meleg, bensőséges atmoszféráját: a „meleg eső” kellemessé és barátságossá szelídíti az éji tájat, s ez otthonosság nyomán, e hangütésből kiindulva, mindvégig ilyen marad a vers. Az anya szó egyébként is meleget sugárzása révén a hangulat kétszeresen is finom és bensőséges.

A „szív melegsége” tovább fokozza, érleli a meghittséget, növeli s visszasugározza ugyanakkor az indító hang keltette hőt. Így marad az utolsó sorig jelen a költemény hangulati terét már az első strófában meghatározó természet.

A *meleg* jelző másodszori előfordulásával, konkrét megjelenésével nemcsak hangulatilag, de érzékiileg is hővel telítődik a dal. A melegséghez értelmezettként a szív motívuma kapcsolódik, hordozván a szívszeretetet. Vizuális (*piros*) és érzelmi (*fáj*) kiegészítői erősítik az anya agapészeretetét, óvó, értő viszonyulását. Ezt az érzeleminőséget teljesíti ki az „ő minden gondomat érti” deklarálása, az általános névmással abszolutizálva az anyaérzelmet, intenzív belső totalitással tágítva, lelki apoteózissá emelve a lombglória jelképes külső mozzanatát. A természeti felmagasztosítást követte az emberi apoteózis. S e kettő nem választható szét a költeményben.

Az agapészeretet egy váltás nyomán a záróstrófában agapészeretlemmé, adó érzelmmé lényegül át, de csak feltételesen, mert a szívszerelem vállalásának, egyáltalán létrejöttének legfőbb kritériuma az anyaszeretettel azonos szintű szerelem megléte. A versszubjektum az anya védő szerepét, vigyázó, virrasztó aggodalmát áhítja átplántálni a kedvesébe, ezt várja tőle, jelezve: a szerelem és szeretet elválaszthatatlan érzelemformák. A szerelem csak az óvó szeretet megvalósulása után vállalható.

A *konty* ismételt szerepeltetésével újra felbukkan a nyitókép, emlékeztünkbe idézve az anyát és a természetet is, ezzel kerekítve teljessé a költeményt, s megjelölve az egyelőre csak feltételesen beteljesülő szívszerelem végső kritériumát. A *minden* névmás ismételt versbetétele az anya végső, dicsfénybe vonására hivatott, egyúttal (bár feltételesen) a kedvesnek is lehetőséget nyitva arra, hogy a szerelem is felemelkedhet az anyaszeretet szinte föl nem érhető ormára: „... mint anyám: első jajomra / gyógyírt találsz minden bajomra.”

A dal egyszerű rimelése, zeneisége (szervező elemként a dallam), lebegő könnyedsége, tisztasága így szólaltatja meg a természeti ember legmélyebb érzelmi viszonylatait. És talán azt a reményét is, hogy

a XX. század utolsó harmadában még mindig „csírázik a simogatás”: él a hit.

* * *

180. Hatvanöt éves költő a Bódva-völgyben

Edelény (ÉM-HI) — Kalász László ugyanúgy a táj részét képezi, és ugyanúgy értéket képvisel, mint a szalonnai műemlék templom, mondta Cs. Varga István irodalomtörténész, a költő 65. születésnapja alkalmából az edelényi könyvtárban rendezett tegnapi ünnepségen.

Cs. Varga István felidézte a Perkupán született, és Szalonnán élő Kalász László életútját, megemlékezett munkásságának fontos állomásairól, a könyvbemutatókról, az edelényi könyvtárban tartott születésnap ünnepségekről. Bemutatta a költő születésnapjára írt tanulmánykötetét, amely *Költő a Bódva-völgyben* címet viseli, és az évforduló tiszteletére 65 Kalász-verset tartalmaz. — A könyv célja, hogy tudatosítsa a Bódva-völgy történeti értékeinek jelentőségét. Kalász László pedig ilyen történeti értéket képvisel. Ugyanúgy a táj részét képezi, mint például a szalonnai műemléktemplom, fogalmazott. Kalász László munkásságát méltatva többek között beszélt a kezdeti művekről. Kiemelte: a költő 1952-ben, 1953-ban már érett verseket írt. Azóta kilenc kötete született. Verseiben a tájhoz, a régióhoz kötődés mellett mindig megjelent az egyetemesség igénye, mondta az irodalomtörténész.

A rendezvényt Buda Ádám énekmondó műsora színesítette, aki Kalász László megzenésített költeményeit adta elő. Szilágyi Adolf polgármester Edelény emléklakettjét adományozta Kalász László és Cs. Varga István mellett Jánosi Zoltán főiskolai tanárnak, irodalomtörténésznek is, aki szintén köszöntötte az ünnepeltet.

* * *

182. Fecske Csaba: Költő a Bódva-völgyben

A költő Kalász László, akinek nemrégiben ünnepeltük 65. évfordulóját az edelényi Városi Könyvtárban. A Bódva-völgy az én szülőföldem is, a Bodokai erdőben eredő és Sajóecseg fölött Sajóba torkolló, a Cserehát és Galyaság domborai közt kanyargó szelíd folyók völgyének vidéke. Földemről és földimről van szó, azt hiszem, ismerem ezt is, azt is annyira, hogy szeretni tudjam.

A könyv szerzője Cs. Varga István tanszékvezető egyetemi tanár, aki bár maga dunántúli születésű, az edelényi gimnázium egykori tanáraként e táj ismerője és szerelmese, évek óta foglalkozik Kalász László költészetével. Ebben a könyvben, amely az edelényi Városi Könyvtár kiadásában, Laki Lukács László szerkesztésében az Edelényi Füzetek 17. darabjaként jelent meg, a szerző egy átfogó Kalász-tanulmány részleteit adja közre, a kötet második részében szűkebb versválogatásban ízelítőt ad Kalász költészetéből.

Kalász László vagy ahogy kópés huncutsággal ő írja, Kalász Laczy ma már a Bódva-völgy élő legendája, benne él az emberek szívében és tudatában, éppúgy hozzátartozik a tájhoz, mint a Bódva meg a zilizi ezeréves tölgy. Népszerűségét magam is tapasztalhattam Szendrő és Edelény utcáit róva vele. Lépten-nyomon megállítottak, szinte minden szembejövő személyes ismerősként üdvözölte.

A kötet dióhéjban bemutatja a Bódva-völgy történelmét, kulturális értékeit, emlékeit, mesél a szülőfaluról, Perkupáról, a Kalász szellemi fejlődésében szerepet játszó személyiségekről, Szalonnáról, ahol évtizedek óta él, ahol pedagógusként feleségével együtt nemzedékeket nevelt szépre-jóra, emberségre. Legnagyobb terjedelemben természetesen Kalász sajátos hangvételő, a szülőföldből táplálkozó költészetéről esik szó. A szeretetben fogant sorokból kirajzolódik a Kalász-oeuvre.

Íme egy jellemző részlet ebből az igen olvasmányosan, élvezetes stílusban megírt könyvből: „Amikor Szalonnán fölkerestem, a vonatvezető leszállt, elmondott egy szép Kalász-verset, aztán vidáman kezét fogott a költővel, visszaszállt vasparipájára és folytatta útját”.

Ahol fény van, ott árnyék is: a recenzenst mélyen elszomorította, hogy fiatal miskolci irodalomárokkal, bölcsészekkel beszélgetve kiderült, nem ismerik Kalász Lászlót. Mintha szava nem hallatszana túl szeretett szülőföldjén. Vigasztalásul, gondolatban kezét rázva a szép szavú költővel, ide idézem egyik remekét:

Anyámnak kontya van

Anyámnak kontya van

kerek

sötét és dús mint egy meleg

eső utáni éjszakán

sötét és dús a lomb a fán

*anyámnak szíve van meleg
piros és fáj ha nem merek
időnként szemébe nézni
ő minden gondomat érti*

*csak akkor leszek kedvesed
ha kerek kontyod lesz neked
ha mint anyám: első jajomra
gyógyírt találsz minden bajomra*

* * *

190. Serfőző Simon: Meghalt Kalász László

Kellett nekem hetes távollét után vissza-hazajönnöm, s a Te halál-híredet vennem. Talán, ha még szülőfalumban maradok, 180 kilométerre Miskolctól, ma is élnél, noha a két dolog összefüggésben aligha lehet egymással. De hátha, de mégis. Mintha a sors csak arra várt volna, hogy félországon át visszacsattogván a vonat — föl se virradjon a nap — szeretett feleségeddel megüzenje, hogy a Hetek költői közül Raffai Sarolta és Ratkó József után — Czine Mihály halálhírének döbbenetéből föl sem ocsúdván — Te is elmenj. Te, aki — hetünk közül — valamennyien tudtuk, az igazi, lélekből való költő Te voltál. Az igazi lírát a Te verseid virágozták. Hogy mások nagyobb hírre-rangra tettek szert? A hangjuk messzebb, erősebben hangzott? A Kossuth-díjat is megkapták, megkapják akár, amire Te is joggal számítottál? Az nem a tehetségeden múlt. Nem a versesköteteiden; a legutolsó még a Te szerkesztésedben, jóváhagyásoddal jelent meg. Gyönyörű kötet! Nagy jövő mögöttünk — írtad a könyv címéül. S valóban, ezt a jövőt meg-harcoltad, megvívtad, vesztes nem maradtál. Nem maradsz, még ha a halálnak sikerült is legyőznie. De nem a költészetedet, nem a lírát. Az „hüppenve száll”, „s ha majd kihullok az időből — írtad — engem virágozik helyemen”.

Megrendített a halálhíred. Búcsúzni Tőled azonban nem tudok, nem akarok. Lesújtottan állok, állunk sokan, akik szívből szerettek, tiszteltek, hogy ez megtörténhetett...

Kalász László szalonai tanár, könyvtáros, József Attila-, Radnóti-, Szabó Lőrinc-díjas és B-A-Z. megye több kitüntetésével elismert költő életének 66. évében — 1999. január 25-én — türelemmel viselt betegség után csendesen elhunyt.

Temetése 1999. január 28-án, csütörtökön délután 1 órakor a szülőfalu, Perkupa temetőjében lesz.

* * *

195. Cs. Varga István: Kalász László: Nagy jövő mögöttünk

Kalász László a magyar poézis egyéni hangú lírikusa, *unisono* énekel költészetünk kórusában. Verseskötetei ívelő pályát jelölnek: *Szánj meg idő* (1967), *Parttól partig* (1970), *Hol vagy jövőendő?* (1973), *Ne dűts ki szél* (1975), *Mintha rögtön meghalnék* (1983), *Világ menj világgá* (1992). Válogatott verseinek két kötete: *Szint vallok a szelekkel* (1983) és *Nehéz a szó* (1984). *Összegyűjtött versek* (1995). Új, tizedik verskötete: *Nagy jövő mögöttünk*.

Az ötvenes évek elején induló költő Bata Imre szerint Debrecenben „csak a verset vette szívére”, de ez „kevés volt neki egy debreceni üdvösségre”. Szalonai pedagógusköltő lett, a hatvanas évek derekán került a „sorsköltészetet” művelő Hetek körébe. A közhasználatú, de irodalomtörténeti fogalomká mérgsem vált elnevezés *Ágh Istvánt, Bella Istvánt, Buda Ferencet, Kalász Lászlót, Raffai Saroltát, Ratkó Józsefet és Serfőző Simont* jelöli. A nevekkkel bővíthető virtuális csoportot, összetartozását tudatosítva nevezi Ágh István „a kétely nemzedékének”. Együvé tartozásukat erősítette *Az ének megmarad* (Miskolc, 1985, szerkesztette Zimonyi Zoltán) és a Kalász Lászlóról és szülőföldjéről szölvő *Költő a Bódva-völgyben* (Edelény, 1998).

Kalász Lászlót puritán embersége, szívós elkötelezettsége, felesége és családja a gyötrő létgondokon is átsegítette. A „kies Bódva-völgy” népének sorsát rajzolta rá a magyar líra térképére. Kiss Ferenc fejtette ki elsőként, hogy számos nagyszerű Kalász-versben a lírai hős a kozmikus lét ígézetében él, minden fontos dolog varázslatos, emberiesítő-megszemélyesítő kozmikus-természeti szférában történik. Ezekben szerencsésen forrasztja egygé a kétséget és hitet, esendőséget és életrevalóságot, józanságot és szenvedélyt, és szömvűvészetével szebbik magáról, az embernek teremtett világról tanúskodik.

A *Nagy jövő mögöttünk* a szakadatlan időt érzékeltető, ciklusok nélküli, fontos líra-kiteljesítő verskötet. *Ars poetica*-érvényű vallomás nyitja. „A líra / gyönyörű madár / emeletes fán rejtetik / hímezett tolla hüppenne száll...” Az újból kötetbe szerkesztett *Tetejettlen fa tetején* a mítoszt, a kalevalai hangot képviseli. Ez a hang folytatódik a „Megtaláltam / a mesét / egy hóvirág tövében...” kezdetű versben. Itt érezzük:

az „összejtő” őt költő egykor magyar Kalevaláról álmódott. Az *Eltört az irány* a múltból a jelenbe vált át. Sorjáznak a költő és a szülőföld valós léthelyzetét kifejező versek és képek: „Csupa sár minden...”, „Fojtanak a ködök / fullasztanak dombjaim / a nyár tarka rongyain...” Eljut a „tán e táj mely megfogott / a kor e félig fagyott / s húz a lélek magánya?” kérdeve állító vallomásaig. A *Tenyésztett butaság* szorításában 30-40 évvel ezelőtt keletkezett versek zöme most került kötetbe. „És nézd az eszmét / mely tokákban teng túl...” 1966. március 15-én a költő von-szolódó hitéről vallott. József Attilának szentelt testetlenül karcsú verse a „Butaság / itt / szív / lélek / elme // ugye / semminek / sincs / értelme”. Az ilyenfajta ihlet versei ritkán kerültek kötetbe. Az ezek hiányában kirajzolódó „homorú” pályáiv pedig megtévesztett egy-egy kritikust. Most a teljesebb életmű alapján a valóságos „domború ív” tűnik szemünk elé.

Az elmúlásra, érték veszendőségére rákérdező versek az emberi lét tragikumát teszik nyilvánvalóvá. A „Sár hó jég” világban a költő valóságghú szerelmi vallomást tesz: „erős vagy: s erős a kötél / valamivel leköteleztél / oldalt elkerüljük az árkot / de előttünk kátyús világok”. A kötet középső részébe régi küzdelem letört hitét is kimondó versekből is bőven jutott. Fakuló hajjal állít emléket szüleinek, nagyszüleinek. Eljut a végső pontig: „*Itt már csak / a halál segít...*” kezdetű versében. A Nagy László-i kérdés alakváltozata a „kinek fáj ennyi fájdalom / hogy jaj helyett dől szájamon / az ének”. Mélyről kiált: „*Vad ujjal int / az in-telem: / ki véd meg engem istenem!*” Úgy érzi: „a kő-idő lezuhog / ami-ben megfogódtam / s ujjaim közül elpereg...” Versfűzér a *Cirkusz* nyitánya: „Sose selyem / csak durva pokróc / illene már e létezéshez...” Visszatérő szerelmes vallomás zárja a verskompozíciót: „markodba dobom ujjaim / szorítsd meg: szeretlek nagyon / tán sorsunk s lengő dolgaim / hálók nélkül elhagyhatom”.

Bartók, Csokonai emlékének is verset dedikál. Kötetcímadó versét pedig Ady Endrének szenteli: „Magunkra / hagyatván / magunktól hagyottan / keressük jövődönk / áltató múltunkban // nagy jövő mögöttünk! / csak csodára várunk / több ezer éve / ez a módi nálunk”. A pesszimista hangot a kötet utolsó versének megrendítő szépségű szerelmi vallomása ellenpontozza: „gyümölcs vagy gömbölyű / egyetlenegy falat / gyümölcsből csengettyű / gyümölcsből zuhatag / ígéretgyönyörű / jövőnknek jele vagy / gyümölcsöző ölü” (*Levél*).

Egy jeles kritikus nemzedékben a legpontosabban Kiss Ferenc mérte Kalász Lászlónak nemcsak a szárnyacsapásait, de repülésének ívét is. Meggyőzően mutatta ki nemcsak Ágh Istvánról, hogy a testvér-bátyjával azonos tárgyi valóságból és életanyagból hogyan teremtett

szuverén, egyéni lírát, de Ágh, Bella, Buda, Ratkó, Serfőző költészetét is igazi rangjukon értékelte. Kalász László kiteljesedett költészetében ironikusan, de a világvége-hangulat kufárai ellenében a tragikus létezést is vállalja emberi és magyar múltunkból: *Nagy jövő mögöttünk.*

* * *

202. Ágh István: Havas gyászjelentés: Meghalt Kalász László

*Életem hatvanhatodik évébe'
Kötött engem a jó Isten kérébe,
Betakarít régi rakott csűrébe,
Vet helyettem új gabonát cserébe.*

Arany János utolsó verse, ez a meghajtott főből szálló sóhaj jutott eszembe Kalász László halálhírétől. Életének hatvanhatodik évében, 1999. január 25-én Szalonnán súlyos betegségben csendesen elhunyt. Felesége és lánya keze közül átszenderedett szülőfaluja, Perkupa szomszédságában úgy, ahogy családi körben jött világra. Legalább tizenhat éve kísértette ez a pillanat, betegségek kétségeiben élt, naponta föltámadt a mostani Pál napja reggeléig. Verseskötetei címével figyelmeztetett, *Mintha rögtön meghalnék; Világ, menj világgá; Nagy jövő mögöttünk*, de aztán a címadó verssel hamar el is oszlatta bajsejtelmeinket, csak úgy kell élni, mintha rögtön meghalnánk, felelősen. Szeretett ugratni, de mostanra már befejeződött a kétértelmű halalos játék.

Mintha havas versein át utaznánk költő-testvérünk temetésére, akik négyen maradtunk a hétből. Bella Istvánnal, Buda Ferencsel, Serfőző Simonnal megyek ahhoz, aki átköltözött Ratkó Józsefhez, Raffai Sároltához. Amikor Ratkó halálára írta a versét, olyan mondókát talált ki, melyben a nevek és számok fölcserélhetők, hát most már felé fordulva sorolhatjuk: „Hetén voltunk / négyen maradtunk... Kalász László / Te már tudod / a hetedik dimenzióban: / négyünkért mint jön a halál... s ha meghalunk / hová jutunk / ha Hozzád; akkor / minden jól van.”

Szomorúságunkra vetíti a szeretet mosolyát, ahogy megismerkedésünk óta mindig kedvre derített áldott életkedvével. A megrendülésben is fölény kerekednek együttléteink könnyű emlékei. 1963-ban ismerkedtem meg Pécsen az akkorra már legendás, szőkés, nagy szemű öregfiúval, sör mellett ült a társaságban a fiatal költők találkozáján, szelíden és csibésziesen hallgatott, sernek mondta a sört nagyon há-

tuáról képzett e hangon. Vicceket adott elő, s később, mert mi soha-
sem találkoztunk kettesben, gyakran így lépett hozzánk: „Bocsánat, ha
zavarok. Itt vannak az avarok,” Honfoglaló Árpád fejedelemként fogad-
tuk őt, a rokonai. Aztán elcsöndesült, mintha eszébe jutott volna, hogy
nem illik saját viccén röhögni, vagy tán inkább azért, mert a humora
önvédelemből fakadt, az önvédelem paródiája volt.

Addigra ügyei lettek. Két verse miatt is bántalmazták szépség- és
igazságérzetét. Olyanok miatt, melyek a magyar költészet remekei:
Anyámnak kontya van és az *Ökrök*. Az elsőben közvetlen hasonlattal
kerekíti a meleg eső utáni éjszaka dús lombjába a kontyot, aztán mér-
téktartóan folytatja az anya meleg szívéig, hogy a befejezés kettős,
egymásból következő ragaszkodássá váljon: „csak akkor leszek ked-
vedes / ha kerek kontyod lesz neked / ha mint anyám első jajomra /
gyógyírt találsz minden bajomra”. Az értetlenek nyelvi, stilisztikai ráfo-
gásokkal próbálták kétségbe vonni. Elgondolhatta, mi vár rá, ha leg-
tisztább érzéseiben is megalázzák. És ha nem lehet a gonoszt meg-
írni, azt a behemót butaságot, amit az ökrök megjelenítenek. Ez a ko-
rai nagy erejű láttató vers csak a második kötetében jelenhetett meg,
ott is a címe nélkül, vers fölé emelt tárgyát titkoló kezdősorával, azóta
így titkolta versei tárgyát, személytelenítette magát, bár az efféle cím-
használat még népdalhatású is lehetett a nagyszerű dalköltőnek.

Szelíd vidámság az érintkezésben, csöndjeiben örökké versekre já-
ró szellem, öltöny és nyakkendő jellemezte őt. Az egyiket könnyeden
mutatta ki, a másikat feszélyezetten viselte. Irodalmi összejöveteleken
mindig fölírt egy-egy sort, dolgozott a zsebéből előhúzott gyűrött pa-
pírján. Nem bökkverseket, alkalmi rigmusokat ihlett, hanem igazi költe-
ményeket. De a termékeny csönd mégis falujában vette körül. Dalt,
meditációt, érzékeny virágokat, taposó ökörvonulást teremtett az a
csönd. S bölcsességet! Nem vidékies bölcsködés-e ez? Nem a teljes-
ség igénye nélkül való-e? Ha így kérdeznék, én lennék provinciális!
Rest, begyöpösödött, megértésre képtelen, hiszen megrögzött véle-
ményt hajtogatnék. Vele együtt kétségbe vonnám hazám nyolcmillió
vidéki polgárának képességét a szellemi létre. Kalász László a nép
szemével látott, eszével gondolkodott, szívével érzett, úgy emelkedett
alkotóvá, anélkül, hogy helyiérdekű életképekkel, vallomásokkal fe-
jezte volna ki az odavalóságot. El is hagyom a népi költő szűkítő beso-
rolását. Inkább T. S. Eliot legyen a mérce barátomat illetően: „... ki s
hogyan hozza létre ezt / A zsongó búbájt melytől álmodott / Ábrándunk
szabad szárnyalásba kezd? (...) Finom szállal, mit áttetszőn sodorsz
— / Hanggal, mely föl sem mérhető titok.”

Lehet Kalász László költészete ezoterikus, minden anyagiságot nélkülöző: „Ki volt az? (...) Helye itt maradt / látni hogy jó ideje állt / fagnám képzelet után / levegőből a figurát... vagy itt van még / a néma vendég / és láthatatlan szemei / rezdületlen merednek rám / s nincs mód beletekinteni?” Isten? Ördög? Valaki halott szelleme e „föl nem mérhető titok”? S lehet ez a líra a gyönyörű, dallá sűrített természet és természetiség szublimációja, túl minden elemezgetésen, a költészet titkának sejtelmes tánca, muzsikája, ahogy megvalósul a más-képpen kimondhatatlan: „fekete patak / én lassú fekete patak / csak téged szeretlek / csak téged testvéretem szeretlek / hullámod elindított / hullámod bennem elindított / egy kis hullámot / egy kis fekete hullámot.”

Havas versein utazunk majdnem az országhatárig, Abaújban, Budapest felől itt van a világ vége. Köd fedi a hegyeket, alul zúzmaravirágzásban látszanak az erdők, arrafelé egy ölv az élet egyetlen szárnycsapása. Most járok erre először. Micsoda elrendelés, hogy az ő világából csak a temetés tája maradjon az emlékezetben, mint egy hatalmas gyászjelentés! Legyen kizárólagos természetélmény a völgyön át vivő út, a hó, a dér, a fagy, a fák fekete betűi. S az oldalt sötétlő Bódva patak a gyászjelentés mottójának: „Pilátus vagyok s Krisztus is (...) mosom kezem Bódvánk vizében / utána fölfeszülhetek”. Verseiben húzódik az ő élő tája, odairányít, ami most látható. Szalonnán a déli harangszó az ő siratásába hosszul. Ebből az ősi harangtoronyból hányszor hallotta az ismerős halottakért szóló bongást? Itt lakott a falu közepén a templom, iskola, kocsmá közelében, annyira félrevonulva, mint talán senki más a magyar irodalomban, Berzsenyi rokonaként, „de nekem még vitorlám sincs tán... hogy vonhatnám fel fel sem vont vitorlám”. Pedig erénye nem volt annyira tanú nélküli, mint ahogy Széchenyi Berzsenyiről mondta. Az értőknek oly nagy erény, az értetleneknek szármalmas vidékliség.

Versei természete szabta meg, hogy természetes közegben éljen, csak onnan teremthetett szürrealitást és mágiát, akár a népköltészet. Így kellett mindennapnak lennie, mert ha nem résztvevője, csupán dalosa közösségének, akkor garabonciás semmittevőnek vélték volna. A tanításban találta meg az elfogadottságot, hogy a szolgálatért a tiszteletet kaphassa cserébe.

Gyűlnek már a gyászolók a hegyoldali temetőben. Sírját a legmagasabbra, fejedelmi helyre ásták. Fedetlen fővel állunk a havas esőben, mintha az errefelé följegyzett Halotti beszéd nyolcszáz évét is végigállnánk, amíg paplanba csavart koporsóját leengedik, s eltömpul

a durva rögök dübörgése. S ránk bocsát akkora havazást, hogy lassan belepi a fehér gyász az egész világot.

*Belepi messzeség hava
fagyott folyók fölé hajol
sűrű levegő-sztaniol
fedi s nem láthatom soha
pedig tudom hogy szép erős*

*vérét nem fagyasztják telek
kővályog életem felett
s körülugrándoz mint az őz
vére közelsége meleg
s szemei forró gyöngyszemek*

* * *

219. Jánosi Zoltán: Kalász László „bartóki dalai”

Egy életmű líratörténeti helyének kijelöléséhez elengedhetetlen azoknak a fontosabb kapcsolódási pontoknak a megnevezése, amelyek az adott költői világot a magyar és a világirodalom sodraihoz kötik. Egy ilyen érintkezési hálózat forradáspontjain állhat például egy-egy műfaj, szemléleti-filozófiai modell, stíluselemek komplexuma s számos más mozzanat is, amelyek közül a kapcsolódások teljesebb leírására a kiindulás fókuszaként bármelyik elem egyenrangúan ragadható ki. Kalász László költészetéből egy műfaji alakulat, a dal kínálkozik az egyik legtermészetesebb centrumnak egy effajta rendszer leírásához. Az a dal, aminek elemi formáit, akár a Bódva-völgy patakjai a vízben oldott ásványokat, szinte ösztönösen forrasztotta magába, s aminek korában szinte utolsó énekese volt.

A dalforma valóban kikerülhetetlen, mágikus ajtaja, valóságos Északnyugati-átjárója annak a vizsgálódási szándéknak, amely e költészetben az egyetemes hullámverések áramlatait keresi. A költőt mérő kortársi kritika egyértelműen bizonyította be, hogy a dal a bódva-völgyi költő mennyiségileg és minőségileg is legjellegzetesebb műfaja, olyan erejű műfaji entitás, amely nemcsak stílusának, világképének, hanem a költőt mérő több évtizedes előzetes kritikai tapasztalatot is szinte egyöntetűen maga köré sűrítette. A Kalászról nemrégiben már egy készülő monográfia arányaival szóló Cs. Varga István ekként fogalmazhatott — 37 évnyi műbírálati anyag konklúziójaként: „Líra-poétikai szempontból legkedveltebb műfaja a dal, amelynek számos vál-

tozatát sikeresen műveli. A táj- és hangulatlíra, a helyzetdal, a szerelmi dal, az önerősítő ének példái sorjázna kötetekben.”¹ Elemzésében a szerző ugyanakkor e műfaj és a kor találkozásának kontrasztját, drámáját is körvonalazza. „Bár napjainkban sok költő és kritikus korszerűtlennek tartja a dalformát, Kalász László mégis kitart kedvelt műfaja mellett.”² „Kevés költőnk van, aki ennyire hű maradt a dalhoz” — idézi Fodor Andrást is.³

Kalász dalainak kritikai megítélése körül azonban a műfaj és a történelmi jelen összeegyeztethetőségének problémái mellett egy másik, s jóval inkább e poézis természetébe hatoló kérdéseket felcsiholó ütközések, ellentmondások is mutatkoznak. Amint a kritika és a kutatás ugyanis ebben a műfajban a Kalász-életmű egyik legizgalmasabb képződményére bukkan, s azt értelmezni kezdi, szinte azon nyomban megnevezési zavarba, az e dalokban megtestesülő gondolatok, képi szerkezetek és a műfaji keretek megszabta elvárások között felsítergő ellentmondások hálózatába kerül. A dalok mellett az epikusabb zsánérképet, élet- és helyzetképet is emlegeti, az egyértelmű dalforma helyett gyakran a dalszerűséget hangsúlyozza. S miközben éles pontossággal állapítja meg, hogy az e költőiséggel ekvivalens líratörténeti folyamatban „a dalforma egyre összetettebb, bonyolultabb, egyre teherbíróbb lesz”, sőt „ősi zengésű muzikalitást”, egyenesen „lírai mitológiát”, Kalevala-hangütést, valamint diszharmonikus és feszítő tágaságokat is e költészet sajátjaiként határoz meg, addig — a Kalász-dalok sajkáira a másik, a tradicionálisabb partról nézve —, az egyszerűség, az áttekinthetőség kritériumait is csökönyszerűen igyekszik fenntartani.⁴ „A tiszta, áttekinthető versformát kedveli” — jegyzi meg például az utóbbi évtizedeink líráját taglaló irodalomtörténet⁵, a kétfajta látószög pedig olykor egyetlen elemzésen belül is egymásnak ütközik. Így lehet Kalász jellemzője egyidejűen a „kezdettől fogva a teljes egyszerűsége törekvés”, másfelől pedig „a homogenitással olvadó kétszólamúság.”⁶ Az ellentmondások oka ugyanakkor nyilvánvaló: a Kalász-dalok külső formája (dalszerű alkata) és a beléjük helyezett ambivalens-disszonáns, sokrétű „tartalom” között feszül.

¹ Cs. Varga István: *Költő a Bódva-völgyben*. 1998. 61.

² Uo. 65.

³ Uo. 49.

⁴ Uo. A szerző részletesen és bőven idéz a Kalászra vonatkozó kritikai anyagból. Lásd az 51., 61., 40., 58., 63., 65., 66., 61. lapokat.

⁵ A magyar irodalom története 1945-1975. II/2. A költészet. 945.

⁶ Keresztury Tibor: „... a tengert magam úszom át”. Kalász László: *Nehéz a szó*. Új forrás. 1984. 5.89.

Dallá csendült nagyepika, sóhajjá fűjt Kalevala? A bonyolultság, mint egyszerűség? Szokatlan fogalmak ezek, de Kalász valóban nem tesz mást. Amit a legjobb dalaiban élénk varázsol: a nagyepika krisztályszerkezete, sodródó falevélbe bővült Kalevala-zúgás, két faág közé, pókhálóba rajzolt, zsugorított mítosz vagy ritualéma, rézpénzen csillanó kozmogónia, hősi ének lebegő madár-csontozata, miniatűr teremtménymítosz, ballada-pehely, nagy drámai ütközések, átfogó létbeli ambivalenciák, gyöngyszemmé sűrített pillanata. Az elemzések, megnevezések körül háborgó, egymást hol kioltó, hol felerősítő, de e dalok koherens terében egymást mégis egy közös fogalmi organizmus felé terelő megállapítások, a jelenségmegítelő kritika elmélettel, önmagával, tradíciókkal tusakodása izgalmas műfajelméleti problémát jeleznek. Nevezetesen azt, hogy az érett Kalász-dalok egy rétege — nézeteim szerint legértékesebb része — nemcsak hogy nem szorítható bele a dal történetileg kialakult fogalmának egyetlen tiszta alcsoportjába sem, hanem több ponton ellenszegül a dalműfaj átfogóbb, konzervatív értelmezésének is. Kalász e versei a dalforma köztudottabb kategóriáit a műfajkiterjesztés és –átalakítás nagy eredményeként törlik át. E jelenség történeti átgondolása a költő dalait egyértelműen egy viszonylag újabb keletű daltípus, a „bartóki dal”⁷ kohéziós terébe vonja. E Kalásznál markánsan megjelenő képződmény a „bartóki dalnak” líratörténetünkben máig ható erejére, jelenkori aktualitására figyelmeztet, miközben új vonásokkal képes gazdagítani a fogalom tartalmát is. Rámutat annak a kultúrtörténet értékeit mélységeiben befogadó, „katalizáló” természetére, más műfajokból (műnemekből) elvonatkoztatni képes alkatára, s a tágabb formák felé mozdító inspiratív természetére is. E lírabeli jelenség Kalásznál történő váratlan fellobogása akkor is a kortárs fejleményekkel, a történeti előzményekkel és a műfaji határokkal való szembesülésekre kényszerít, ha egyébként René Wellekkel egyetértően lehetne kimondani: „az embernek kedve volna a XVIII. század után abbahagyni a műfajtörténetet”⁸, hiszen manapság „a műfajok esztétikai alapja a nyitottság, illetve a 'gazdaság' éppúgy lehet, mint a műfaji tisztaság.”⁹ A jelenség aprólékosabb körbejárása éppen e nyitottságnak és gazdaságnak a természetét keresi, azt tehát, ami a legsajátosabb érték Kalász László dalaiban.

A Kalász-dalok különössége már akkor kiütközik, ha csupán a dalműfaj alapkritériumaival szembesítjük őket. E versekkel szinte pontról

⁷ A fogalmat Görömbei András írja le széles körű áttekintéssel. In: Nagy László költészete. 1992. 160-165. 117., 125.

⁸ René Wellek-Austin Warren: Az irodalom elmélete. 1972. 352.

⁹ Uo. 357.

pontra cáfolni lehet a dal hagyományos ismérveit, olyannyira, hogy végül a műfaj végső meghatározóinak tekintett rövidségen, zeneiségen, s olykor a csattanón kívül a Kalász-versekben alig marad belőlük valami. Ennek vázolására néhány közismertebb műfaji tétel s egy-egy Kalász-dal szembesítése is elegendő lehet. „Tartalmilag és formailag egyaránt a dal a leghomogénebb műfajcsoport a lírai műnem körében. Epikus és dramatikus elemek viszonylag ritkán találhatók benne.”¹⁰ — írja az egyetemes dalkutatás eredményeit összegző kézikönyv. Ezzel szemben a szóban forgó Kalász-költemények tele vannak epikus és dramatikus elemekkel, a versek hőse igen gyakran valamilyen szituatív, rituális keretbe, hálózatba foglaltan mutatkozik. „Élethelyzete ugyancsak erősen szituációteremtő”¹¹ — jegyzi meg Zimonyi Zoltán, az epikai és drámai komponens inspiratív szerepét emelve ki e líraalkítás háttereiből. Kabdebó Lóránt arra figyel föl korán és élesen, hogy a Kalász-vers csak látszólag „könnyű, sőt könnyed. Mások tragédiákat írnak oly témákról, amelyeket ő dalba fog.”¹² A drámai és epikai elemek „elemi mag”-szerű jelenlétét igazolhatja e művekben az is, hogy amikor a költő a dal hosszabb verssé fejlesztésével kísérletezik (mint egy „kicsomagolja” tömör dalait), ösztönösen a dalai belső szerkezetében rejtőző epikus-drámai irányokba tágít (Végtelen rét havában, Tetejetlen fa, Nőttön nő).

E dramatikus-epikus erőrendbe izzó fényekkel áramlik be a mitológia is. A Kalász-vers átfogóbban is egyik legfontosabb rétegét ragadja hát meg Cs. Varga István, amikor az Anyámnak kontya van című alkotásáról így fogalmaz: „A hasonlított és a hasonló milyensége és minősége a vizuális hasonlóságnál sokkal mélyebb, mitologikusan értelmezhető.”¹³ S ez a mű nemcsak epikus-dramatikus elemeket és kisebb mítoszvonásokat tartalmaz, hanem mindössze tizenhárom sorában a teremtményszerű hagyaték legfontosabb elveit is magába tömöríti. Az „asszony és termékenység” („szépség a fánál”) motívumot, mint archaikus világközpontot és emberérdekűséget köti az édesanya alakjához. A Japántól Indiáig, Afrikától Amerikáig és a mediterrán Európáig kimutatható műalkotások: rajzok, szobrok, festmények, valamint rítusok, hiedelemelemek gazdag sorában megelevenedett arche-képzetet Kalász a Bódva-völgy népi hagyományaiból kiemelve csi-szolja tökéletes műremekké, a generációk váltásában is az anyába

¹⁰ Világirodalmi lexikon. II. 1972. Főszerk.: Király István. 524.

¹¹ Zimonyi Zoltán: „A törékeny mindenség ér-futásai”. Kalász László költészetéről. Tiszatáj. 1975. 69.

¹² Kabdebó Lóránt: A Hetekről. In: K. L.: Versek között. 1980. 326.

¹³ Cs. Varga István i. m. 41.

tömörített létérdekűséget nevezve meg követendő életelvnek. Egy másik közismert Kalász-mű, a Pilátus vagyok, létkonfliktusok disszonáns hálózatát foglalja magában páratlan rövidségben. A keresztény történetiségből átvettített kettős emberi természet a személyiség egyedi zártságában jelenik meg feszítő erőként, az „én”-en belül mutatja a lírai hőst egyszerre kezeit mosó Pilátusnak s keresztre feszülő Krisztusnak. A mű tehát mind egyetemes mítoszi témájában, mind vonatkoztatása tárgyában (a szubjektumon belül kifejeződő disszonáns emberi sors) szöges ellentéte a dalt jellemző ama szakkönyvbeli megállapításnak, amely szerint annak témája „valamely egyszerű tárgy közvetlen szemléletéből fakad.”¹⁴ A kiemelkedőbb Kalász-dalokban megjelenített világ, világkép, mint a makro- és mikrokozmosz törvényeit, jelenségeit s azok analízisét egységbe vonó tömör dinamizmus, sem tárgyában nem egyszerű, sem szemléletében nem közvetlen, még ha a versszöveg egy-egy kézzelfoghatóan konkrét, egyszerű tárgyból, tényből sistereg is fel. Dinamizmusa még a kevésbé elvonatkoztató, az ábrázoló hajlamú verseit is külső és belső erők ütközésével, drámai esélyekkel, meg-megújuló egybecsapások ígéretével itatja át. „Nála a táj mozgásában létezik, lüktet az ember [...] A világot állandó változásába követi.”¹⁵ Ez a dinamizmus csak fokozódik, ha az embert és környezetét elemző vers erősebb mitikus-filozofikus tartalmakkal töltődik fel, mint a mindenségért viaskodásban egyszerre kétféle mítoszi gesztust elénk vetítő A semmi fordul című műben:

*A semmi fordul
másoldalára: ez a minden
ha feldobom: sátán
ha leesik: isten.*

A szemléleti sűrítettségéből következően a költő dalai az „általában egységes hangulat” feltételének sem felelnek meg. S nemcsak abban, hogy a megtestesülő lírikusi szemlélet már eleve nem egységes, hanem abban sem, hogy igen sok Kalász-dal korántsem pusztán hangulatot, oldottabb érzelmi minőséget közöl, hanem ítéletet, élményt, látomást, világképet, történelmet, élethelyzetet, annak racionális analízisét és mítoszi alapállást is egyszerre, s mindezt ellenpontozó, kontrasztív, nyugtalan, dinamikus poétikai erőterben. „Élethelyzete... sugallja az átvettítéses előadást... és az ellentétek ütköztetését. (Gyakori

¹⁴ Világirodalmi lexikon uo.

¹⁵ Kabdebó Lóránt uo.

stilisztikai eszköze például a képtelen ellentét.)¹⁶ Kalász legjobb dalai tehát sem érzelmi, sem tárgyi tekintetben nem homogének, mint az a „szabályok” alapján elvárható volna, hanem „feszés szerkesztésmód” eredménye a kivételes zártság a versalakban és az a jellegzetes egység, amely nem egyneműséget, hanem sajátos organikusságot jelent¹⁷. Kalász dalköltészete ezért szegül szembe a különféle líratípológiák kanonizáló hajlamával. (Így például a Kayser- vagy Markiewicz-féle felosztással is.)¹⁸

Honnan tehát e szűkszavú, rövid, szinte „sziluettszerű”¹⁹ dalok műfajteremtő modernsége, ami olyan verseket eredményezett, mint az Én láttam őt, a Virágok bódulnak, az Anyámnak kontya van, az Én hozzám lejönnek, az Úgy, hogy mindenki hallja, a Mintha rögtön meghalnék, az Elzúgott már, a Vad ujjal int, Az égből, amelyekről Iszlai Zoltán Kalász költői eljárására is összegzésszerűen mutatva rá ezt alapítja meg: „Sosem akarta nagy formátummá szervezni az egyes verset, mégis nagy formátuma van a versfolyamnak, mert nyolc-tíz sorban képes összefoglalni mindazt, ami az adott pillanat verstartalma.”²⁰

Kalász László maga nevezi meg a létezés áramlásait zárt, sűrű rendszerré desztilláló „létállapot”-sűrítő dalainak forrását.” Példaképem a népdal. Mestereim nincsenek²¹ — írja, egyszerre jelölve meg a líráját formáló hátterek fókuszát, s homályban hagyva egyszersmind annak fontos összetevőit is. Aki mélyebbre pillant Kalász László versvilágában, annak ugyanis az evidencia erejével tárulkozik fel, hogy nem csupán a népdal volt a borsodi mester merítési vize, hanem az a teljes folklórhagyaték, ami a Bódva völgyéből, majd más forrásokból is feléje áradt. A népdal szó egyetlen forrás-motivációként idézése ré-

¹⁶ Zimonyi Zoltán i. m. 69.

¹⁷ Cs. Varga István i. m. 64.

¹⁸ Vö.: Világirodalmi lexikon 525.; Henryk Markiewicz: Az irodalomtudomány fő kérdései. 1968. 142. Kayser rendszerében „a dalt az különbözteti meg a többi műfajtól, hogy benne minden dramatikus és reflexív elem nélkül legtisztábban jelentkezik a dalszerűség”. A költői alapállás természete szerint viszont nemcsak dramatikus, de számmottevő reflexív elemet is tartalmaznak Kalász művei. A jelkép és a metafora között lebegtetett konkrét látvány verseiben gyakran a reflexív funkció hordozójává válik, a műegész pedig erős gondolati tartalmak hordozója lesz. S akkor is hasonló zavarba jön az elemző, ha Markiewicz lírai műfajrendszerében akarja a Kalász-dalokat elhelyezni. Azok nem sorolhatók be se pusztán autoreprezentációs, se a csak felhívó vagy bemutató líracsoportok körzetébe, s alcsoportjaikba sem, mert szinte mindegyikből hordoznak magukban valamilyen vonást (monológot, beszámolót, transzpozíciót, imperatív elemeket, leíró és narratív mozzanatokot, fogalmi és kreációs tartalmakat is.)

¹⁹ Uo. 62.

²⁰ Iszlai Zoltán: Kalász László: Világ, menj világgá! Élet és Irodalom 1993. 7.

²¹ Kalász László: „Mestereim nincsenek”. In: Cs. Varga István: Költő a Bódva-völgyben. 1988. 4.

széről így denotatív (valóságos) és metonimikus (siratók, ráolvasások, balladák, rítusszövegek és cselekvések, díszítések, zene, tánc, ősfoglalkozások stb.) is rálobban, ami a Kalász-dalok megformálásának a népdalokon kívüli, azokon a bartókiság erejében sokszor jóval túlmutató inspirátora volt. Állításának másik — a hiányzó mesterekre vonatkozó — része hasonlóan áttételes és összetett. A tömörítésben, az egymásba ütköző létaspektusok, emocionális és gondolati tartalmak ekkora fokú egybesűrítésében a nép szövegek előtt valóban nemigen voltak Kalásznak közvetlen mesterei, de a „bartóki dal” történeti analízise arra is rávilágít, hogy a nála villanásszerűen felfénylő eljárást a magyar költészet több évtizedes erőfeszítése, Kalász által is szeretett és számon tartott elődök készítették elő. Erdélyi Józsefre, Sinka Istvánra, József Attilára és Nagy Lászlóra gondolok, s e modellek Kalászra sugárzása akkor is megkerülhetetlen, ha közös forrásuk egyébként valóban az a „népdal”, ami egyébként hatást gyakorolt már Alkaiosra és Szapphóra is, s amire a reflexív, a gondolati elemet az ambivalens, összetett érzést és a drámát háttérben hagyó népdal-meghatározás már eleve nem igaz.²²

A népköltészetre tekintő líra a modern emberi élményeknek „a népi kultúra értékeiben való kifejezési lehetőségei”, „a folklórelemek kreatív asszimilálása” és „az egyetemességre törő szemlélet eredményeként minősült át bartóki vonulattá”²³. A daltípus korszerű formájának kialakításában a felvilágosodás, a romantika és a századforduló már ebbe az irányba mutató kezdeményei után a folklórkutatás eredményeinek, Bartók zenéjének, Kodály munkásságának hatására is Erdélyi József és József Attila hoztak erőteljes áttörést, ők a népdalnak — a később Kalászra is kardinálisan jellemző — „belső drámaiságát”, „az egyszerűségben megnyilatkozó összetettséget”²⁴ tanulták meg. Olyan poétikai eljárást alakítva ki, amelynek révén „a képek nem egyirányú lendület rendjében szerveződtek, hanem mintegy egymással disszonanciába állítva, egymásnak ütve, így a képek a nyugalmasnak tetsző, s kihívóan egyszerű külső forma ellenére feszültséget teremtettek a versben.”²⁵

Az Illyés által az avantgárd fényeivel is feldúsított népdalhagyaték ösztönzése Kalász közvetlen elődei, kortársai, főképpen Kormos István és Nagy László tollán alakult át a Bódva-völgyi alkotó költészetére

²² Vö. Csoóri Sándor: *Szántottam gyöppöt*. In: Cs. S.: *Breviárium*. 1988. 162-178.

²³ Görömbei András: *Nagy László költészete*. 1992. 161.

²⁴ Görömbei András: *Költészetünk és a népi líra*. *Alföld*. 1984. 12. 7.

²⁵ Uo.

már eleven hatást formáló „bartóki dallá”²⁶. Különösen Nagy László dalai és költői programja sugároztak rá erősen Kalász László ösztönösen is ebbe az irányban tájékozódó költőiségére.

Nagy László prózáiban, esszéiben²⁷ a magyar, a bolgár, a délszláv és már népköltészetek tapasztalatán okulva a saját korában is elemi aktualitásként jelöli meg a népdal és a folklórköltészet jelenéig kiaknázatlan tartalmainak a műköltészetbe emelését. Egy folyamatosan kiteljesítendő „bartóki” programot alakít ki, amit verseiben műalkotássá, prózájában pedig az esztétikai elmélet színvonalára emel. „A népdalban minden megtörténhet, akárcsak a legmodernebb versben”²⁸ — jelöli meg a kapcsolódási pontot a kora művészete és a folklór között. Mint sok vonásában feltáratlan, gazdag bázisról nyilatkozik meg a népköltészeetről. „Sok-sok arcát ismerni kellene végre. Cifrálkodása mellett észrevenni ékességét, realizmusa mellett absztrakcióit, világossága mellett rejtett áttételeit, jámborsága mellett égre lövő szeretlenségét. Ritmusában a lélegző elevenséget.”²⁹ S ugyanezekre törekszik a maga folklórintegrációjában Kalász László is. „Célja, hogy minél jobban megértse a népdalt, a népmesét, a népköltészet absztrakcióit”³⁰ — emeli ki a költőiségét formáló erők közül Cs. Varga István. A népdal ösztönzésén túl egyéb források (a teljesebb folklórvilág, a Kalevala, a primitív költészet, az avantgárd, a népi szürrealizmus, a Bartók-zene, a Bartók-értelmezések, Német László írásai) felől is motivált „bartóki dal”-nak József Attila nagy művei után³¹. Nagy László költészete a legerősebb kulminációs pontja. A „bartóki dal” mibenlétének alapos leírását Görömbei András az ő költészetéhez kapcsolódva végzi el. Innen nyithatók szélesebb kilátást nyújtó ablakok a kalászdalok líratörténeti státusának meghatározásához is. (A világirodalomból a hasonló törekvéseket Erdélyivel, Sinkával, József Attilával párhuzamosan felmutatható Jeszenyin és Garcia Lorca világíthattak távolabbi orientációs pontokként a Bódva völgyébe.)

²⁶ A „bartóki dal” e kifejtése Görömbei András Nagy László „bartóki dalairól” írt megállapításait foglalja össze. Az összegzésben előforduló tartalmi és szó szerinti idézések G. A. Nagy László költészete (1992) c. könyvből származnak. Lásd: A bartóki dalforma első kísérletei (117-125) és Az egyetemesség igénye (160-165) c. fejezeteket.

²⁷ Lásd Nagy László: A bolgár népköltészeetről. A népköltészet ösztönző erejű elevenség c. írásait. In.: N. L. Adok nektek aranyvesszőt — összegyűjtött prózai írások -. 1979. 93., 95., 99.

²⁸ Nagy László: Szálon megyek. In: i. m. 97.

²⁹ Nagy László. A bolgár népköltészeetről. In: i. m. 93.

³⁰ Cs. Varga István i. m. 67.

³¹ József Attila és a folklór kapcsolatát, műveinek bartóki vonásait részletesen kifejti N. Horváth Béla: „Egy, ki márványból rak falut...” — József Attila és a folklór — c. könyvében. 1992.

A „bartóki dal” ismérvei között a világ kitágítása, „a jelenségek mögötti léttörvények kutatása”, disszonanciák kifejezése és legyőzése, harmóniakeresés, az archaikus és folklórösztönzéseknek a kortárs létre vonatkozó törvényfeltáró alkalmazása a legfontosabbak. Ez az eljárás megköveteli „a személyes és általános érdek, szemlélet egységesülését”, egymásba olvadását, az ellentétező műszerkesztést, „az ellentétes pólusok egymásba szikráztatását”, és a többsíkú valóság-rétegek sűrítését is. A hatalmas feszültségek ellentéteket, távoli elemeket szembesítenek, „ítéletet és tapasztalatot összegeznek”, és „drámaian dinamikus tágasságokat” hordoznak. Az így alkotó költő a maga szubjektív élményeit emberi létélményként fejezi ki, közvetlen élményeit a mindenség horizontjában szemléli. Így „a hagyományos dalforma többdimenzióssá, egymástól távolinak tetsző rétegek organikus szintetizálójává válik” — jelölhetők meg Görömbei András nyomán³² az alműfaj poétikai alappillérei. Nemcsak Kalász László, hanem a Hetek szinte valamennyi költője elődjének tekintette a „bartóki” elvet hordozó, s a „bartóki dalt” líratörténeti evidenciává emelő Nagy Lászlót (és József Attilát).

Kalász László a népdalból és a magyar költészet „bartóki vonulatából” feléje hullámzó örökséget a folklór terepeiről tovább dúsítva fejleszt ki jellegzetes „léthelyzet-sűrítő” dalait. Akár Sinka István, Erdélyi József, s később Nagy László, Kányádi Sándor alkotásaiban, a verbális és rituális folklór költészetét alakító első impulzusait az ő esetében is a szülőföld kisvilága adja. A Bódva-völgy gazdag és sokrétű hagyományt küld az induló költő világszemléletébe, s ennek az erőnek az első versektől az utolsóig ott lehet érezni formáló kezét költészetében. A Bódva-völgy népi hagyománya nemcsak a népi irodalom műveiben bővelkedik, hanem a népi építészet, díszítőművészet, szövé, népi szokások, hiedelmek, táncok és dalok különböző jelrendszerekben megtestesítő értékeiben is.³³ A Kalász-művek ezek nyomait is gondosan őrzik (Kemény páncélba, Patakokat fonj, Megtörik imákkal, zsoldárokkal, Vásznonhoz stb.). S ha a költő a dal felé koncentrálja is e sokféle impulzuselemet, a népdalminta nemcsak tájköltészetének, szerelmi, gondolati, szociografikus verseinek, hangulat- és élménylírájának, imperatív-konatív darabjainak lesz közös felröptető műfaji

³² A „bartóki dal” e kifejtése Görömbei András Nagy László „bartóki dalairól” írt megállapításait foglalja össze. Az összegzésben előforduló tartalmi és szó szerinti idézések G. A. Nagy László költészete (1992) c. könyvéből származnak. Lásd: A bartóki dalforma első kísérletei (117-125) és Az egyetemesség igénye (160-165) c. fejezeteket.

³³ Lásd a Tanulmányok a Bódva-völgye múltjából c. monográfia (szerkesztette: Bodnár Mónika és Rémiás Tibor) (1999) vonatkozó fejezeteit, elsősorban Ág Tibor, Fehér József, Laki Lukács László és Magyar Zoltán írásait.

fészke, hanem az egyes folklórművészeteknek, szokásoknak, hiedelmeknek, rítusoknak, helyenként az archaikus eredetű praxisnak is egységesítő, összevonó katalizátorává válik. A népdal, amely oly szembeszökően alakítja Kalász költői világát, hogy szinte elfedi a benne egybefutó s magát a népdalmodellt is mélységeiben átformáló egyéb erővonalakat, a maga sűrítő, párhuzamosító-ütköztető, nagy tágasságok pólusait rövidre záró, egységbe rántó alkatában ezeket a sokágú folklórmotivációkat is a költő tekintetébe fagyott népdalokhoz hasonlóan, gazdag ragyogásban tükrözi vissza.

Ez az archaikus izotóptömeg sokféle, de mindenütt jórészt azonos kristályszerkezetet — az archaikus mítoszét — vetíti rá Kalász László képalkotására, nyelvére és a szemléletét elsősorban a dalműfaj miniatűr galaxisában modelláló lírikusi világképére is. Meghatározó módon alakítja ki azt a poézisünkben Sinkánál feltűnő (Pomogáts Béla által az ő műveihez kapcsolódva leírt) s Kalásznál is újjászülető — de Sinkával ellentétben nem a ballada, hanem a dal felé forduló — „barbár költészettant”³⁴, amiben a látásmód, a képformálás tekintetében leginkább a népi költők jártak előtte. S amire azért kell pillantást vetni, mert az a dalokba zúzott epikus, drámai, mágikus idő tekint benne vissza, a képalkotó szemléletnek az a „barbár” karaktere, ami mikrostrukturálisan — a szó, a sor és a műegész közé ékelődve — mutat rá e költői örökség természetére. Akár korábban Sinka (s később például a hasonló húrok hangján megszólaló Kiss Benedek), Kalász is „emlékezete ősrétegéből” hozza fel a hangulatokat, érzéseket, „zsigereiben, ösztöneiben, érzékeiben” „a leginkább ősit” képviseli; „a varázsolni tudó nyelvi erőt, azt az eredendő költőiséget, ami úgyszólván a tárgyak mibenlétére is tekintet nélkül, az egész általa érzékelt világot, örömet vagy bánatot képes dallá, költészetté lobbantani.”³⁵ E „barbár költészettan” legfontosabb nyelvi-stiláris jellemzője a metaforáknak és egyéb képi szerkezeteknek a nyelv elemi, már-már archaikus állapotába történő visszavonása, a névadásnak képi, emocionális, hangzásbeli vonatkozásban is a jelölthöz (signifié) tapadó direkt alkalmazása, a szemiotikai-hangtani-ritmikai archaizmus. Ez a nyelvi attitűd a kifejezés során egyszerre nyit meg mágikus, mitikus és szürreális tartalmakat, miközben a szavakba rögzült formákon, az archaikus-primitív aurában mégis a valóság eleven, nyers tipologizálása, analízise üt át. Ez az eljárás a nyelv referenciális, emotív, konatív és poétikai funkcióit szinte az első megnevezés atavisztikus állapotára,

³⁴ Pomogáts Béla: *Az életképtől a balladáig – a népi irányzatok poétikájáról*. In: P. B.: *Költészet és népiesség*. 1987. 20-30.

³⁵ Kiss Pintér Imre: *Szubjektív jegyzetek költőnkéről*. In: *Add tovább!* 1976. 136.

archaikus poétikai koreográfiájára, jelentés- és hangtanára kopírozza rá. Akár Sinkánál, Kalász „mitikus szemlélete is mindent az eleven létezők rendjében helyez el, így kapnak képei szürrealisztikus merészségű távlatot, az eszmeit érzékletessel fejezi ki, távoli képzeteket természetesen ránt egybe.”³⁶ A tó, a hegyek és az ég határolta kisvilágban élő költő így láthat a gyászában „nagy föld alatti madarakat”, ahogy „keringenek / karmuk begörbül / nem bírnak kitörni / a földből” (Meghalt), válogathatja „az angyalok fülönfüggőit”, a csillagokat nagyság és fényesség szerint (A bazár), úgy aprózódik szét élete is, mint ahogyan a szó „fogak malmán megtörik” (Kardom is kőből), fáradt véreből a táltos ló kiüget (Van harc), gondolai nehéz tulkok (Kapt fel), napot is kikaparó körmei a gallyakhoz nőnek (Megdőlt az ég), és a szájából kiejtett szóra is „rácsapnak hollók varjak / gyökerét is kitépik” (Ne védj meg).

Kalász poétikai formáinak tehát kezdettől jellegzetes inspirálója „az a megőrződött archaikum, az az ősi, naiv gondolkodáson alapuló tudatvilág..., amelyben a túlvilági hatalmak a természet és az ember egymásra közvetlenül ható viszonyban álltak egymással.”³⁷ Poétikáját valósággal az az „archaikus költészettan” alakítja ki, „amely a népbaladákban, paraszti siratókban és ráolvasásokban”³⁸, a népdalokban, a gyermekdalokban, rítusszövegekben tanulmányozható. A mágia, animizmus, totemizmus és mitikusság képalkotásának, világképének éppúgy részei, mint az Arany Jánosnál hasonló szférákból felszökő Chagall-féle látomásvilág.³⁹

*Virágok bódulnak
a réten
s állatok párzanak
isten ugrál
foszlott zsebében
tüzes pénz rázkódik
a Nap
(Virágok bódulnak)*

A sokrétű folklorizálás, a rövid műszerkezet archaikus hangoltsága, a mítoszok, a nagyobb műfajok, a sokágú létbeli ütközések poétikai kristályá tömörítése, s az ezekkel összefüggő kompozíciós sűrítés

³⁶ Görömbei András: *Költészetünk és a népi líra. Lásd 4. sz. jegyzet. 12.*

³⁷ Varga Rózsa: *Mágia és halálmítosz Sinka István verseiben. Kortárs, 1970. 2. 220.*

³⁸ Pomogáts Béla i. m. 21-22.

³⁹ Vö. Keresztury Dezső: *Az „őszikék”. In: „Csak hangköre más.” 1987. 563.*

bravúrai adják tehát a legfontosabb értékeit Kalász László dalainak, s szabják meg jelentőségüket a „bartóki dal” fejlődéstörténetében. Amíg a 18. század utáni időszakok költészete, a romantika, majd a klasszikus modernség s végül az avantgárd a műköltészetre függesztve tekintetét dúsítja fel a folklór felől a dalt, addig Kalász fordítva jár el, a folklór sokrétegű archaikus hagyományára és az előtte járó népi költők, elsősorban Sinka István, József Attila és Nagy László rokon eredményeire támaszkodva a „bartóki dal” országútján vág új csapást, s akár népi líránk egésze „hátrálva teremtet új irányt.”⁴⁰

Olyannyira, hogy ebben a hátrálásban kell keresnünk a bevezető szakaszokban feltett kérdésre is a választ, a Kalász-dal besorolásának, leírásának körzetében beállott kritikai, elméleti zavarok okát. A hátrálás ugyanis olyan mélységű, hogy noha a műformák többnyire fenntartanak valamit a dal kereteiből, archaikus-rituális szemantikájukkal, szcenikájukkal, epikus, dramatikus és mitologikus tartalmaikkal, képi hálózatauk alkatával a „verbális művészet” olyan forrásaihoz hátrálnak vissza és testesítik is meg magukban azokat, amikor még maga a praxisról, mágiáról, mítoszból levált „irodalom” sem létezett -, nem-hogy annak műnemekre, műfajokra tördelt állapota, felosztottsága. Kalász a líra „történetileg első osztályának” korába lép vissza, amikor a poézist később megteremtő „szó” eredendően a rítusokkal, praxissal van még összefüggésben.⁴¹

A Kalász-daloknak ez az archaikus hangoltsága, a dalokba beáramló teljesebb primitív atmoszféra és perspektíva az, amely széjjelfeszíti a műdalok kereteit, drámával, mítosszal, egy ellentmondásokkal teli világ feszüléseivel, az emberi szerep súlyos problémáival tölti fel azokat. A sokféle skálán – hol a ráolvasások (Szólj zene), hol a rítus (Tavaszi megköltözlek), hol az erőének, diadalének (Patakot fonj, Bolondnak kéne lenni), pusztulásának (Egy életem) közelében – felhangzó Kalász-féle „bartóki dal” sokszor archaikus imitáció is volta-képpen. Éppen az benne a műköltői bravúr, hogy alkotójuk a különféle archaikus műfajokat úgy képes reprodukálni és egybesűríteni, hogy azzal nem anakronisztikus állapotot, hanem a jelen idejű ember valós helyzetét fejezi ki. Olyan kort idéz meg versvilágában, amikor a líra, az elbeszélés, a dráma még közös, szinkretikus nagy egységet alkottak a rítusban, a mítoszban, s a versbeli (dalszerű) rövidségben még bármelyik felé eltolódhat a műkarakter, anélkül, hogy ezt az elemi dalszerűségét széjjelvetné.

⁴⁰ Görömbei András i. m. 17.

⁴¹ Vö. Voigt Vilmos: *A folklór esztétikájához*. 1972. 250.

Kalász eme ősköltészet-rekonstrukciója — amely nem egyedüli ugyan a magyar lírában, ilyen alkotás például Nagy László Csodafiú-szarvas c. műve is — annál inkább figyelemre méltó, mert az ő líra-történeti korszaka, a század második fele, a népdalban s a más rövidebb archaikus és folklórformákban levő esélyeket inkább nagyobb ívű kompozíciókba szervezi, azokat kibontani, kiteríteni igyekszik, a hosszúversek, a mitologikus hosszúénekek, a költői eposzok irányába. Kalász éppen fordítva jár el: mindazt, amit lát, tapasztal, érez és gondol, archaikus hangütésű dalokba, a „bartóki dalok”-ba sűríti. Ezért utal lényeglátóan Ágh István gondolata nemcsak a költő versalkotó mechanizmusára, hanem poézise forrásvidékére és tipológiai alkatára is. „Kalász László verseinek nagyobbik része népdallá formálódik vissza, de nem az utánzásban, hanem az azonos gondolkodásban.”⁴² Ezért érvényes Kalászra Csoóri Sándor Nagy Lászlóra vonatkozó felismerése is: ennek a költőiségnek a forrása „nem is a népköltészet..., hanem az, ami magát az ősköltészetet és a népköltészetet is szülte, táplálta, fenntartotta. A ...dolgok eredete”⁴³. Kalász verseinek hátterében a folklór első és végső nagy tapasztalata, a küzdő elvű, archaikus költő áll. Ő teszi, hogy a költő „versében a veszélyt nem ismerve labdázik istennel, sátánnal, rakétával, pusztuló nyugalommal.”⁴⁴ Ő teszi, hogy a lírai én „az elemekkel társul, magva lesz ezer galambnak, a tekintete villám, nap a pupillája, szíve a jövő győztes élet, dűhe toportyán karma.”⁴⁵ S ő tágítja a költő „bartóki dalait” is a nagyobb arányok: a Kalevala világa, mitológiája, eposzi stilizációi felé, ahol a „bartóki dal” önmaga előzményeibe fordulva vissza fut patakként tovább, új medreket, új zúgókat kutatva a mindenségben. S ezen jegyek alapján lehet kijelölni Kalász „bartóki dalainak” líratörténeti helyét is Jeszenyin, Garcia Lorca, Pablo Neruda, Vasco Popa látásmódja és műformái közelében, a magyar lírában pedig Kormos István és Nagy László „bartóki dalai” mellett, nem messze Rákos Sándor primitív lírát imitáló műveitől, Weöres Sándor rövidre fogott, „sűrű” mítoszinterpretációitól s Oravecz Imre hopi mitológiát átlényegítő verseitől sem.⁴⁶

* * *

⁴² Ágh István: *Világ, menj világgá. Hítel*, 1993. 4. 100.

⁴³ Csoóri Sándor: *Nagy László földi vonulása. In: Égi s földi virágzás tükre. — Kortársak Nagy Lászlóról. — 1985. 158.*

⁴⁴ *Kabdebó Lóránt i. m. 326-7.*

⁴⁵ Ágh István *uo.*

⁴⁶ *A tanulmány az OTKA 025238 sz. kutatási pályázatának támogatásával készült.*

255. Jánosi Zoltán: Kalász László emberi útja

Utak, utak, messze vezetők, kanyargósak, vég nélküliek. Utak, me-redekek, porosak, szélesek és keskenyek, utak, a hazavezetők és so-ha vissza már nem vezetők, szikláktól elzárt, vizektől mosott, fé-nyekkel és árnyakkal teli utak. Utak, a mi emberi útjaink. A szabadság útjai s a rabság útjai. A boldogság virágos útjai és a keserűség golgo-tás útjai. Emberi utak, magyar sors-utak, magyar költők bejárta utak. A király elől menekülő Janus Pannoniusé, az Esztergom alá meghalni siető Balassi Bálinté, a Rodostóba üldözött Mikes Kelemené, Rákó-czié, Petőfi Erdélybe vezető útja, Arany János Margitszigetre billegő útjai, József Attila szárszói sínekre csúszott útja, Radnóti tömegsírba lőtt útja, Weöres Sándor, Nagy László kifosztott zseni-útja, Kormos István szívroham-útja, Ratkó József kötéltpő vérmérgezés-útja, Petri György zuhanás-útja. Utak, utak, a mi emberi útjaink. A magyar költők fényes-tragikus útja.

Kalász László kövekkel megvert útja. Kalász László emberi vándorútja.

A nagy nemzetek nagy írói, angolok, franciák, németek gyakran a fél világot is bejárták a maguk villogó útjain, s a magyarok között is voltak nagy utazók már a reneszánsz korától, akik ismeretvágytól vagy kíváncsiságtól vezérelve messze földekre utaztak, hogy hazahozzák onnan a varázstűkröt, amelyben az adott idő magyar valósága meg-nézhető s megítélhető. Így kelt útra — bottal és iszákkal — már Janus Pannonius Itáliába, majd Balassi Bálint Németföldre, Lengyelhonba és Itáliába is. Misztótfalusi Kis Miklós, Apáczai Csere János egyenesen Németalföldre mentek, Apáczai feleséget is onnan hozott (az Áprily — megénekelte Aletta van der Maet személyében). Adynak, Illyésnek, József Attilának Párizs lett a mérleg ezüstnyelve a magyar sors és kul-túra értelmezésekor. Francia s más írókkal barátkoztak, a kor eleven irodalmi áramlataiban forogtak abban a városban, ahol — Illyés szava-ival — akkor kedd vagy szerda van már, amikor a többi európai fővá-rospan még csak hétfő. Másoknak a sors szűkebb utakat szabott. A csekei sárban, magányban Himnusz lobbantó Kölcsey, a niklai re-mete Berzsenyi vagy a főváros kövidékébe zárt Tóth Árpád nem mér-hették le tehetségüket a világ tágasabb tükrében. Míg mások egye-temre jártak, külföldre utazhattak, Sinka István talicskázott, majd birkát terelt egy békési pusztán. De nagyot alkottak, kőbe zárt ékszereket csillogtattak magányukban is.

Utak, magyar költők útjai. Kalász László szívbe hurkolt útja. Kalász László emberi vándorútja.

Neki kicsike, tenyérbe, falevélbe rajzolható utat jelölt ki a sors. Eből a falevélből kiáltott fel a csillagokra. Perkupa után Sárospatak, majd Debrecen, azután Szalonna, 1933-tól 1999-ig, a születéstől a halálig: kicsike kör, kicsike vándorút, kisebb, mint a Pozsonyt járt Kölcseyé, távolságaiban a Berzsenyiével rokonítható inkább, arányaiban a nagyobbbatündökölteti mégis, mert az ő Párizsa Sárospatak, Londonja Debrecen volt, a hűség íve pedig, amely föl-földobott kőként száll vissza a fölrepítő otthon talajára, az Adyéval, Illyésével azonos ív. A fizikai értelemben szűk térbe zárt lét a költészet birodalmában tágította ki látóhatárát. A szavakkal feszítette a burkot, tört követ és épített utat évezredek mélységeibe, a Kalevalához, az ősköltészethez, és épített a magasságba is ösvényt, oda, ahonnan egykor a fodor fehér bárány leereszkedett a csillagok közül. Kalász Lászlónak egyszerre három birodalma volt a geográfiai helyett, a lábával be nem járt utak helyett, az egyik az időben: a népköltészetben és a Kalevalában, vagyis a poézis archaikus mélyeiben, a második a térben, vagyis költészete villámló tágasságaiban, a harmadik pedig a Bódva-völgy emberi világában, az emberek tekintetében, akiknek gondjait, sorsuk képviselőt a vállaira vette, s ezért lehetett gazdagabb bárkinél.

Othont és szellemi menedéket olykor kifelé vezető rövidebb útjain (1967-től) a Hetek költő közössége adott számára. Valamennyien a magyar történelem és az adott társadalom keserű válfajaival szemben „a művészet az emberért van” esztétikáját hirdették, és ezen az alapon építették fel poétikájukat is. Ez a poétika nem a részre, a töredékesre, hanem a történelem, az adott idő és a természet koordinátaiban álló teljes emberre figyel. Az „én nem művésznék, de mindennek jöttem”, „a mindenséggel mérd magad” Adytól, József Attilától felemelt gondolatát viszi tovább, s a Nagy László-i dacot, hogy „az ember nem adhatja meg magát. Se a hatalmas bánatnak, se akármilyen dögvészországoknak.” Ez az egész létezésre tekintő költői küzdés alapjaiban határozta meg Kalász László művészetét is, e két paraméter szabott csillagzó mértéket alkotásainak. Egészét e tömb-időnek / aljtól a csúcsig akarom”, „nem fém-ereit akarom / egészét e tömb-időnek” — írja már igen korán, s a történelmi jelen és az izoláltság kibírásához, az emberért szóló művészet képviselőtéhez erősíti fel magában folyamatosan s újra meg újra az ellenszegülő dacot, amely segít felülkerekedni a kor ármányain, a politikai erőterben sűvítő erőszakon, a „tenyésztett butaságon”, amely „nő, nő héthatodára a világnak”, bekebelezne szellemet is, ha az emberhez, s az elzárt terekben is Európához, a szellem szabadságához hűségesek nem védekeznének, nem védenék meg magukban a jövő Magyarországnak bölcsőit.

Ez a bölcső pedig porból és magányból születik meg. Utak, magyar költők útjai. Kalász László porral televert útja. A személyes elhagyatottságot és a nemzeti helyzetet Kalász László döbbenetes, „segesvári” képsorban allegorizálja, a '48-as forradalom és szabadságharc végóráiban, az orosz beözönlésben és a belső szétszakadozásban találva meg jelenének legkifejezőbb párhuzamát, így mutatva rá egy kor tragédiájának méretére. Drámaiságban ritka erejű epigrammájának zárósoraiban a Bódva-völgyi Kalász László a huszadik század második fele Magyarországon a Segesvár mellett elesett Petőfi alakjába lényegül, s ember és ország, költészet és szellem helyzetét ebből a látószögből tárgyasítja: „Mindennapos forradalmaimra / lépnek az ügyeletes cárok / csak egy nyakam van / lelkem is késélnyi / céloznak az ulánusok / átszúr dzsidájuk / Segesvár mellett valahol / Petőfi hullája vagyok.” Ezért kel hát a *foggal és körömmel* ragaszkodás a költészet és az élet értékeihez, ezért lesz Petőfi sorsa szimbólum a mindennapos dárdadöfésekhez, ezért születnek az arcot emelő válaszvers sorai is a személyes és nemzeti megalázásokra.

*Foggal és körömmel
Mint az állat
Harap rúg karmol vagy felöklel
Védem magam
Fásultság és pusztulás ellen
Hogy megmaradjak, aki voltam
Hogy az legyenek, aki szeretnék*

Szinte költészettörténeti csoda, hogy ebben a sanyarú nemzeti és egyéni helyzetben, a Bódva-völgy kemény világában a Kalász Lászlótól leginkább szeretett műfaj mégis a dal maradt. A dal, amely eredendően múló hangulatokat örökítene meg csengő zenei formákban, röviden —, csakhogy a műfaj alapelemeit Kalász László nem a gondtalan énekesektől, hanem a sors mélyére néző népköltészettől és Bartóktól, József Attilától, Nagy Lászlótól tanulja. A népköltészet is a tragikus és teljes, ellentmondásoktól feszülő emberi világot jeleníti meg. A „hosszú út porából köpönyegét vevő”, a „sűrű könnyeivel kigomboztattatott” emberi utat a történelemben és a természetben. Utak, ti emberség útjai, magyar költők, magyar hangszerek útja. „Példaképem a népdal. Mestereim nincsenek”. — mondja Kalász László. Legelső mestere így hát az édesanyja és vele a teljes Bódva-völgyi népi kultúra, köztük a „kiöntött a Bódva vize messzire” jelképeit Béres János gyűjteményéből is messzire zengető dalok. Amikor édesanyjá-

ról ír, a költő erről a teljes népi kultúráról is emlékezik, az anya énekeiről, a vele látott és átélt rítusokról, e sokrétű világ teljességére néző üzeneteiről. „ingatja fejét jobbra-balra / s a lánykor népdalai / az újulás nász és születés / dalai türemlenek fel / s a lánykor táncai / mozdulnak őt kísérő mozdulatomban / hogy tartsam az arcom a nap felé / hogy a fény felé tartsam arcom.”

A Kalász-dalok csillagkerekeiben így mindig a teljesebb világ sűrűsödik össze — a maga ellentmondásos izzásában, problémáival. E dalok villogva forgó küllői közül a Mindenség tekint az olvasóra. Kalász jelentős költői újítását, amivel a röpke dalt „fénylő falevelekbe csomagolt Kalevala-zúgássá” teszi, s nagy drámai létbeli ütközések színterévé, az irodalomtörténet máig nem mérte fel igazán, pedig a költő e hatalmas tágasságokat, feszítéseket „egybeszikráztató” „bartóki” dalainak József Attila, Nagy László „bartóki” műveinek a közelében van a helye, nem messze Weöres Sándor archaikus örökséget felemelő kísérleteitől.

Felsorolni is hosszú volna, hogy a kifejezett életegésznek hányféle aspektusa, tematikai vonása csillan meg a Kalász-dalok küllőin. Társadalmi ítélet, szerelem, halál, Isten, természet, történelem, család, s mindezek az Ady Endre ciklusaiban megjelenített emberi teljességet lobbantják elő, hol külön-külön megformált versekben, hol egy-egy művön belül is. Az egyik versben még halálszót hall a toronyból, és halottakat temet, a kiüresedő falut és Magyarországot látja, a másikban őzeket simít meg, akik úgy jönnek le hozzá a hegyekből, mint a Cantata profana szarvasokká vált fiai az apjukhoz, azután Istent látja a havas, falusi éjszakában „könnyű szánon”: „csillagos lován kengyel / azon zúzmarás angyal”, majd a föld felett, az ég alatt hajló anyját vagy apját verseli meg, akik az Isten és a természet társaként teremtik meg a rügyeket és a fényt, akik „orra bukva is kapálnak”, majd ars poeticus vallomást tesz: „úgy, hogy mindenki hallja, úgy fogjak dalba mindig”, s a „mintha rögtön meghalnék / úgy kellene élnem” tudatával vág neki minden órájának, s másokat is erre ösztönöz az élet, e végtelen rét havában, majd a magyar történelem ellenálló erejének pillantja meg jelképét az Árpád-kori templomban a Rakacai-tó közelében, vagy a Bódva-völgyi ember szenvedéseit kiáltja fel. Majd József Attilára emlékezik, és már költőtársát, Ratkó Józsefet siratja, s maga is készül az édesanyja kontyához hasonlóan kerek lombú fák alól arra a legnagyobb útra a Perkupa, Patak, Debrecen, Szalonna ív földi útja után, ahol már égi „mágnes húz és valami / mennyként fényesedő erő”. Annak a tudatában mégis, ami egyszerre öröklét és vigasz, a „tekintetem égen lesz villám / talán nap lesz egyik pupillám / másik pupillám a hold

lészen” kozmikus panteizmusában is, vagyis a küldetés értelme és igazolása: „de ez az ég / de ez a szél / de ez a domb / meg ez az ér / megmarad.”

Amit Kalász László ezért az égért, ezért a szélért, ezért a dombért és érért tett, a legtöbb, amit tehetett. Letörölhetetlenül rajzolta rá a magyar irodalom térképére a Bódva-völgyet. Olyan küldetést teljesített, amit csak ő tudott teljesíteni, és teljes emberségével fogadta el a sorstól ezt a jelet és kihívást. Hazatérésének reflexe tehát ugyanolyan értékű, mint a Párizsból hazatérő Adyé, József Attiláé, Illyés Gyuláé. Az pedig már a „kisebb haza” lelkiismeretének a dolga, hogyan emlékezik meg erről a szeretetről. Amit a Bódva-völgy eddig tett Kalász Lászlóért, méltó köszönetet fejez ki. S most már az Edelenyi Gimnázium is hordozza a jelet, mint mementót, a küldetés fegyelmét és a példát, amit Bella István verse gyönyörűen fejez ki:

*Az egész világegyetem
fénylett szavadon, szíveden,
és annyi, annyi emberi gond,
amennyi nap, amennyi hold.*

*Most földbe vet, le is arat,
fénné őröl, zsákjába rak
a Gazda: ami vagy, az legyél,
Kalász voltál. Most már kenyér.*

Emlékeztessen hát ez a tábla Kalász László kettétört és másoknak szétosztogatott kenyereire, aminek darabjait — a jó szót és az emberiséget — vegye el verseiből és vigye tovább a Bódva-völgy mindenkori fiatalága.

Kalász László

(Ady Endrének)

Magunkra

hagyatván

magunktól hagyottan
keressük jövőnk
áltató múltunkban

nagy jövő mögöttünk!
csak csodára várunk
több mint ezer éve
ez a módi nálunk

Tárgy- és névmutató

(A számok a bibliográfiai tételek sorszámai)

- Alföld 2, 3, 7, 17, 34, 46, 70, 81, 119
Antal Álmos 10
Antal Magda 68
Apáti Miklós 64
Arany Lajos 178
Ágh István 69, 162, 192, 202
Baranyi Imre 2
Bata Imre 15
Bella István 192
(benedek) (bm) Benedek Miklós 6, 14, 92, 93, 116, 137
Borsodi Bányász 94, 105, 114, 125, 126, 132, 133, 138
Borsodi Könyvtáros 9, 41, 45, 54, 83
Borsodi Művelődés 108
Borsodi Szemle 52, 109, 124
A Borsodi Tájház Közleményei 211, 212, 255, 256
Borsodi Vegyész 115
Böszörményi 16
Brackó István 95, 96
Buda Ferenc 160, 192
Buzafalvi Győző 29
Czére Béla 73
Cseh Károly 192
Csorba Piroska 125
Csutorás Annamária (cs. a.) (csutorás) 62, 75, 136
Demény Ottó 57
Demjén István 200
Déli Hírlap 27, 29, 63, 68, 72, 74, 76, 86, 91, 97, 102, 111, 112,
113, 120, 131, 144, 156, 168, 173, 174, 181, 189, 194, 204, 207,
208, 215, 217, 218, 221, 226, 230, 233, 237, 240, 241, 243, 247,
248, 250, 253, 254, 257
Dobog Béla 71, 187
Élet és Irodalom 1, 25, 31, 43, 55, 78, 155
Észak-Magyarország 6, 13, 14, 20, 28, 32, 36, 38, 40, 42, 48, 50,
53, 62, 65, 75, 85, 89, 90, 92, 93, 98, 100, 101, 103, 106, 116,
118, 127, 134, 136, 137, 139, 140, 142, 145, 146, 147, 148, 149,
150, 151, 154, 157, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 171, 179, 180,
182, 183, 185, 186, 187, 190, 192, 193, 200, 205, 206, 213, 214,

216, 222, 224, 225, 227, 228, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 238,
 239, 242, 245, 246, 249, 251, 252, 258
 Farkas László 123
 Fábián László 31
 Fábián Pál 1
 Fecske Csaba 65, 127, 170, 176, 182, 186, 192, 212, 246
 Filip Gabriella 183
 Fodor András 117
 Forrás 51, 73, 84, 122
 Fókusz 152
 Gerencsér Miklós 12
 Görömbei András 33
 (gyarmati) 72
 Gyöngyösi Gábor 164
 György-Horváth László 200
 Győri Erzsébet 9
 Halász Géza Ferenc 51
 Hajdu Imre 169
 Hajdú-Bihari Napló 33, 56, 188
 Heves Megyei Hírlap 184
 Hevesi Szemle 77
 Hitel 162, 202
 Hídvári Imre 199
 Hírlevél (A Környezetvédelmi Minisztérium
 belső információs kiadványa) 201
 Holnap 160, 161
 Horpácsi Sándor (horpácsi) 35, 63, 74, 86, 91, 97, 102, 109, 113,
 124, 152
 Hubay Ágnes 83
 Husonyicza Gábor 198
 Imre László 172
 Iszlai Zoltán 155
 Itt-hon, az EM borsodi melléklete 165
 Jánosi Zoltán 219, 255
 J. B.; Juhász Béla 7, 17
 Jelenkor 19
 Kabdebó Lóránt 5, 11, 23, 43, 66
 Kaló Béla 174, 184, 210
 Kardos Pál 1
 Karosi Imre (K. I.) 144, 156, 189, 208
 Kazincbarcikai Közélet 198, 199

Kávássy Sándor 201
 Kindrusz Erzsébet, B. 56
 Kiss Ferenc 21, 24, 129
 Kiss Gyula 110
 Kiss Valéria 70
 Kortárs 21, 80, 128
 Könyvheti Újság
 (A II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár ünnepi kiadványa) 244
 Könyvtári Levelező/lap 159
 Lőkös István 18, 30, 39, 58
 Magyar Hírlap 57, 59
 Magyar Közlöny 158
 Magyar Napló 196
 Magyar Nemzet 60, 64
 Marafkó László 19
 Matyóföld 88
 Merkovszky Erzsébet 25
 (mikes) 38
 Molnár Imre 44
 Nagy Ibolya, Cs. 46, 119
 Napjaink 5, 8, 11, 16, 23, 24, 44, 47, 49, 66, 71, 79, 99, 107, 117,
 121, 129, 135, 142
 Népszabadság 12, 104, 191
 Népszava 61
 Népújság 18, 30, 39, 58
 Olvasó Nép 87, 95, 96
 Orpheus 223
 Palócföld 110
 Papp Lajos (ppl) 40, 42, 53, 98
 Partium 178, 209
 Párkány László 13
 Pomogáts Béla 34, 153
 Raffai Sarolta 47, 192
 II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár 10, 244
 Reményi József 84
 Serfőző Simon 8, 185, 190, 192
 Simon Zoltán 128
 Slezsák Imre 211
 Szabad Föld 82, 197
 Szabó Bogár Imre 108
 Szekér Endre 142, 161

Szendrei Lőrinc 106
 Székelyhidi Ágoston 4, 22, 52, 121
 Széles Klára 80
 Tamás 94
 Tarján Tamás 84, 87, 104
 Tas Ágost 200
 Tiszatáj 4, 22, 26, 35, 67, 130
 (t. n. j.) 103
 Tóbiás Áron 82
 Tóth Lajos, B. 54
 Turista Magazin 141
 Udvardy József 90
 Új Észak 172, 175, 176, 177
 Új Hevesi Napló 203, 210, 220
 Új Holnap 219
 Új Írás 15, 37, 69, 123
 Új Könyvpiac 195
 Új Magyarország 153
 Varga István, Cs. 77, 81, 99, 122, 163, 192, 195, 200, 203, 220
 Varga Lajos Márton 191
 Varjas Endre 78
 Vass Tibor 192
 Vasy Géza 73
 Zimonyi Zoltán 41, 44, 67, 130, 135, 223
 Zupkó Béla 45

Tartalom

(A zárójelben lévő számok a bibliográfiai tételek sorszámai)

Kalász László: Úgy hogy mindenki hallja (vers)	4
Előszó / Dr. Cs. Varga István	5
Bibliográfia	11
Szemelvények	31
Székelyhidi Ágoston: Új költők – Kalász László (4.)	31
Kabdebó Lóránt: A kallódó ember (Néhány szó Kalász Lászlóról) (5.)	33
Bódva-völgyi nevelők pihenője (6.)	37
J. B.: Kalász László (6.)	37
Gerencsér Miklós: Tanító és költő (7.)	39
Bata Imre: Kalász László: Szánj meg idő (15.)	40
Pomogáts Béla: Kalász László: Parttól partig (34.)	42
Zimonyi Zoltán: Kalász László (41.)	44
Kabdebó Lóránt: Köznapokban (43.)	45
Cs. Nagy Ibolya: Kalász László: Hol vagy jövőd? (46.)	46
B. Tóth Lajos: Táj költővel, mögötte hegyek (54.)	49
Demény Ottó: Kalász László: Ne dűts ki szél (57)	52
Zimonyi Zoltán: „A törekeny mindenség ér-futásai” Kalász László költészetéről (67.)	53
Ágh István: Heteknek nevezettünk a... (69.)	62
Cs. Varga István: „Színt vallok a szelekkel” (81.)	66
(horpácsi): A rádióban hallottuk: Kalász László (86.)	73
Papp Lajos: Akit őriz a lábnyom. Kalász Lászlónak, születésnapj köszöntésül (98.)	74
Fodor András: Kalász László köszöntése (117.)	76
Cs. Nagy Ibolya: Kalász László: Mintha rögtön meghalnék (119.)	78
Székelyhidi Ágoston: Szilárd álmok. Kalász László költészetéről (121.)	81

Cs. Varga István: Kalász László: Mintha rögtön meghalnék (122.)	85
Farkas László: Örökké csak verseit írja. Kalász László: Mintha rögtön meghalnék (123.)	91
Simon Zoltán: Kalász László válogatott versei (128.)	94
Kiss Ferenc: A jobbik rész szava. Kalász László válogatott versei (129.)	97
Zimonyi Zoltán: Azonosítási kísérlet – robotkép után. Utószó a Hetek antológiájához (130.)	107
Zimonyi Zoltán: Az ének megmarad. Bevezető szavak egy költői esthez (135.)	117
Egy nap és hatvan év: Kalász László köszöntése (151.)	122
Islai Zoltán: Kalász László: Világ, menj világgá (155.)	125
Ágh István: Világ, ne menj világgá (162.)	126
Hajdu Imre: „Itt a Bódva-völgyében érzem itthon magam”: Nyárvégi könnyed beszélgetés Kalász László költővel Szalonnán (169.)	133
Kaló Béla: Szalonnai Kalevala: Kalász László összegyűjtött versei (174.)	136
Arany Lajos: „Anyámnak kontya van”: Természetmotívumok Kalász László verseiben (178.)	137
Hatvanöt éves költő a Bódva-völgyben (180.)	150
Fecske Csaba: Költő a Bódva-völgyben (182.)	150
Serfőző Simon: Meghalt Kalász László (190.)	152
Cs. Varga István: Kalász László: Nagy jövő mögöttünk (195.) ...	153
Ágh István: Havas gyászjelentés: Meghalt Kalász László (202.)	155
Jánosi Zoltán: Kalász László „bartóki dalai” (219.)	158
Jánosi Zoltán: Kalász László emberi útja (255.)	171
Kalász László: Magunkra (vers)	176
Tárgy- és névmutató	177
Tartalom	181

Kalász László művei:

Szánj meg idő

Magvető, 1967

Parttól partig

Magvető, 1970

Hol vagy jövőd?

Magvető, 1973

Ne dűts ki szél

Magvető, 1975

Mintha rögtön meghalnék

Magvető, 1983

Színt vallok a szelekkel

(Válogatott versek)

B. A. Z. Megyei Tanács, 1983

Nehéz a szó

(Válogatott versek)

Magvető, 1984

Világ menj világgá

Felsőmagyarország, 1992

Összegyűjtött versek

Felsőmagyarország, 1995

Nagy jövő mögöttünk

Felsőmagyarország, 1998

Kalász Lászlóról szóló művek

Kalász László

A költő verseinek és a róla írt kritikáknak bibliográfiája

II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc, 1967

Kalász László

Pályatársak Kalász Lászlóról. Bibliográfia

Városi Könyvtár, Edelény, 1993

Költő a Bódva-völgyben / Cs. Varga István

Városi Rendezvények Háza és Könyvtár, Edelény, 1998

Antológiák, melyekben Kalász László versei is szerepelnek

Az ének megmarad / Hetek

Miskolc, 1985

Más ég, más föld

A Hetek költőinek antológiája

Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2001